

Potřeba duchovního doprovázení u seniorů charitní pečovatelské služby

Ing. Pavla Nesrstová

Bakalářská práce
2012

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ing. Pavla NESRSTOVÁ**
Osobní číslo: **H09132**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Potřeba duchovního doprovázení u seniorů Charitní
pečovatelské služby**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti sociální práce se seniory.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvalitativního výzkumu.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BRABEC, Ladislav. Křesťanská thanatologie. Praha: GEMMA89, 1991. ISBN 164-004-91.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. Thanatologie: Nauka o umírání a smrti. Praha: Galén, 2007. ISBN 978-80-7262-471-3.

SVATOŠOVÁ, Marie. Hospice a umění doprovázet. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-307-4.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Eva Machů, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. listopadu 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

4. května 2012

Ve Zlíně dne 12. ledna 2012

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 21.4.2012

.....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se snaží proniknout do stále málo prozkoumané oblasti a to do oblasti naší spirituality resp. do oblasti lidské spirituality v závěrečné fázi života. Snaží se zmapovat způsob vyrovnávání se s finální životní etapou, mapuje způsob vnímání prožitého života a v kontextu s tím, především přístup k duchovnímu vnímání naší konečnosti. V teoretické části jsou kapitoly směřované kolem témat stáří a psychickým dějům ve stáří, fenoménu smrti, doprovázení umírajících, domácí paliativní péči a osobnosti doprovázejících.

V praktické části je řešena formou rozhovorů a zvoleného kvalitativního výzkumu potřeba uživatelů, kteří se rozhodli pro využití služeb organizace s duchovním rozměrem, být doprovázen v posledním úseku života.

Klíčová slova: stáří, stárnutí, spiritualita, duchovní doprovázení, smrt, umírání, paliativní péče, domácí hospicová péče

ABSTRACT

Bachelor Thesis tries to uncover less investigated area of our spirituality, spirituality of a human being in a terminal phase of his/her life. It tries to map various ways of accepting the final phase of a human life, it maps ways of perception of a lived life focusing mostly to a spiritual perception of our mortality. Theoretical part includes sections focusing to a notion of old age, to a mental process related to old age, to a phenomenon of death, to accompaniment of dying people, to home palliative care and to personality of accompanying people.

Practical part that represents qualitative analysis of client needs is implemented in a form of dialogs with clients who decided to utilize services of an organization providing also spiritual support, i.e. with clients who want to be accompanied during their terminal life phase.

Keywords: old age, ageing, spirituality, spiritual accompaniment, death, process of dying, palliative care, home hospice care

Ráda bych poděkovala všem, kteří mi umožnili vypracování této bakalářské práce. Chtěla bych především poděkovat Mgr. Evě Machů PhD. za odborné vedení a cenné rady. Uživatelům naší Služby za ochotu podělit se o niterné pocity, manželovi, rodině a charitním spolupracovníkům za trpělivost a podporu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

„Lidé jsou jako mozaiková okna v kostele. Třpytí se a září, když venku svítí slunce, jak ale přijde tma, jejich krásu prozradí jedině světlo uvnitř.“

Elizabeth Kübler – Ross

„Pamatuj na svého Stvořitele, než se přetrhne stříbrný provaz
a rozbije se mísa zlatá a džbán se roztříští nad zřídlem a kolo u studny se zláme.
A prach se vrátí do země, kde byl, a duch se vrátí k Bohu, který jej dal.“

Kazatel 11 - 12

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 STÁŘÍ	12
1.1 PSYCHOLOGIE STÁŘÍ.....	13
1.1.1 Modely přijetí stáří	16
1.2 SMRT.....	17
1.2.1 Umírání dříve a nyní.....	18
2 DOPROVÁZENÍ	20
2.1 VÝCHOZÍ POJMY	20
2.2 POTŘEBY UMÍRAJÍCÍCH	22
2.2.1 Potřeby biologické.....	22
2.2.2 Potřeby psychologické.....	22
2.2.3 Potřeby sociální	23
2.2.4 Potřeby spirituální	23
2.3 DOMÁCÍ PÉČE	26
2.3.1 Pečovatelská služba.....	26
2.3.2 Osobní asistence.....	26
2.3.3 Domácí hospicová péče.....	27
2.3.3.1 Duchovní aspekty péče	28
2.4 OSOBNOST DOPROVÁZEJÍCÍHO.....	29
2.5 DUCHOVNÍ PÉČE V LEGISLATIVĚ.....	31
II PRAKTICKÁ ČÁST	33
3 POPIS PROJEKTU	34
3.1 CÍL VÝZKUMU	34
3.2 POUŽITÁ METODA.....	34
3.2.1 Metoda získávání dat.....	35
3.2.2 Otázky použité při výzkumu:	35
3.3 VÝZKUMNÝ VZOREK – OKRUH OSLOVENÝCH OSOB	37
3.4 ANALÝZA ZÍSKANÝCH DAT	39
3.5 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ.....	59
ZÁVĚR	62
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	64
SEZNAM PŘÍLOH	67

ÚVOD

Je faktem, že naše populace stárne, přesto se toto téma stále minimálně projevuje v praktickém životě. Mám na mysli speciálně média všeho druhu, která výrazným způsobem, a to i podprahově, ovlivňují naše uvažování i vnímání ostatních lidských bytostí. Tato skutečnost se dostává již do našeho povědomí a v posledním desetiletí se jí zabývají státy na celonárodních i mezinárodní úrovni. Pravdou zůstává, že si skutečnost stárnutí populace uvědomujeme jako pragmaticky uvažující společnost především z pohledu ekonomického zatížení lidí v produktivním věku a tudíž jako ohrožení svého pohodlí a růstu iluzorního blahobytu. Tedy jako negativní stránku věci. Přitom viděno pohledem z opačné strany názorového spektra je ve starých lidech ukryt obrovský potenciál mentální resp. duchovní síly, která je silou pro obnovu lidského společenství zásadní.

Pro svou bakalářskou práci jsem zvolila téma zabývající se duchovním rozměrem a zráním lidí ukončujících závěrečnou kapitolu svých životů a od toho se odvíjející potřeby být ve fázi „stáří“ doprovázen druhou osobou, mít možnost s její dopomocí a podporou uvědomit si, urovnat a zklidnit požadavky a dluhy vlastní duše.

K výběru tématu mě vedlo několik okolností. V první řadě to byla moje babička, krásný oduševnělý člověk, která překračovala obecnou představu o moudrosti stáří. Dále mé pracovní uplatnění a práce s uživateli - seniory v charitní pečovatelské službě. Při každodenní péči v domácnostech uživatelů je člověk neustále konfrontován s vlastní smrtelností, nevyhne se myšlenkám na způsob zakončení svého života a zamýšlí se nad tím, jaký bude ve stáří on sám, k jak rozsáhlému rozměru dostane možnost dospět.

Rovněž důvodem zvoleného tématu bylo fungování všestranně vybavených terénních služeb spojených se zdravotní péčí, neboť je frustrující pro všechny zúčastněné když musí starého imobilního člověka „se smrtí na jazyku“ snášet na nosítkách ze 4. patra domu bez výtahu a vézt jej k banálnímu lékařskému zákroku několik kilometrů do nejbližší nemocnice. Nebo když rodina večer bezradně stojí nad stále spícím dědečkem (v terminálním stadiu) a neví, co má dělat.

Pod pojmem všestranná vybavenost si představuji odborníky na duchovní oblast osobnosti, oblast, které stále ještě věnujeme méně pozornosti než by si zasloužila.

V souvislosti s tématem zmiňuji 3 hlavní autory, kteří se problematikou duchovního doprovázení celoživotně zabírali a na něž se poté většina autorů odvolává. Ze zahraničních

autorů mezi ně patří Elisabeth Kübler-Ross a V. E. Frankl a v České republice paní doktorka Svatošová, zakladatelka hospicového hnutí u nás.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 STÁŘÍ

Neustálý postup poznatků ve vědě, ekonomický rozvoj společnosti, rozvoj medicíny způsobuje, že se nám daří neustále prodlužovat délku lidského života, což obnáší prodloužení jak úseku aktivní tvůrčí části, tak také prodloužení její de jure tomu z vnějšího pohledu části pasivnější. Pro názornost zde uvádím statistiku, ze které vyplývá následná příčinná souvislost s tímto vývojem.

„Podle střední varianty projekce demografického vývoje zpracované Českým statistickým úřadem by měli lidé starší 65 let v roce 2030 tvořit 22,8 % populace, v roce 2050 pak 31,3 %, což představuje přibližně 3 miliony osob. V roce 2007 tvořily osoby starší 65 let 14,6% obyvatel České republiky. Relativně nejrychleji se přitom bude zvyšovat počet osob nejstarších. Podle demografické prognózy zpracované Českým statistickým úřadem bude v roce 2050 žít v České republice přibližně půl milionu občanů ve věku 85 a více let (ve srovnání s 124.937 v roce 2007).“ (www.mpsv.cz). V podobných číslech se pohybuje rovněž D. Sýkorová ve své knize „Autonomie ve stáří“ (2007, s. 41), kde čerpá z údajů statistického úřadu, jako zajímavost uvádí: „...V průběhu desetiletí se převaha žen mezi starými lidmi zřejmě oslabí“. H. Haškovcová uvádí (1990, s. 119), že v roce 2025 bude 13,7 procenta osob z celkového počtu světové populace starší šedesáti let.

Příčinná souvislost vyplývá ze současného stavu již nyní nedostačující kapacity pobytových zařízení pro seniory a ani výhledově se tento stav nebude příliš zlepšovat.

Abychom se mohli dále věnovat problematice spojené se stárnutím, je potřeba přesně vymezit, ve kterých věkových kategoriích se budeme pohybovat.

„Světová zdravotnická organizace podle uznávaných odborných kritérií považuje věkové rozpětí 45 – 59 let za tzv. střední nebo také zralý věk. Teprve období 60 – 74 let definuje jako rané stáří neboli vyšší věk; obecně hovoříme o starším neboli stárnoucím člověku. Za počátek vlastního stáří je pokládán 75. rok; stáří je vymezeno časem v intervalu 75 – 89 let. Ti, kteří žijí déle než 90 let, jsou považováni za dlouhověké.“ (Haškovcová, 1990, s. 29)

Pacovský (1990, s. 30) říká, že stáří je přirozenou poslední etapou ontogenetického vývoje. Stejně jako jiná vývojová stadia, má i stáří specifické znaky, které je odlišují od předcházejících životních etap. Stárnutí v úzkém slova smyslu je přechodnou periodou mezi dospělostí a stářím. Stárnutí a stáří jsou geneticky nakódovány, řídí se druhově specifickým ča-

sovým zákonem. Podléhají formativním vlivům prostředí. Strukturální i funkční změny vzniklé při fyziologickém stárnutí a stáří mají převážně regresivní charakter, jsou nevratné, neopakují se.

Podle Křivohlavého (2002, s. 136) je stárnutí procesem, který je včleněn do celkového životního děje člověka. Není něčím, co by přicházelo neočekávaně a naráz. Právě naopak. Stárnutí je plynulým přechodem v rámci celého života.“ „Stárnutí není chorobnou změnou, ale normálním biologickým pochodem, který probíhá v nezadržitelném toku vývoje. Stárnutí je třeba chápat v rámci rekonstrukce životní dráhy jedinců.“ (Švancara in Křivohlavý, 2002, s. 136)

1.1 Psychologie stáří

„Pro většinu lidí znamená stárnutí zhoršování zdraví a celkové tělesné kondice. Jestliže stárnoucí člověk pojímá tělesné zdraví jako prostředek přinášející radost ze života, pak se téměř nevyhnutelně dostavuje zklamání. Spokojené stárnutí předpokládá schopnost překonávat tělesné obtíže, nebo přinejmenším nacházet potěšení v aktivitách, při nichž je tělesný výkon poměrně bezvýznamný.“ (Stuart-Hamilton, 1999, s. 155) „Především je potřeba zdůraznit, že při fyziologickém stárnutí a stáří se kvalitativně nemění struktura osobnosti. Pro kvalitu psychiky stáří má zřejmě větší význam osobnost člověka a její úroveň než kalendářní věk. Charakteristické osobnostní rysy ovšem získávají ve své intenzitě.“ (Pacovský, 1990, s. 39) „Říkává se, že stáří karikuje povahu. Typické vlastnosti člověka se ke stáru zvýrazňují.“ (Haškovcová, 1989, s. 86)

V aktivním životě, na vrcholu svých fyzických sil, s pomocí naší volní složky a kontrolních mechanismů se vesměs daří udržovat o své osobě zdání mnohdy výrazně lepší, než jaká je realita. S nastupujícími změnami v procesu stárnutí jsou výše zmíněné mechanismy odbourávány a potlačované rysy vystupují ostřeji. Poté se může z nespokojené povahy vynořit notorický stěžovatel, z člověka starajícího se o své zdraví hypochondr.

„Jenomže všechno nebývá jen černé, a tak i příjemné a život obohacující vlastnosti starých lidí se ve stáří zvýrazňují.“ (Haškovcová, 1989, s. 87)

V souvislosti s tématem práce ponecháme stranou biologické (somatické) procesy stárnutí, jen s tou poznámkou, že oba procesy, jak somatické, tak psychické podle Pacovského (1990, s. 39) spolu úzce souvisejí a vzájemně se ovlivňují. „S ohledem na pestrost a složi-

tost změn psychických funkcí ve stáří je rozdělme na ty, které se týkají jednotlivých dílčích funkcí a na změny v kognitivní činnosti.“ (Křivohlavý, 2002, s. 140)

„Změny v dílčích psychických funkcích v průběhu stárnutí: změny v oblasti vidění, ve vnímání akustických podnětů, změny ve vnímání chuťových podnětů, změny v oblasti vnímání vůní a pachů, řeč, spánek. Změny v kognitivní oblasti v průběhu stárnutí: změny v intelektové oblasti - inteligenci, paměť stárnoucích lidí, učení starších lidí, změny v životní orientaci, změny v emocionální oblasti, změny v oblasti kreativity.“ (Křivohlavý, 2002, s. 142)

Podle Pacovského (1990, s.40) jsou tyto změny ve stáří regresivního charakteru a jsou považovány za součást stařecké normy.

„Je to především snížení výbavnosti a vstřípivosti paměti, zpomaluje se psychomotorické tempo, bývá ochuzena fantazie a je nechtít řešit aktuální události. Dále je to snížená nápaditost, objevnost, vynalézavost, neradi se rozhodujeme. Emoce jsou labilnější.“ „Celková schopnost psychické adaptability klesá. Staří lidé bývají nejistí až úzkostní v neznámém prostředí právě tak jako v rozhovoru s neznámými lidmi.“ (Haškovcová, 1989, s. 97)

„I v oblasti psychiky platí, že při stárnutí a stáří všechny změny nesměřují vždy k horšímu, naopak. Často se například zvyšuje vytrvalost, většinou se také stupňuje trpělivost. Protože u normálního stáří netrpí soudnost a zlepšuje se rozvaha, stále platí staré učení o moudrých starcích. Starý člověk projevuje větší stálost ve svých názorech a ve svých vztazích. Ve vlastním jednání je opatrnější a obezřetnější.“ (Pacovský, 1990, s. 40)

I přes podobné dílčí pozitivní záležitosti ve změnách psychiky starých lidí je pro mnohé z nich velmi náročné vyrovnat se s procesem stárnutí a stáří. Podle J. Křivohlavého (2002, s. 146) zde funguje tzv. efekt uzavírajících se dveří. „Od dětství do doby dospělosti jsme byli zvyklí na to, že se nám svět neustále více a více otvíral. Rozevíraly se před námi možnosti a my jsme mohli zkoušet mnohé. V době vrcholu dospělosti jsme se některými úkoly poměrně dobře vypořádali. Díky tomu jsme v očích druhých lidí i ve vlastních byli „někdo“. Co jsme nebyli s to dokončit, ponechali jsme na pozdější dobu, protože jsme žili v domnění, že máme bohatě času. A najednou jsme si uvědomili, že je konec výstupu po žebříčku kariéry, že se mnohé dveře zavírají, že řadu věcí, které jsme chtěli udělat, již nebudeme moci udělat. Že mnohé zůstane jen ve formě žádoucích přání. A že podobně je

tomu i s našimi fyzickými a psychickými silami. Není divu, že obdobná zjištění vedou mnohé k sebeobviňování a pocitům viny.“ (Křivohlavý, 2002, s. 146)

V podobném duchu hovoří i ostatní autoři. Erikson říká (in Stuart- Hamilton, s. 155): „Cílem této poslední fáze je uvědomění si toho, že dřívější cíle jedincova snažení jsou naplněny či uzavřeny a že již neexistují žádné „otevřené konce“. Člověk, který má pocit, že se mu nepodařilo dosáhnout všeho, co chtěl, může být zoufalý, neboť smrt se blíží a na nápravu není čas. Zoufalý člověk se proto začíná smrti bát a končí svůj život v úzkosti a depresích.“

I zde bude, v přístupu k náhledu na vlastní chování a skutky v minulosti, ve hře spousta aspektů typem osobnosti počínaje, vybavení temperamentem, a právě osobní spiritualitou resp. vztahem k Bohu konče. Paní doktorka Haškovcová (1989, s. 254) uvádí, že se fáze života střídají a po úspěšných letech nastává smolné období a naopak a je věcí individuální transkripce akceptovat buď to dobré, nebo špatné. Dále píše: „Lze souhlasit s názorem, že starým nemocným se má „více lhát“ a využít tak přirozené tendence starých lidí být hýčkáni, chváleni. Ostatně na opravu chyb nezbývá sil a většinou ani čas. Ale to ještě neznamená, že nelze zmírnit trýzeň, která z pocitu promarnění plyne.“

Měli bychom být však opatrní u termínu „lhaní“, neboť psychické zatížení minulostí se nedá obejít, můžeme být na určitý čas „uchlácholeni“, ale v rozhodujících fázích se nevyřešené záležitosti opět ozvou. Spíše bychom se měli pohybovat ve hledání způsobů a cest, jak se s danými skutečностями smířit, vyrovnat a přijmout je, aby nepůsobily v lidské psychice jako faktory možného onemocnění depresi a demencí.

„Možnost rozhodnout se pro přijetí, nebo nepřijetí je dána naší svobodou. Nejedná se však o svobodu vnější, ale vnitřní (subjektivní). Můžeme, ale nemusíme ji využít.“...“Termín „akceptace“, přijetí, kterým se obecně vyjadřuje tento kritický moment života, pochází z latiny. Tam „capere“ znamená vzít to, co dostávám, a „accipere“ pak znamená přijmout se souhlasem to, co se nabízí.“ (Křivohlavý, 2002, s. 147)

Výše zmíněnou větu můžeme použít pro stárnutí jako celkový proces, pro přijetí sebe sama v této situaci, pro přijetí a smíření se zakončením svého časného života.

„Jestliže někoho při takovém hledání duchovně doprovázíme, nemůžeme použít nějakou zbožnou „náplast“, kterou bychom lidské trápení „zalepily“. Musíme se pokusit bolesti starého člověka porozumět a přijmout ji. Až pak jej můžeme opatrně vést k tomu, aby se, se svým životem smířil. Měl by na ni ale nějakým způsobem reagovat. Buď zatrpkle, nebo

svůj život (svá stávající omezení) přijme. Může se soustředit na to, co v životě ztratil nebo čeho nedosáhl, anebo si může s vděčností připomínat vše, co během svého života získal. Pokud s vděčností pohlížíme na svůj život a smiřujeme se s ním, pak se stáváme – i při vší své nemohoucnosti a slabosti - požehnáním pro lidi ve svém okolí. Ukazujeme jim sami na sobě, že i přes nenaplněné touhy a rány osudu může být život naplněný a „celistvý“. (Grün,2009, s. 28)

1.1.1 Modely přijetí stáří

Jak velmi je kategorie smíření a přijetí náročná můžeme doložit na následujících pěti strategických modelech přizpůsobení se na stáří podle Bromleye, které uvádějí ve svých publikacích jak Haškovcová (1989, s. 114) tak Pacovský (1990, s. 41):

1. Konstruktivismus: Člověk se smířil s faktem stárnutí a stáří, je soběstačný, realizuje přiměřené cíle a plány. Má vysokou schopnost přizpůsobivosti a tolerance.
2. Závislost: Tato strategie směřuje více k pasivitě a závislosti. Krédem takového člověka je „necht' se ostatní postarají“. Takový člověk je poměrně vyrovnaný, není však ctižádostivý, v psychických a fyzických aktivitách nenachází uspokojení.
3. Obranný postoj: zaujímají jej lidé, kteří byli profesionálně i společensky úspěšní. Často odmítají pomoc, jen aby dokázali, že nejsou závislí na druhých, že vlastně nejsou staří. K akceptaci stáří jsou většinou donuceni objektivními okolnostmi.
4. Nepřátelství: Do této kategorie patří „rozhněvaní muži“. Již v předcházejícím životě měli sklon svalovat vinu za své neúspěchy na jiné. Jsou otroky svých zvyků, neústupní v postojích a hodnocení. Žijí v ústraní a hrozí jim izolace. Reagují na všechno svou nevrloou mrzutostí.
5. Sebenenávisť: Reprezentanti této skupiny se liší od předcházející jen tím, že nepřátelství obracejí vůči sobě samým. Na svůj předcházející život hledí kriticky a pohrdavě. Smiřují se sice s faktorem stáří, ale nedovedou k němu zaujmout konstruktivní postoj. Považují se za oběť okolností, cítí se zbyteční a osamělí.

Každý máme se stářím přirozeně jinou zkušenost, ale myslím si, že každý z nás podvědomě hledá v člověku s bíle prokvetlými vlasy především pochopení, nadhled, moudrost, neboť jak píše Anselm Grün (2009, s. 12) „Smysl stáří podle C.G.Junga spočívá v tom, že se smíříme s úbytkem tělesných i duševních sil a obrátíme svou pozornost k nitru. V duši je

ukryto bohatství člověka. Stáří nás zve k tomu, abychom se zahleděli do sebe a našli tam poklad vzpomínek, vnitřní bohatství, které se projevuje množstvím obrazů a zkušeností.“

Na jiném místě Grün (2000, s. 13) píše: „Kdo ve stáří prohlédne tajemství života a pochopí svůj život jako celek, stane se moudrým. To je první smysl – a první úkol – stáří, stát se moudrým.“

1.2 Smrt

Pokud se týká fyzických schránek našich osobností, má lékařská věda o smrti více méně jasno, pouze bývá někdy složité rozhodnout, zda ještě usilovat o zachování života nebo již nikoliv. Tento etický problém se váže na pojem dystázie, který je definován v níže uvedené kapitole.

„Smrt je z biologického hlediska zastavení životních funkcí v organismu spojené s nevratnými změnami, které obnovení životních funkcí znemožňují. Veškeré definice smrti jsou zaměřeny k potvrzení smrti celého mozku., tzn. Nejen kůry mozkové, ale i mozkového kmene. Od r. 1944 se však objevují i názory (především mezi filosofy), zda by nemohl být prohlášen za mrtvého ten, kdo je v bezvědomí díky ireverzibilní ztrátě vyšších mozkových funkcí při fungujícím kmenu mozkovém.“ (Munzarová, 2002, s. 15)

Z pohledu etických, mravních, filozofických a spirituálních jsme smrt odsunuli na okraj, dáli se to tak říci, našeho zájmu, proč bychom se také starali o něco v nedohledné budoucnosti, co se týká pouze starých lidí. Přitom by smrt čili konečnost fyzického života nebo ještě lépe umírání, měla být hlavní motivací životů lidí. Neboť velmi těžké bývají poslední dny člověka, který si uvědomí marnost a prázdnotu prožitého času. Více bychom si měli již ve školách připomínat pomíjivost věcí a vyšší řád, který nás přesahuje, protože zkušenost taková prostě je – člověk zjistí, že nic nemá, nic nevlastní, nic si nevezme sebou. Poslední chvíle začíná určovat jeho přetvořené srdce a svědomí.

„Umírání a smrt je právem aktualizované téma, o kterém bychom měli uvažovat, a to jak v rovině obecně lidské, tak i profesionální. Jestliže si totiž člověk bude opakovaně připomínat konečnost svého života, bude pak zcela jistě jinak a odpovědněji zacházet s drahocenným časem, který mu je pro pobyt na tomto světě dán. (Haškovcová, 2000, s. 15)

„Jak často se nám namítá, že smrt zpochybňuje smysl celého života. Že všechno nemá konečnou žádný smysl, protože smrt to musí nakonec zničit. Může smrt opravdu zrušit

smysluplnost života? Naopak. Neboť co by se stalo, kdyby náš život nebyl konečný v čase, nýbrž časově neomezený? Kdybychom byli nesmrtelní, mohli bychom každé jednání odsunovat do nekonečna.... Takto tváří v tvář smrti jako nepřekročitelné hranici své budoucnosti.... nacházíme se pod nátlakem, abychom využili času svého života a nenechali bez užitku projít kolem sebe jedinečné příležitosti, jejich konečný souhrn pak tvoří celý život.“ (Frankl, 1996, s. 81)

1.2.1 Umírání dříve a nyní

„V dávných dobách byla smrt chápána jako významný předěl mezi krátkým a těžkým pozemským životem a rajským životem věčným. Lidé se v minulosti dožívali relativně nízkého věku, což bylo dáno vysokou dětskou úmrtností, infekcemi, zraněními.

Celé generace ovšem byly srozuměny se smrtí a v průběhu celého života měl každý možnost pozorovat smrt ve svém okolí, pomáhat těm, jejichž těžká hodinka právě udeřila. Smrt tak byla běžnou součástí života a také viditelnou. Umíralo se nejen doma, ale i na veřejných prostranstvích, často o hladu, ve špíně, bez pomoci. Zjednodušeně řečeno lidé krátce stonali a rychle umírali.“ (Haškovcová, 2000, s. 24)

Drsnější životní podmínky a omezené možnosti byly stmelovacím prvkem rodin, kde odehrávaly všechny významné události od narození až po úmrtí v přirozeném vývoji.

Umírání doma mělo po staletí stejný scénář. Péče byla převážně laická. Většina zúčastněných přejímala roli pečujícího se značnou dávkou samozřejmosti. Z generace na generaci přecházela nejen zkušenost jak pečovat, ale také prožitek, co je umírání a smrt zblízka. Životem proškolený jedinec zvládl to, co bychom dnes nazvali adekvátním přístupem k umírajícímu. Osobní zkušenost ho dovedla k poznání, jaké formy může mít umírání (Hermanová, 2008, s. 59).

S narůstáním odbornosti lékařů a z průmyslové revoluce vycházejících vědeckotechnických možností medicíny se proces umírání postupně přesunul do nemocnic. Ptáme-li se po příčině, mohli bychom ji hledat v jakémisi „zpoždění“ generací, kdy je z částečně sobeckého pohledu jednodušší bolest odsunout, aby netrápila a nenarušovala naše plány.

Podle vědeckých výzkumů si 84% lidí přeje umřít doma mezi svými blízkými. Přesto stále více lidí umírá v nemocnicích. Na jednu stranu je to dobře, protože medicína má možnosti, které doma chybí. Na druhou stranu však nikdo netouží spojit svůj odchod ze života s bez-

nadějným strádáním v anonymním prostředí pod palbou terapeutických zásahů bez přítomnosti blízkých.“ (Hermanová, 2008, s. 59) „Veřejnost odsunula těžce nemocné do nemocnic v pochopitelné naději, že vítězná medicína zabrání smrti, nebo zajistí důstojný odchod ze života. O to první se vítězná medicína snaží „za každou cenu“ tedy i za cenu dystanázie. V tom druhém selhává.“ (Haškovcová, 2000, s. 31)

„Problém umírání doma či v nemocnici není vyřešený. Každý z modelů má celou řadu výhod, ale i nevýhod. V domácím modelu chyběla profesionální odborná péče, v institucionálním potom absentuje láskyplná účast. Vzkřísit tradiční model není možné, ale kultivovat ten současný je nutné. Řešením je nepochybně kompromis.“ (Hermanová, 2008, s. 60)

2 DOPROVÁZENÍ

V každé fázi našich životů, které jsou ve své podstatě cestou, se k nám připojují lidé, kteří nás svými postoji, názory i skutky do určité míry ovlivňují. Procházejí s námi různě dlouhé časové úseky, někdo po celý život, a jiný se pouze mihne. Vždy nás však ovlivní potřebným způsobem.

„Permanentní přítomnost druhých osob v našem životě můžeme označit za doprovázení. Proces doprovázení v sobě obsahuje několik složek, ty dělíme na poradenství, podporu, nezbytnou pomoc. Především v oblasti profesionálního doprovázení jsou uvedené komponenty možnými nástroji efektivního působení.“ (Vávrová, 2012, s. 65)

Profesionální doprovázení na rozdíl od laického provádí odborník s adekvátním vzděláním v některé z oblastí pomáhající profese.“ (Vávrová, 2012, s. 69)

2.1 Výchozí pojmy

Celý proces doprovázení, smrti a umírání je zahrnut pod latinský název "thanatologie" pocházející z řeckého slova thanatos – smrt. „Thanatologie je většinou definována jako interdisciplinární vědní obor. Prakticky je obsah oboru rozptýlen do celé řady klasických oborů: filosofie, teologie, medicíny, psychologie, sociologie atd. Každý obor se vyjadřuje ke stejnému problému ze svého zorného úhlu.“ (Haškovcová, 2007, s. 178)

Další ze zásadních pojmů v této oblasti je pojem „paliativní péče.“ Podle Slovníku cizích slov: „Paliativní před. k paliativum (tý i ty): med. P. prostředky, léky (paliativa): p. operace = mírnící n. odstraňující obtíže vyplývající z choroby, neovlivňující však obtíže vyplývající z choroby, neovlivňující však podstatně průběh vlastní choroby „ (Lumír Klimeš, 1994, s. 539). „Paliativní medicína bývá často veřejností chápána jako nová disciplína, ve skutečnosti je však asi nejstarším lékařským oborem. Je zaměřena na komplexní zmírňování všeho, co působí utrpení, a nejde jí přednostně o prodloužení života – rozhodně ne za každou cenu.“ (Günter Virt, 1998, s. 37)

„Dystázie“ – neboli zadržaná smrt – stav kdy smrt je neodvratná, a přesto je stále a namáhavě oddalována.“ (Haškovcová, 2007, s. 32)

Je nezbytné pro základní orientaci při doprovázení umírajících lidí znát rozdělení jednotlivých psychických fází umírajících. Tyto základní fáze popsala Dr. Elizabeth Kubler Ros-

sová, a většina autorů zabývající se tématem umírání a doprovázení ji cituje. Následující popis těchto fází pochází z publikace Ladislava Brabce (in 1991, s. 70), „Křesťanská thanatologie“ neboť k pochopení tak hraničních stavů je nutné je znát:

1. Fáze - odmítání – člověk odmítá přijmout pravdu, je v šoku, dochází u něho k negaci situace, nejčastější jsou otázky typu: to není možné, museli se splést“, „bude to omyl“...
2. Fáze – hněv – člověk začíná připouštět špatnou prognózu a tento začátek bývá spouštěčem útočnosti, nevděčnosti, doprovází jej výbuchy hněvu. Nejčastěji se ptá: „Proč zrovna já?“, „Čí je to vina?“
3. Fáze smlouvání – člověk se pohybuje mezi iluzí a jistotou, dělá velké sliby, jaké oběti přinese, hledá nové léčebné metody. „Přece jenom já ne.“
4. Fáze – deprese – nebo lépe smutku, protože nemocný si uvědomuje, že vlastně musí opustit svou rodinu, povolání, rozloučit se s blízkými. Má obavy z konečného účtování, obavu ze zajištění rodiny. „Co to pro mě znamená.“
5. Fáze – smíření – „Ano, musí-li tomu tak být, jsem toho schopen.“ Člověk je se svým údělem vyrovnán. „Do Tvých rukou...“

Jaro Křivohlavý ve své publikaci (1995, s. 40) zmiňuje model Dr. Horowitz, který vznikl po podrobné analýze asi 200 případů exitu z jeho odborné praxe: 1. Výkřik (zděšení, šok, panika), 2. Popírání (vědomé nebo nevědomé zastírání skutečnosti), 3. Intruze (jediný obsah jeho vědomí a rozhovorů, podoba nočních můr – vyčerpávající, beroucí člověku sílu, naději), 4. Vyrovnávání (hledání alternativních řešení, nečekané akce, hledání blízkého chápajícího člověka), 5. Smíření...

Dále se doprovázející neobejde bez znalosti dalších psychologických aspektů, jakými nemocný reaguje na svou situaci. Podle Rolfa-Luckerta (in Brabec, 1991, s. 74) se projevuje: „Projekcí“ – těší-li se tím, že i jiní jsou postiženi, „Kompenzace je hledání náhrady za ztracené dobro např. v alkoholu nebo drogách a „užívání si života“. „Regresí“ je utíkání do vzpomínek na mládí nebo úspěchy. „Racionalizace“ vysvětluje vše ve vlastní prospěch, např. že smrtí se zbaví bolesti, zbaví manželku práce. „Sublimace“ neštěstí hledá jeho vyšší smysl, zde záleží hodně i na náboženském cítění.

Tyto závěry odborníků - lékařů jsou dány již empirickou praxí podloženou zkušeností. Proto je nezbytně nutné znát jednotlivé fáze, neboť nám v procesu doprovázení slouží jako

jeden z orientačních bodů, chceme-li být účinnou pomocí při péči o umírající. Ne vždy však může být u umírajících školený psycholog, proto bude postupem času potřeba, aby se rozšiřovaly řady proškolených odborných terénních pracovníků (sociální pracovníci, pečovatelé), popřípadě laiků z pohledu přesouvání problematiky péče a doprovázení umírajících zpět do domácího prostředí.

Na otázku, zda i člověk v seniorském věku, který se pozvolna přibližuje konci svých dní, aniž by nějak výrazně onemocněl, může rovněž procházet těmito fázemi. Odpověď nám dává opět paní doktorka Kübler- Rossová (1995, s. 124), která ve své knize Odpovědi na otázky o smrti a umírání píše: „Ano, procházejí stejnými stádii, jako by procházel kdokoli jiný, nejen tváří tvář smrti, ale kdokoli, musí-li se vyrovnat s nějakou ztrátou.“

Předpokládám ovšem, že každý, jak také vyplývá z této knihy, některé fáze nemusí vůbec prožít, stejně tak jejich intenzita se bude dle Svatošové (2008, s. 21) lišit typem osobnosti, temperamentu, životními zkušenostmi, rodinným zázemím, hloubkou a opravdovostí víry.

U starých lidí jsou jednotlivé fáze rozděleny do delších časových úseků a jejich hranice jsou méně zřejmé, častěji dochází k přeskočení některé fáze, přirozeně za předpokladu nepřítomnosti razantního onemocnění.

2.2 Potřeby umírajících

Potřebu je možné definovat jako něco nezbytného, jejíž nedostatek jsme schopni vnímat, pocítit. V péči o umírající pracujeme se čtyřmi oblastmi potřeb.

2.2.1 Potřeby biologické

V první řadě podle Svatošové (2008, s. 19) jsou to potřeby biologické.

Tyto potřeby počítáme mezi základní a stojí na nejnižší příčce pyramidy potřeb amerického psychologa A. H. Maslowa. Patří sem potřeby tělesné, fyziologické. Potřebujeme být v suchu, teple, najezení a vyspaní. K výše zmiňovaným biologickým potřebám se řadí rovněž podle Svatošové (2008, s. 19) tláčení bolesti.

2.2.2 Potřeby psychologické

Podle Svatošové (2008, s. 19) nejsme jen kožený obal s množstvím orgánů, ale bytostmi se svým vlastním a neopakovatelným posláním a z toho vyplývá potřeba respektování lid-

ské důstojnosti. „A jako takového je nutno ho chápat a respektovat vždy, tím spíše v období kdy svůj specifický úkol završuje.“ (Svatošová, 2008, s. 20) Dále, jak píše, potřebuje odcházející člověk pocit bezpečí, což předpokládá dobrou a účinnou komunikaci nejen verbální, ale i mimoslovní. „Další zásadou je říkat člověku jen tolik, kolik chce slyšet, a jen tehdy, kdy to chce slyšet.“ (Svatošová, 2008, s. 20)

2.2.3 Potřeby sociální

„Člověk je tvor společenský, a tak jako izolovaně nežije, izolovaněji nestárne a neumírá“ (Svatošová, 2008, s. 20). Zde se otevírá velký prostor pro působení sociálních pracovníků, kdy sice předpokládáme, že u většiny z nás fungují rodinné a přátelské vztahy, ale nemusí být vždy harmonické nebo absentují vůbec. Někdy se dají poslední věci - vztahové i formálně úřední - člověka lépe probrat a řešit spíše s „cizím“ člověkem.

2.2.4 Potřeby spirituální

Jako poslední uvádí paní doktorka Svatošová potřeby spirituální. „Až do nedávné doby byly spirituální potřeby umírajících více méně tabu. A právě v průběhu vážné nemoci (konce života) se začínají zabývat životně důležitými otázkami po smyslu života – vlastního života. „Nenaplněnost této potřeby smysluplnosti se rovná skutečnému stavu duchovní nouze.“ (Svatošová, 2008, s. 21)

Snad již v dnešní době není příliš mnoho lidí, kteří by absolutně popírali duchovnost člověka a to i přes převažující příklon k „materiálnosti“ naší společnosti. Samozřejmě spirituální rozměr se bude lišit jedinec od jedince podle míry prožívání víry, podle hloubky charakteru člověka a jeho dalších, především morálních nastavení.

„Slovo „spiritualita“ pochází z latinského „spiritus“ – „duch“. V hebrejštině nalezneme slovo „ruach“. Jak už samotné slovo „duch“ napovídá, jedná se o něco velmi blízkého „dechu“. Stejně tak, jako se potřebujeme nadechnout, potřebujeme také cítit vlastní smysl existence. Proto je spirituální vše, co nás přivádí přes samotný okraj tělesnosti – mrtvé hmoty. My všichni potřebujeme tento smysl cítit. Jde o to, že dnešní moderní péče nedokáže tyto potřeby sama o sobě identifikovat a snažit se je naplňovat. Jsou příliš individuální, skryté, komplikované a především intimní. Přesto tu jsou a nepatří jen do kolonky „potřeby náboženské“. Spirituální potřeby máme všichni. Bez ohledu na to, zda jsme katolíci nebo ateisté, vyznavači buddhismu nebo novodobého pohanství.“ (Štojdl, 2011, s. 19)

Podle Jara Křivohlavého (2009, s. 99) to co je důležité (signifikantní), to není člověku lhostejné. Jako lidé jsme uzpůsobeni tak, že jsme schopni nejen hledat, ale i od sebe odlišovat to, co je podstatné, důležité, hodnotné, závažné, od toho co tak důležité není. To se v psychologii rozumí termínem „hledání závažného“. „Mezi všemi těmito věcmi a vztahy, s nimiž se v životě setkáváme, existují pro každého z nás některé, které považujeme za prvořadě důležité. Hovoříme o nich někdy dokonce jako o věcech posvátných.“ (Křivohlavý, 2009, s. 99)

Jsou i vztahy v našem životě, které jsou nadmíru posvátné. Ti, kteří se touto otázkou zabývají, hovoří dokonce o tom nejzazším (ultimu) v této dimenzi. Všemi těmito našimi posvátnými vztahy se zabývá psychologie spirituality. Jeden z význačných soudobých psychologů – K. I. Pargament – to vyjádřil pregnančně: „Spiritualita je hledání posvátného“ (Křivohlavý, 2009, s. 99)

Vycházíme-li z výše uvedené věty, pak každý z nás přichází na svět s duchovním rozměrem a v průběhu života se snaží hledat a nacházet.

Tabuizací spirituálních potřeb, včetně smrti jako takové, jsme docílili stavu, že mnoho pečujících (profesionálů i rodinných příslušníků) odpovídá na otázky uživatele například tímto způsobem: „Ale o tom nemluvte“, „Vy tady budete ještě dlouho“, „Co je to za řeči.“ (Štojdl, 2011, s. 19)

Přestože se podobné věty mohou zdát naprosto banální a málo uvěřitelné setkávám se s nimi při terénní službě poměrně často, zejména mezi rodinnými příslušníky. Smrt někoho jiného, která se nás osobně nedotýká, připouštíme, jakmile však zasahuje do „našich řad“ uchylujeme se k různým „berličkám.“ V konečném důsledku vede taková situace k tomu, že se dotýčný člověk stáhne do sebe, uzavře se ve své „ulitě“, protože nenachází empatickou odezvu a zůstává nepochopen.

„Tato situace je pro uživatele často zdrojem falešné naděje nebo pocitu, že je nikdo nebere vážně. Zároveň zřetelně vypovídá o naší profesionální nepřipravenosti brát na vědomí spirituální potřeby člověka, o kterého máme pečovat. Odmítáme-li se konfrontovat s bolestí, smutkem a smrtelností jako takovou, nemůžeme nikdy poskytovat skutečně individuální, kvalitní péči.“ (Štojdl, 2011, s. 19)

V těchto souvislostech by zcela logicky stála za úvahu dle Haškovcové (2007, s. 49) potřeba jakési přípravy na smrt. Na povolání se připravujeme často několikaletým studiem. Na

manželství se stejně zodpovědně připravují jen někteří, ovšem když se to nepodaří, máme ještě další pokusy. Na porod se chystáme ve speciálních kurzech, cvičíme, dýcháme... Rovněž na smrt bychom se měli pečlivě připravit. Tady totiž žádný opravný termín jako na škole u zkoušky neexistuje, ani druhý pokus jako v manželství smrt přichází naostro. Jan Amos Komenský v této souvislosti mluvil dokonce o umění: „Umění zemřít je umění všech umění.“ (in Haškovcová)

Zajímavá bude v tomto směru kniha MUDr. Marie Svatošové „Víme si rady s duchovními potřebami?“, která se ovšem teprve do tisku chystá.

Ráda bych zde zmínila ještě jednu myšlenku paní doktorky Svatošové z jejích přednášek na téma doprovázení umírajících, se kterou se zcela ztotožňuji. Tato krátká věta zní: „Je potřeba se smířit s Bohem.“ A právě naděje zůstává v tom, že se nám toto smíření podaří, byť by se tak stalo v posledním zlomku sekundy.

Dětinskost starých lidí rozhodně není žádným tajemstvím, starý člověk se mentálně vrací do „dětského věku“, jeho duše touží přirozeně po lásce, náklonnost blízkých již přestává být dostačující. A právě smíření s Bohem se může uskutečnit skrze Jeho Lásku. Bez ní jsou všechny naše vědomosti o chování umírajících a našem přístupu k nim pouze poskládanými písmenky, pouze technickou záležitostí.

„Jde o lásku jak toho, kdo umírajícího doprovází, tak o lásku odcházejícího. Umírajícímu se musí dostat dobré míry lásky a sociální opory. Rovněž naopak – poměrně lépe je na tom ten pacient, který – třeba z posledních sil, ale přece jen se snaží spíše dávat než brát“ (Křivohlavý, 1995, s. 33) A na tom se shodují všichni autoři: „Umírání patří k životu. Život však znamená učit se milovat. Žít znamená učit se až do posledního okamžiku“ (Saundersová, in Virt, 1998)

„Ukázalo se, že hlubším tajemstvím umírání je prožitek Lásky. Za hranicemi bolesti, strachu, utrpení, demence nebo chudoby jsme vlastně neustále v bezpečí. To neznamená nic jiného, než že vykoupení člověka je možné výhradně skrze Lásku, která je prazákladem všeho bytí. Kdybychom si tuto skutečnost uvědomovali už během života, nemusel by nikdo umírat sám nebo v nedůstojných podmínkách.“ (Jakoby, 2004, s. 127)

Kdybychom si tuto skutečnost byli schopni vůbec uvědomit v plném rozsahu, nahlíželi bychom na smrt z jiného úhlu pohledu, brali bychom ji po životě prožitém s pokorou, úctou a v plnosti jako radostnou událost.

2.3 Domácí péče

Trend současné doby ukazuje, jak je již patrné ze statistického demografického vývoje společnosti v úvodu práce, na přetíženou kapacitu pobytových zařízení a z toho plynoucí postupné deinstitucionalizace péče o umírající. Ukazuje na přenesení co největšího rozsahu péče až do uzavření životní kapitoly jedince právě do přirozeného prostředí a to nejenom seniorů, ale výhledově i u různorodých cílových skupin. Na takovém průběhu sociální služby mohou participovat ve vzájemné užší spolupráci terénní pečovatelské služby se službami osobní asistence jako taková „předskokani“ finální paliativní péče, kde proces doprovázení probíhá v delším časovém úseku, a je zde předpoklad vzniku hlubšího vztahu s uživatelem a tím pádem i větší vzájemné důvěry, a domácí hospicové týmy, které by měly být pro závěrečnou fázi lidského života vybaveny a vyškoleny nejkompaktněji.

2.3.1 Pečovatelská služba

Doprovázení ve smyslu účasti při složitých životních situacích, sdílení, podpora a pomoc je náplní pracovníků ve všech sociálních službách, tedy i ve službách terénních pečovatelských. S pojmem „duchovní doprovázení“ se příliš často nesetkáváme. Z vlastní zkušenosti i z průzkumu u jiných pečovatelských služeb se dá říci, že v praxi tato skutečnost funguje, ale je spíše postavena osobním přístupem jednotlivých pracovníků, určitě prozatím není podchycena v dokumentech, které určují způsob a kvalitu poskytovaných služeb – ve standardech, potažmo v metodikách. V reálném životě při práci se seniory se ovšem situacím, kdy pečujete o pacienta v terminálním stadiu a jste v kontaktu s jeho blízkými, zákonitě nevyhnete. Zde se je snaha o zprostředkování návštěvy duchovního nebo pastoračního pracovníka, v souladu s přáním uživatele. Rovněž pracovníci v přímé péči i pracovníci sociální procházejí tematickými školeními, aby byli schopni se v podobných situacích orientovat.

2.3.2 Osobní asistence

U služeb osobní asistence, které jsou ze zákona zaměřeny ovšem především na aktivizaci uživatele, je situace obdobná jako u služeb pečovatelských. V praktickém poskytování služeb duchovní doprovázení probíhá, ale jak vyplynulo z informací, nemají asistenční služby tento aspekt prozatím nikde v metodice podchycen. Přitom tyto sociální služby mají větší předpoklady vzhledem k časovému rozsahu strávenému s uživatelem.

2.3.3 Domácí hospicová péče

Slovo paliativní je odvozeno z latinského pallium, což znamená „rouška nebo „plášť“. Tato etymologie naznačuje (byť pouze částečně), co je úkolem paliativní péče: „zakrýt“ hojivou rouškou účinky nevléčitelné nemoci či poskytnout plášť těm, kteří byli ponecháni na mrazu, protože jim kurativní léčba nemůže pomoci. (Doporučení Rec 24, 2003, s. 21) Světová zdravotnická organizace ve své definici klade větší důraz na předcházení utrpení: „Paliativní péče je přístup zlepšující kvalitu života pacientů a jejich rodin, kteří čelí problémům s život ohrožující nemocí, prostřednictvím předcházení a zmírňování utrpení pomocí včasného zjištění, vyhodnocení a řešení bolesti a dalších fyzických, psychosociálních a duchovních potíží.“ (Doporučení Rec 24, 2003, s. 22). Dále „Doporučení Rec 24 Výboru ministrů rady Evropy členským státům“ rozpracovává principy a zásady paliativní péče a nároky na zřizování subjektů tuto péči poskytujících. V České republice pak na tento sborník navazují „Standardy domácí paliativní péče“, které rozpracovávají následující základní principy:

- Pacient a jeho rodina, případně jeho nejbližší přátelé, jsou společnými příjemci péče a zásadním způsobem se podílejí na vytváření plánu poskytované péče
- Tým domácí paliativní péče je nemocnému a rodině k dispozici 24 hodin 7 dní v týdnu
- Tým je interdisciplinární: tvoří jej lékař, zdravotní sestra, sociální a administrativní pracovník, koordinátor dobrovolníků; případně také psycholog, ošetřovatel, fyzioterapeut, pastorační pracovník a další odborníci
- Domácí paliativní péče je komplexní; tým pečuje o fyzický, psychický, sociální a spirituální stav pacienta a jeho rodiny
- Integrální součástí domácí paliativní péče je vysoce odborná léčba bolesti a dalších specifických symptomů provázejících umírání a paliativní tým disponuje náležitým způsobem vyškolenými a zkušenými odborníky na léčbu těchto symptomů
- Paliativní tým poskytuje péči rodině pacienta a minimálně po dobu jednoho roku po smrti pacienta nabízí jeho pozůstalým odborně vedenou službu doprovázení v období truchlení
- Tým podle možností spolupracuje s praktickými lékaři, agenturami domácí ošetrovatelské péče a dalšími poskytovateli zdravotní a sociální péče

- Důležitou součástí týmu jsou školení a odborně vedení dobrovolníci

(Špinková, Špinka, 2004, s. 13)

Základní orientační body standardů poté slouží jako podklad k podrobnějšímu rozpracování metodiky jednotlivých terénních hospiců.

2.3.3.1 Duchovní aspekty péče

„Duchovní a existenciální dimenze paliativní péče o pacienta a jeho rodinu jsou posuzovány a přehodnocovány na základě nejlepších dostupných znalostí:

Kritéria:

- Členy interdisciplinárního týmu jsou odborníci se znalostí hodnocení a citlivého reagování na duchovní a existenciální otázky spojené s život ohrožujícím onemocněním.
- V rámci paliativní péče je prováděn a zdokumentován citlivý, pravidelný a průběžný průzkum duchovních a existenciálních názorů (včetně názorů na život a smrt, nadějí a obav, rozhodujících životních postojů a přesvědčení, pocitů viny, víry v posmrtný život, v odpuštění a otázek spojených s koncem života). Je-li to možné, měly by být používány standardizované postupy.
- V rámci poskytované péče je uskutečňováno citlivé zjišťování spirituálních hodnot s cílem identifikace duchovního či existenciálního zázemí a s tím spojených názorů, rituálů a praktik pacienta a jeho rodiny.
- Periodicky je vyhodnocován dopad duchovních či existenciálních zásahů a jsou dokumentovány preference pacienta a jeho rodiny.
- V otázkách týkajících se konce života je pomoc nabízena způsobem odpovídajícím individuálním i rodinným kulturním a náboženským hodnotám.
- Poskytovatelé paliativní péče umožňují na základě přání pacienta nebo jeho rodiny kontakt s duchovními jejich vlastní náboženské víry či jejich náboženskými komunitami.
- Používání náboženských symbolů celým týmem paliativní péče bere ohled na kulturní a náboženské rozdíly.

- Tým domácí paliativní péče respektuje a případně pomáhá zajistit náboženské a duchovní rituály podle přání pacienta a rodiny, a to především v okamžiku úmrtí.“ (Špinková, Špinka, 2004, s. 21)

Duchovní péče se tak dostává na stejnou úroveň s ostatními potřebami umírajících.

2.4 Osobnost doprovázejícího

Tato situace klade a bude klást značné požadavky na sociálního pracovníka (pedagoga) v týmu „domácí hospicové péče“ potažmo na pracovníky v pečovatelských službách. Nastíním některé osobnostní a kompetenční předpoklady sociálního pracovníka.

V první řadě: „Kdo chce pečovat o umírající, musí zaujmout postoj sám k sobě“ (Brabec, 1991, s. 65) Jedna ze zásadních podmínek. Zde se pohybujeme ve velmi vypjatých emočních situacích a pomáhající by měl být zkušenou a zralou osobností, znát své citové a emoční nastavení a hranice, vědět, jak ve které situaci reaguje i jaká vnitřní motivace jej k určitému chování vedou. Samozřejmě je toto spojeno s velkou mírou sebeovládání a sebereflexe. Jinak řečeno, doprovázející by měl dobře znát sám sebe a všechny rysy své osobnosti přijmout.

„Péče o umírající vyžaduje postoj k vlastní smrti“ (Brabec, 1991, s. 65) Ano, ale jak jej docílit? Jak se vyrovnat s vlastní smrtelností? Tady s největší pravděpodobností nebude fungovat žádný univerzální návod, vyrovnání se bude odvíjet od individuality jedince. Jak je již výše zmíněno připravujeme se na porod, manželství... proč se tedy nezabývat i smrtí. Paní doktorka Haškovcová ve své knize „Thanatologie“ uvádí několik technik konfrontace se smrtí. Proč by tedy podobné techniky (v přijatelné formě a se souhlasem zúčastněných) nemohli být běžnou součástí vyučování? Přinejmenším jako způsob určité přípravy na život, který je ve větším množství o ztrátách, a pomoci tak zmírnit pozdější sílu jejich dopadu.

Další dva postoje jsou postoje pravdy: „Kdo pečuje o umírající, musí umět být opravdový“ (Brabec, 1991, s. 65)

Prvek pravdy by měl být obsažen ve vlastním vystupování, kdy vyjadřujeme zájem, soucit, ale měli bychom umět ukázat i svou lidskou slabost, ne pouze profesionální masku. „Opravdovost tedy znamená, že i s nemocným mluvíme o vlastních pocitech nejistoty

a úzkosti. Jen tak se může umírající sám odhodlat mluvit o svých obavách, starostech, potřebách.“ (Brabec, 1991, s. 65) I podle J. Křivohlavého (1995, s. 64) být opravdový znamená, že umírající může poznat, že na blízku mu stojí člověk, který se nehalí do závoje neomylnosti.

A neposlední řadě je nezbytně nutné, tak jako já přijímám sám sebe se svými přednostmi a nedostatky, tak také toleruji a přijímám osobnost druhého člověka a snažím se oprostit od hodnocení jeho osobnosti i jeho chování. Nikdo předem neví, jak bude tak vypjaté situace zvládat on sám.

Dalším velmi důležitým aspektem je pro doprovázejícího pochopení významu utrpení. Život je dar v jeho celistvosti a jeho nedílnou součástí je právě utrpení. Vždyť zkusme si představit život bez problémů, starostí, bolestí... byli bychom značně sebestřední a sobecky orientovaní. Správně vnitřními mechanismy zpracované utrpení může v konečném důsledku vést k větší vyzrálosti osobnosti a může se stát obrodným procesem.

„Učí totiž člověka milovat život a pochopit jeho nesamozřejmost. Proto je pomoc druhých nezbytná. A ti druzí mají jedinečnou příležitost nejen projevit svůj účastný soucit, ale zprostředkovaně získat cenné zkušenosti.“ (Haškovcová, 2007, s. 172) nebo jinak: „Je-li tato příležitost správně uchopena a zúročena, může být nemoc (potažmo stáří) tím nejplodnějším a nejcenějším úsekem života“ (Svatošová, 2008, s. 33)

Jinými slovy úcta k druhému člověku, úcta k jeho životní cestě a úcta k jeho utrpení by měli být určujícími faktory přístupu doprovázejících osob.

„Osobnostní požadavky na členy domácího paliativního týmu, jak jsou nastaveny ve Standardech:

- Schopnost vyrovnávat se s umíráním, smrtí a zármutkem
- Schopnost pružně a rozvážně jednat v nečekaných situacích
- Psychická stabilita i v krizových situacích
- Schopnost pečovat o vlastní duševní hygienu a předcházet syndromu vyhoření
- Předpoklady pro týmovou práci (včetně tolerance a schopnosti přijímat kritiku a řešit konflikty)
- Schopnost interdisciplinární týmové práce s ostatními profesionálními členy týmu

i s dobrovolníky

- Schopnost přebírat odpovědnost a zacházet s délbou práce v rámci kompetencí
- Samostatnost v rozhodování
- Schopnost podílet se případně podle potřeby na práci jiných členů týmu
- Schopnost spoluvytvářet efektivní komunikační struktury (předávání informací o pacientech, týmové rozhovory, supervize)
- Schopnost inspirovat své okolí a získávat pro paliativní péči další spolupracovníky a dobrovolníky
- Schopnost komunikovat s pacienty a rodinnými příslušníky tváří v tvář i prostřednictvím telefonu
- Umění napomáhat integraci rodinných příslušníků do poskytované péče
- Schopnost citlivě doprovázet pozůstalé“

(Špinková, Špinka, 2004, s. 35)

Je velmi důležité, aby za všech okolností doprovázející lidé vnímali duchovní rozměr, podporu a pomoc při doprovázení jako nabídku a nechali na doprovázeném, zda ji, na základě své svobodné vůle, využije.

2.5 Duchovní péče v legislativě

Aspekty podpory práv umírajících osob ve všech jejich potřebách jsou ukotveny v tzv. „Chartě práv umírajících“, která vstoupila v platnost od roku 1999.

Dalším dokumentem z oblasti duchovních práv je „Charta práv a svobod starších občanů, kteří potřebují péči a pomoc druhé osoby (Francie, 1996). Zde se v článku VII uvádí: „Každý starší člověk se sníženou soběstačností musí mít možnost podílet se na náboženských či filosofických aktivitách dle své vlastní vůle a volby. Každé zařízení by mělo tuto potřebu respektovat a umožnit ji prostorově i přístupem zástupců různých církví a vyznání.

Pro rozvoj a podporu spirituální péče založila Evropská asociace paliativní péče v dubnu 2010 Pracovní skupinu EAPC pro spirituální péči v paliativní péči. Jejím cílem je např. podpora vzdělávání, výzkumu a metodologie v oblasti spirituální péče na regionální i ná-

rodní úrovni, podpora spolupráce profesionálů ve zdravotnictví (lékařů, sester, sociálních pracovníků) a duchovních, propagace příkladů dobré praxe. Více na [www. Eapcnet.eu](http://www.Eapcnet.eu).

V České republice vznikla Komise pro duchovní péči ve zdravotnictví při Ministerstvu zdravotnictví ČR v r. 2006 a byla v roce 2007 převedena do podoby pracovní skupiny. V listopadu 2006 uzavřely církve sdružené v Ekumenické radě církví v ČR a římskokatolická církev v ČR vzájemnou dohodu o spolupráci při poskytování duchovní služby ve zdravotnictví. Plný text dohody najdete na <http://www.ekumenickarada.cz>.“ (Neumannová, 2012, s. 18)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 POPIS PROJEKTU

V této praktické části bakalářské práce jsem nejdříve popsala cíl výzkumu a vymezila výzkumný vzorek. Následně jsem se zabývala metodou výzkumu a způsobem jejího zpracování. Po hlavní části samotného výzkumu a jeho analyzování byla ve finále provedena interpretace výsledků výzkumu.

3.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu bylo ukázat způsob uvažování lidí blížících se závěru života, jak k němu přistupují, jak přemýšlejí – samozřejmě v rámci svým zaměřením omezeného výzkumu. Zjistit, jestli lidé, kteří zůstávají ještě v relativně dobré kondici, a nějaké terminální stadium je prozatím vzdáleno, jestli potřebují již v této fázi druhou osobu k duchovnímu sdílení tohoto období. Něco jako pozvolnější dlouhodobější příprava a zklidnění.

3.2 Použitá metoda

Pro svůj výzkum v praktické části bakalářské práce jsem využila, vzhledem k možnostem mého pracovního zařazení, metodu kvalitativního výzkumu, jejíž součástí a výchozím prvkem je forma polostrukturovaného rozhovoru. Umožnila mi větší přiblížení se našim uživatelům, možnost vcítění se, lepší pochopení jejich situace, prožívání životního běhu, jejich potřeby. Za výhodu považuji, že tento výzkum pracuje s malým počtem zkoumaných osob a tudíž umožňuje hlubší vhled do jejich problémů, vnímání.

„Termínem *kvalitativní výzkum* rozumíme jakýkoliv výzkum, jehož výsledků se nedosahuje pomocí statistických procedur nebo jiných způsobů kvantifikace.“ (Strauss, Corbinová, 1999, in Švaříček, Šed'ová, 2007, s.16)

Zde je na místě zmínit limity výzkumu, se kterými bylo nutno pracovat. Již v počátku je to rozhodně volba tématu vzhledem k cílové skupině – dalo by se použít i slovo kontroverzní – bylo nezbytné v této souvislosti velmi pečlivě zvažovat výběr jednotlivých osob, aby náročné téma byly schopni zpracovat a unést. Hrozilo nebezpečí, že člověk sáhne na oblasti v podvědomí člověka uspané, dotkne se starých vnitřních zranění. Dalším limitem byl věk dotazovaných a s tím spojená schopnost reagovat na filosofičtější zaměřené otázky, jinak řečeno počítat s omezením duševních schopností, které sebou vyšší věk přináší. Tudíž i počítat s časovým úsekem, po který je dotazovaná osoba se schopna soustředit, ovšem pouze někteří,

protože u jiných naopak vyvstal problém směřovat nahromaděnou energii a potřebu „vypovídat se“ v hranicích výzkumných otázek.

3.2.1 Metoda získávání dat

Zvolila jsem metodu rozhovoru neboť podle Švaříčka, Šed'ové (2005) „... je rozhovor nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. „Pomocí otevřených otázek může badatel porozumět pohledu jiných lidí, aniž by jejich pohled omezoval pomocí výběru položek v dotazníku.“ (Švaříček, Šed'ová, 2007, str. 159)

Výběr tématu v kombinaci s cílovým vzorkem zkoumaných osob byl od samého počátku velmi náročnou záležitostí, vycházející z nároků, jak již výše zmiňuji, na duševní orientovanost dotazovaných osob a psychickou stabilitu. Musela jsem mít výzkum dopředu zvažovaný, promyšlený a připravený. Před vlastním zahájením rozhovoru je důležité, krom obecných zásad vedení rozhovoru, prostudovat teorii zkoumaného problému a předpřipravit si schéma základních témat. (Hendl, 2005, s. 172)

„Při kvalitativním rozhovoru je mnoho příležitostí, kdy se účastník musí vyjádřit k emočně citlivé záležitosti. V rozhovoru jde málokdy o zcela banální věci. Obvykle se směřuje k citlivým otázkám jako je rozvod, smrt nebo násilí, potíže v práci. Proto příslušné otázky nesmíme klást bez přechodu a přípravy. Zkušený výzkumník dává účastníkovi příležitost, aby se uvolnil a vysvětlil své pocity. (Hendl, 2005, str. 156)

Jako metodu získávání dat jsem zvolila formu, která bývá označována jako polostrukturovaný rozhovor. Tato forma mi umožňovala pohybovat se při vedení rozhovoru volněji, zároveň pružně reagovat na vyvíjející se směr rozhovoru. Použila jsem jak otázky otevřené, tak i uzavřené s vědomím, že pro osoby vybrané k výzkumu nebudou formy otázek mnohdy příliš směrodatné. Rozhovory se pohybovaly v časovém rozsahu 40 – 120 minut.

Při rozhovoru je nutné navodit správnou atmosféru důvěry a pohody, rozhovor pak může přinést i fakta, která jsou jiným metodám nedostupná. (Hendl, 2005, s. 172)

3.2.2 Otázky použité při výzkumu:

První tři otázky jsou rovněž o tom, aby se dotazované osoby vypovídaly z bolestí a frustrace, kterou sebou stáří přináší. V hodnotovém žebříčku jsem předpokládala, že se může ob-

jevit příklon buď k materiální stránce života, nebo spíše k abstraktnějšímu vnímání. A rovněž abychom s vybranými lidmi nastavili přirozeně a plynule nit rozhovoru.

1. *Budeme si povídat o období, kterému jsme si zvykli říkat stáří, vidíte na tomto období něco pozitivního, něco o čem můžete říct – jo, to je fajn?*
2. *Pokud byste měla srovnat své nejdůležitější životní priority (hodnoty) dříve a nyní, čemu jste přikládal důležitost dříve a čemu nyní?*
3. *A co se vám na stáří jeví jako negativní, nedobré?*

Následujících 7 otázek je směřovaných na chování a uvažování během běžného denního režimu, a zda tyto běžné činnosti mají nějakým způsobem provázané s duchovní oblastí.

4. *Zeptám se, jak vypadá Váš den. Jak probíhá? Co běžně děláváte?*
5. *Máte potřebu vyhledávat společnost lidí, nebo máte raději samotu?*
6. *S kým trávíte nejméně času?*
7. *Co vás dovede povzbudit, motivovat k dalšímu žití? Co vám udělá největší radost?*
8. *Pokud jste sám, čím se zaobíráte v myšlenkách nejčastěji?*
9. *Co vám pomáhá samotu zvládnout?*
10. *O čem si nejraději povídáte, pokud nejste sám?*

Pokračuji již přímými otázkami na víru a způsob přemýšlení o ní v souvislostech konečnosti života.

11. *Věříte ve Vyšší moc, v Něco, co nás přesahuje? Chcete-li, v Boha?*
 - ✓ *K víře vás vedli rodiče nebo jste k ní dospěl sám? Jste praktikující věřící?*
 - ✓ *Od kdy se považujete za věřícího?*
 - ✓ *Obracíte se k Bohu v tomto věku častěji a s větší naléhavostí? Proč? Z jakého důvodu?*
12. *Jak vnímáte naši a tedy i svoji konečnost? Jakým způsobem o tomto tématu přemýšlíte?*

U otázky č. 13 jsem částečně předpokládala, že dotazovaní poodhalí rodinné vztahy.

13. *Máte potřebu mít někoho, s kým si o tomto tématu konečnosti života můžete povídat?*
 - ✓ *Kdo by to mohl být?*
 - ✓ *Přicházel by do úvahy i pracovník pečovatelské služby?*
14. *Zohledňoval jste při výběru pečovatelské služby i to, že jsme církevní organizace, která je spojena s duchovní oblastí?*
15. *Jestliže se podíváte do minulosti, jste se svým životem spokojený?*
16. *Jste s tímto tématem, s konečností svého života smířený, vyrovnaný?*
17. *Co by vám nebo obecně nám pomohlo nebo pomáhá k pocitu vyrovnaní?*
18. *Co soudíte o odpuštění?*

Vzhledem k tomu, že máme tendence na starší generaci nasazovat a bagatelizovat nemoudrost stáří, tak mě zajímal jejich názor na tu zásadní oblast spojenou s duchovním rozměrem člověka. Zajímalo mě, který druh lásky považují u sebe za nejdůležitější.

19. A co Láska?

3.3 Výzkumný vzorek – okruh oslovených osob

Jak již výše zmiňuji, moje práce v pečovatelské službě s cílovou skupinou seniorů mě přivedla k tomuto typu výzkumu, z kterého vyplynul i okruh oslovených osob.

Vzhledem k tomu, že nás zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb. řadí k sociálním službám formy terénní, odehrávaly se rozhovory s respondenty v jejich přirozeném prostředí, v jejich domácnostech. Po pečlivém zvážení, kdo z uživatelů zvládne přece jen těžké téma, jsem se respondentů ptala, na jejich názor, jestli budou s rozhovorem souhlasit a zda jim téma nebude vadit. Věkové zařazení respondentů se pohybovalo mezi 73 – 89 lety. Před zahájením rozhovoru jsme si s každým dotazovaným znovu vyjasnily všechny podrobnosti, jak průběhu, tak poté konečného nakládání se získanými výstupy z rozhovoru. Každý z nich podepsal informovaný souhlas, který je součástí příloh této práce. „Jedná se zde o standardní dokument v každém typu výzkumu s lidskými jedinci.“ (Hendl, 2005, str. 156)

Výhodou při vedení rozhovoru bylo, že mě vybraní lidé osobně již delší dobu znají a mají ke mně přiměřenou dávku důvěry.

V dalším textu jsou všichni tázaní označeni zkratkou. Rozhovory vznikaly v pořadí, ve kterém jednotlivé dotazované osoby uvádím.

Následující stručná charakteristika dotazovaných osob obsahuje:

- Věk
- Rodinný stav
- Sociální záležitosti
- Původní povolání
- Zdravotní omezení

Paní K:

Věk 84 let, bezdětná, vdova. Žije sama ve dvoupokojovém přízemním řadovém domku. V místě má ještě 2 o něco málo mladší sestry, kde i jejich pokročilý věk osobní kontakty omezil, nárazové kontakty má s rodinou synovce. Celý život pracovala jako vedoucí a prodavačka v závodním bufetu. V posledních letech má problémy s pohyblivostí, má vyměněny oba kolenní klouby a pohybuje se pomocí francouzských holí.

Pan Ž:

Věk 81 let, jediný muž ve výzkumu. Statisticky v této vyšší věkové kategorii převažují ženy, rovněž vykazují lepší duševní kondici. Vdovec, vychoval dceru a syna. V současné době má již 6 pravnuků. S dcerou a její rodinou žije v dvougeneračním domku, rodina pracuje a dcera, která o tatínka pečuje, se vrací z práce kolem 15:30. Vyučil se u tatínka pánským krejčím a touto profesí se také celý život živil. Po smrti manželky před osmi lety začal mít problémy s alkoholem, než jej postihla CMP a upoutala jej na lůžko. V době rozhovoru byl pán, opět velmi opatrně chodící, s nepohyblivou pravou rukou.

Paní Vo:

Věk 73 let, vdova, dvě děti – syn a dcera. Žije sama v baťovském půldomku. Vztahy se svými dětmi podle vyprávění má velmi chladné, se synem se nestýká vůbec s dcerou jen sporadicky. Kontakty udržuje pouze s 1 vnučkou, která bydlí v Brně, ale o babičku se nejvíce zajímá. Paní pracovala část života jako dělnice v koželužnách a část jako vrátná na ubytovně. Je diabetička, musí si již píchat inzulin. Trpí značnou nadváhou a i v důsledku toho má zhoršenu pohyblivost, používá francouzskou hůl. Ven již cca ¾ roku nechodí.

Paní Vr:

Věk 78, vdova delší čas – manžel byl o 15 let starší, tři děti, 2 synové, 1 dcera, jeden ze synů předčasně zemřel. Žije sama v třípokojovém bytě v panelovém domě. Stará se o ni především dcera, syn bydlí v jiném městě. Jak často se stýká s rodinou nelze posoudit, v tomto se obě strany rozcházejí. Paní pracovala 40 let jako telefonistka. Momentálně má po pádu naraženou páteř a stěžuje si na sníženou pohyblivost. Ze všech vybraných respondentů nejvíce trpí začínající stařeckou demencí.

Paní S:

Věk 83 let, bezdětná, vdova. Žije sama ve dvoupokojovém bytě panelového domu. Má někde bratra s rodinou, ale vůbec se s nimi nestýká, ani jej nikdy nezmiňuje. Poměrně brzy (po 40. roku věku) odešla do invalidního důchodu. Příčinou byla artróza koleních kloubů, protože paní pracovala jako učitelka baletu. S manželem hodně cestovali. Podle vyprávění má časté zdravotní problémy - po operaci očí, problémy s klouby.

Paní H:

Věk 89, nejstarší z respondentů, vdova, 2 synové. Bydlí v dvougeneračním rodinném domku se starším synem a jeho rodinou. Mladší syn bydlí na druhém konci republiky, vzdálenost brání častějším kontaktům. V dětství (cca 12 let) jí tragicky zahynul otec. Paní pracovala jako účetní v Moravanu, poté vystudovala pedagogickou školu, krátce pracovala jako učitelka a poté jako vedoucí školní družiny (z důvodů „špatného kádrového profilu“ nemohla učit). Poslední roky má velké problémy se zrakem. Stále ovšem jezdí na kole, protože chůze je pro ni namáhavější. Na dotaz, jak může jezdit, když nevidí, povídala, že lidi rozezná podle obrysů.

3.4 Analýza získaných dat

Otevřené kódování

„Kódování obecně představuje operace, pomocí nichž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem. Při otevřeném kódování je text jako sekvence rozbit na jednotky, těmto jednotkám jsou přidělena jména a s takto nově pojmenovanými (označenými) fragmenty textu potom výzkumník dále pracuje.“ (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 211)

„Postupujeme tak, že nejprve analyzovaný text (v mém případě přepsaný rozhovor) rozdělíme na jednotky. Jednotkou může být slovo, sekvence slov, věta, odstavec.“ (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 211) nebo podle Miovského (2006) jsou významové jednotky složeny z pojmů, které označují jednotlivé události (jevy, pocity, soudy atd.). „Kategorie je třída pojmů, která vzniká tím, vzájemně porovnáváme a třídíme významové jednotky a v nich obsažené pojmy a snažíme se zjistit, zda náleží jinému podobnému jevu (významové jednotky se z různé části překrývají), nebo jinému jevu nenáleží, a tvoří tedy samostatný odlišitelný celek.“ (Miovský, 2006, s. 228). „Tímto způsobem jsou pojmy seskupovány do vyššího řádu – do abstraktnějšího pojmu, který nazýváme kategorie.“ (Miovský, 2006, s. 229)

Na Miovského navazují a korespondují s ním Švaříček, Šed'ová (2007) neboť píše: „Jakmile máme vytvořený seznam kódů, je možné začít s jejich systematickou kategorizací... To znamená, že desítky – někdy až stovky – kódů, které vzešly z otevřeného kódování, seskupujeme podle podobnosti nebo jiné vnitřní souvislosti. Začínáme budovat hierarchický systém – pod hlavičku nově pojmenované kategorie slučujeme pojmy – kódy, které se zdají příslušet ke stejnému jevu.“ (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 221)

Po rozebrání textu pomocí otevřeného kódování vyvstává potřeba další analýzy získaných dat. Můj postup byl následující: Doslovné přepsání rozhovorů, zkoumané osoby jsem si rozdělila podle barev (barevné signální popisovače) a těmito barvami jsem označila věty nebo úseky v textu, které mi pro výzkum přišli důležité. Tužkou jsem potom jednotlivostem přidělila kódy a čísla označeným řádkům. Vypsala jsem si ke každému dotazovanému všechny jeho kódy (ručně pro lepší srovnání všech najednou). Zjistila jsem, že jsou někdy hodně obecné, rozcházejí se mi. Provedla jsem následné překódování, tzn. některé změny názvů kódů, popřípadě upřesnění (větší specifikace) jejich názvů. Následoval přepis do počítače a vygenerování jednotlivých kategorií – tím, že už to máte tolikrát načtené, tak vám ty kategorie začnou z textu samy vyvstávat. Poté již jenom rozčlenění kódů pod názvy kategorií a jejich následné rozepsání.

Technika „vyložení karet“

„Cílem techniky je strukturovat dosud hrubá data, načrtnout příběh, na němž bude postavena výzkumná zpráva. Strukturovat v tomto smyslu znamená například identifikovat v datech nějaké odlišitelné typy, opakující se vzorce, kauzální řetězce. Termínu příběh se ve výzkumu kvalitativním používá pro narativní zachycení získaných nálezů. Abychom toho byli schopni, musíme nalézt spojení mezi kategoriemi, definovat základní proměnné, osvětlit vztah mezi nimi. Na konci této fáze analytické práce by měl výzkumník s to jasně definovat kostru analytického příběhu, který poté deskriptivně rozvine ve výzkumné zprávě.“ (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 225)

Po doslovném přepsání rozhovorů jsem se zaměřila na postupné přidělování kódů jednotlivým zajímavým úsekům, větám, myšlenkám a měla jsem představu jejich seskládání do návazného popisu, ze kterého by vyplynulo, jak jednotliví dotazovaní uvažují a jak se chovají v návaznosti na víru, potažmo jejich duchovní nastavení. A k následné analýze jsem zvolila techniku „vyložení karet“.

Podle Švaříčka, Šed'ové (2007) jde v technice vyložení karet o to, že výzkumník vezme kategorizovaný seznam kódů, kategorie vzniklé skrze otevřené kódování uspořádá do nějakého obrazce či linky a na základě tohoto uspořádání sestaví text, že je vlastně převyprávěním obsahu jednotlivých kategorií. „Není přitom nutné, aby do výsledné analýzy vstoupily všechny kategorie, které jsme vytvořili – můžeme si vybrat jen některé z nich, a to podle toho, do jaké míry se vztahují k naší výzkumné otázce, a také podle toho, jaká je mezi nimi vzájemná souvislost. Všechny kategorie, které zahrneme do analýzy tohoto stupně, spolu musí být nějakým způsobem spjaté.“ (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 226)

V mém výzkumu, vzhledem k obsahové kvalitě jednotlivých odpovědí, ovšem využiji všechny vzniklé kategorie, které poté použiji jako názvy jednotlivých kapitol a jen některé, obsahově opět nejzajímavější a návazné kódy resp. podkategorie, vzhledem k tomu, že názvy jednotlivých kódů nejsou úplně identické. Přičemž ještě i během popisu a srovnávání jednotlivých kódů docházelo k jejich přejmenování a přesouvání mezi kategoriemi.

„Obsahem těchto kapitol je potom podrobná deskripce a interpretace kódů spadajících do té které kategorie.“ (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 227)

Přehled kategorií, které jsem vyhodnotila po fázi kódování textu:

1. **Současné okolnosti**
2. **Emoce**
3. **Osobní přístup ke stáří**
4. **Životní filosofie**

Kategorie 1. – Současné okolnosti:

➤ Zdraví – omezení:

U této podkategorie se všichni respondenti shodli, neboť zátěž ubývající fyzických i psychických možností vnímají jako velmi zatěžující:

“... pohyb, pohyblivost, abyste mohla, když si chcete stoupnout, tak si stoupnout a nehrbatit se takhle...” (4,K)

„...takhle jo, jak už máte roky, už to nejde tak rychle, co jsem dělávala hodinu, dělám teď dvě, tři...“ (10,K)

Tato podkategorie je určitě velmi jednoznačná, přiznám se, že jsem ve skrytu duše doufala, že alespoň některý z dotazovaných, bude stáří vnímat i přes všechny zdravotní neduhy jako období, kdy člověk dospěl k vnitřní svobodě nadhledu, což mi nikdo z respondentů nepotvrdil, i když z některých odpovědí ke konci rozhovorů to částečně vyplývá...

„Prima na stáří, no absolutně nic, poněvadž jak člověk stárne, tak upadá, upadá vědomí a všechno a...“ (2,Ž)

Paní Vo. je v podstatě situací zaskočena, protože jak říká:

„... já jsem si stáří představovala ináč. (1,Vo) Že budu moct...kolem sebe...jako chodit, ale abych byla nekemu na obtíž...“ (2,1, 2,2, Vo)

„... tak já mám ty nohy, to mě bolí hrozně v noci, v noci...“ (8,Vo)

„...já to prožívám tak. Já si uvědomuju, jaký mám věk. (1,S)... no pro mě to prima není...kdybych byla zdravá...jsem dost závažně nemocná...“ (3,1 3,2 S)

„Proč su furt s tým, s tou kostrčou, proč se to furt ne, ne, prostě nehojí... (11,Vr)...a jinak teda, když zvoní to poledně a nedělu a to, toš člověk úplně je to, nemože jít do toho kostela, sem z toho nešťastná (náběh na slzy)“ (16,Vr)

Výstižně to shrnula paní H.:

„Člověk čím víc stárne, tím víc chátrá a ubývá mu sil a má různé nemoci. (6,H)...protože každý musí umřít nemocný, nikdo neumře zdravý přesně tak.“ (7,H)

„...škoda, že nemůžu číst, nemůžu číst, to mě velice vadí...“ (12,H)

➤ **Samota:**

Nad tímto aspektem stáří si dotazovaní stýskali nejvíce, ovšem někteří hned druhým dechem prohlašovali, že tu samotu potřebují, protože už jim síly nedovolují čilejší společenský ruch:

„To je, když jste sama, tak se vlastně staráte sama o sebe jenom pořád, protože to je taky nějaký plus, protože kdybych měla ještě někoho doma tady, tak to je starost.“ (7,K 8,K)

Nebo úvaha v podobném duchu:

„Ale někdy, když jsem hodně unavená, tak si přeju klid, říkám, buďte všeci tam a nechod'te ted' (smích).“ (20,K)

Pan Ž. vidí svoji situaci, jako nudnou, ale není v tom slyšet stížnost:

„Můj den je absolutně nudný. (7,Ž) ...nejvíc času trávím sám se sebou, jinak nemám nikoho...“ (12,Ž) Přesto spíše upřednostňuje samotu, společnost jak říká má rád, ale... „poněvadž já špatně slyším, takže já se nemožu do té debaty zapojit a tak tím pádem mě stačí akorát jeden člověk, když je se mnou...“ (12,Ž)

Dělení mezi chvíle společnosti uvádí i paní Vo:

„Su ráda, když sem někdo dojde, to bych lhala, ale že bych toužila vyhledávat někeho... (11,IVo)...“ já už su zvyklá sama, já mám hen mojeho.“ (komentář – paní má manželovu urnu na polici)

Další paní má samotu jako životní postoj, který jí vyhovuje.

„Mám radši samotu...(21,IS)...nemám ráda moc lidí kolem sebe, chaos, mám ráda svůj klid, mě to nevadí, já se nikdy nenudím, nikdy nenudím.“ (22,S)

Na samotu si naopak paní Vr. stěžuje:

„Tak...já si stěžuju na to, že su tady sama už léta, co manžel zemřel...roku devět, né devatenáctset...nevím, no je to už asi pomaly osmnáct roků, tak a celó dobu su sama, takže to už se mě to, jak žije člověk sám, to už se mě nelíbí...“ (7,Vr.)

Smířlivější náhled má již paní H, a také o samotě se zmiňuje jen okrajově:

„...a mě už ani ta samota tak nevadí to si člověk zvykne...“ (11,H)

Kategorie 2. – Emoce

➤ Strach:

Dva dotazovaní během rozhovoru vyjádřili přímo strach především ze zhoršujícího se zdravotního stavu a z bolesti:

„No, když vám fungují smysly, protože nejvíc se bojím toho... (1,IK)...jakmile se ztratí paměť nebo něco, toho se bojím, to je to právě to, co vám říkám, jdu pro něco a přijdu tam a nevím a musím se vrátit.“ (3,K)...prosím Pána Boha, aby tohle mě vyvaroval. Protože to je zoufalý no.“ (6,2K)

...ale trpět bych nechtěla, já se, já se úplně bojím toho, kdyby mě měli něco takového, sice už jsem byla na operaci jako toto, ale ležet v nemocnici já nedovedu, nevydržím ležet dlouho...“ (20,2Vr.)

Na opačnou miskou vah položila paní Vo. a paní S. odvalu (k okolnostem závěru života), protože říká, že nad tím nepřemýšlela, ale: „... ale su hrozně zvědavá, (22,Vo)....nebojím se.“ (24,Vo)

„...a třeba se mě zdá o tom, třeba, já jak umírám nebo v nějaké situaci jsem tak i když se probudím, nemám strach a nikdy dřív to existovalo u mě, začala jsem se bát, když se mě něco zdálo, ale teď, co su sama, tak najednou se to změnilo, prostě nebojím se a nebojím se smrti, kdyby přišla...“ (42,S 42,1S)

Paní S. spíše častěji zmiňují smutek nebo stesk, lítost v souvislosti s ročním obdobím:

„...protože to jsou většinou plískanice a tak dále a člověk je smutnej doma, nemůže ven...“ (2,S)

„...přijde podzim, když přijde podzim, zima, tak většinou jsem doma, už to nejde jako v létě jít ven každý den, tak jdou na mě takové smutné takové stresy...“ (36,2S)

➤ **Přání - touhy:**

Vzhledem k danému tématu se opět pohybovaly v nemateriální rovině:

„Ještě aspoň chvíli tady ještě byl a aby mě netlačily samé nemoci jako k zemi, protože když bych měl být nemocný, tak to tu nemusím být. Jinak k tomu nemám co říct.“ (6,Ž)

„Moc... přála bych si, abych usla a už se nezbudila.“ (19,Vo) Na druhou stranu, ale respondentka tvrdí: „Tak abych byla upřímná, tak ještě bych nechtěla umřít, no ale, kdyby to přišlo tak...“ (27,Vo), ale v myšlenkách se zase zaobírá: „Že bych šla nejradši za Karlem.“ (14,Vo) (zesnulý manžel).

Podobně uvažuje i paní Vr. a S.: „*Nejraději bych usnula, a víc se nevybudila, to by bylo nejradši. Já bych nechtěla moc trpět.*“ (17,1Vr.)

„...že taky je to i krásné, když člověk, no nevím, jak bych to... prostě chce se mi žít a stále si uvědomuju, že ... (6,S)... jenom bych nechtěla moc trpěla třeba bolesti...“ (44,S.)

➤ **Spokojenost (radost):**

Od spokojenosti v tomto případě s prožitým životem se poté následně odvíjí pocit vyrovnaní a smíření s odchodem z tohoto světa. Pokud člověk cítí, že svůj život v rámci svých možností prožil v plnosti, potom vědomí naplnění života jej vede ke klidu, k smíření a minimalizaci obav, co bude následovat. Podle mého názoru a zkušenosti, může dojít k vytěsnění nepříjemných věcí, za které bychom se spíše měli stydět, které jsme „nasekali“ během života. Tyto záležitosti se rozhodně nevytrácejí, ukládají se v podvědomí a poté se jako nepříjemné alarmy vynořují v rozhodujících chvílích a přitěžují a prodlužují dobu našeho umírání. Proto se v jedné z otázek ptám na odpuštění.

„*Jsem spokojená, ale už bych nechtěla být mladá (smích), protože ti mladí to nemají dneska lehký... (35,K)... ale když se tak hodnotí život zpátky, tak byly by tam taky některý věci, o kterých si myslím, že bych dneska udělala jinak, protože rozum člověka ve dvaceti letech nebo ve třiceti letech je jistě jinej, jako rozum, jako když už máte život pomaloučku v závěru, ale že bych si něco jó vyčítala, že tak to nemělo být a bylo by to jinačí, tak to ne.*“ (35,1 36K)

„*Ale jo, jsem spokojený, jenomže teď mě překvapila ta nemoc, když já ještě jsem měl další jako sny, co bych ještě chtěl udělat.*“ (5,Ž)

Paní Vo a Vr mi otázku spíše nepochopily: „*Teď ne, teď ne (25,Vo)...Já jsem se měla dobře...“ (26,Vo)*

„*Byla jsem... teď né... Teď né, teď né, teď nejsu, teď máte jenom samý léky...“ (20,Vr)*

Obě se víceméně shodly na okolnostech spokojeného života jako takového:

„*Měť nějaký pocit štěstí, radosti...“ (28,Vo)*

„Takové prostě základní život, aby tak prostě mohl žít, né spokojeně, ale prostě tak, jak se má žít no. Já, já myslím tak, aby třeba mu vystačilo peníze na jídlo, aby mohl se třeba někam podívat...“(28,IVr)

„To rozhodně, to co bylo v minulosti, to jsem spokojená.“ (40,S)

„No tak, jak mi to Pánbůh nalinkoval, tak jsem to brala.“ (38,H)

Co se týká spokojenosti s prožitým životem, tak tady se všichni dotazovaní shodli a konstatovali, že jsou spokojeni.

Kategorie 3. – Osobní přístup ke stáří

➤ **Aktivní přístup:**

Další kategorie je obrazem toho, jak se ten který dotazovaný se svojí situací vyrovnává, v několika případech by útržky vět mohli sloužit i jako návod, jak se nevzdávat v žádné situaci.

„No, nerada spím dlouho, ale teď poslední dobou se mi nechce vstávat, ale vstanu, dneska třeba jsem vstávala, bylo půl šesté...(12,K)... po snídani po sobě musíte uklidit, nic nesmí zůstat tak, aby to zůstalo ležet a však to udělám, až dojdu, to ne, to ne. Protože já si vždycky říkám, nevím, co se může přihodit, jo, někoho potkám cestou, pak ho vezmu k sobě domů a teď je mi hanba za to. (13,1K)... No, teď jsou horka, takže do zahrádky nemžu za horka, to se taky na večer těším, že si tam budu trošku, to se nedívám na strany, jestli je tam soused nebo ne, hledím si svýho a dělám, taky neudělám všechno najednou, nesmím se potřhat, něco musí zůstat i na příště, tak se snažím, aby to trochu vypadalo (smích).“(16,1K)

“...protože ta noha mě zlobí, chodím na převaz...ale nenáříkám (smích).“(19K)

„No tak umeju nádobí a těším se, že až to okape, jdu si sednout a to už zase přemýšlím, že bych se měla pomodlit tu korunku milosrdenství...“(16K)

O něco pasivnější přístup lze vyzorovat u následujících dvou dotazovaných, který je ovšem částečně dán současným zdravotním stavem (zhoršená hybnost):

„No tak já se dívám hrozně ráda třeba na to vaření, jak probíhá a na tak, dívám se na televizu, no.“ (8,IVo)

„Vůbec nic, krom toho, tady co chodí kolem baráku, tak ráno si udělám normálně snídani, potom už čekám na oběd, umyju náčiní, chvilku si tu zdřímnu, podívám se na televizi a čtu. Tady má fůru knížek od snachy a jinak tady nemám takovou nějakou zábavu, co by mě bavilo, nic... (8,Vr)... Takový, co mě zajímá a to, ta, ten, to tesklivo, takový víte to, že člověk je sám a to, tak to jako tím pádem, že čtete takový zajímavý knížky, tak vám to odende... myslíte na něco jiného...“ (12,Vr)

Opět příklon k aktivnějšímu stylu:

„Ale snažím se denně chodit ven, snažím se to překonávat, protože si uvědomuju, že kdybych zůstala sedět doma, brečela bych, a začala mít nějaké mojí vinou mindráky, připouštěla bych si to nepěkné stáří... (5,S), no já vstávám pravidelně v půl třetí, někdy i ve dvě v noci a vstanu, ale jelikož mám velké problémy než se rozchodím s kloubama a s tou páteří a začnu něco dělat...“ (15S) (spávat ale paní chodí v šest nebo v sedm) „...tak já už si nachystám třeba na vaření všechno a potom pustím si radio potichu, poslouchám zprávy, ty mě zajímají (17,S)... a musím říct, že bych potřebovala, aby byl den každý o půl dne delší, protože to nestíhám a mrzí mě, že se nemůžu dívat na program. (20,S) ...Dejme tomu, když je léto, co si vezmu na sebe a hned ráno honem to stihnu, protože jsem odpočatá přes noc, honem to stihnu všechno nachystat, udělat a už abych byla venku...“ (25,1S)

Také paní H. se snaží neslevovat z nároků na běžné činnosti, na které je uvyklá:

„Tak ráno vstanu, především si udělám hygienu, že? Prostě obleču se, no a první co, udělám si snídani, po snídani, jako uklidím hrnek od kávy... protože si přitápím tak si vyberu popel z předcházejícího dne... (15,H) ...a já to nějak špinavé nemám, protože na tu hygienu velice dbám.“ (18,H)

„...v televizi já se dívám ráda na přírodu anebo je tam pořad History a to je velice zajímavé, to je třeba, jak byly budované kostele, anebo Michelangelo, jak maloval Sixtínskou kapli a různé ty stavby nebo je tam májové jak žili, ty pyramidy, potom průzkum pyramid třeba v Egyptě a mě takové poučné pořady mě zajímají, víte? Třeba já se vůbec, já jsem se ještě nedívala na Ulici, na ten program, nic já Růžovou zahradu, to mě nezajímá, to je zdá se mi pořad, všechno dokola takové násilné víte?“ (16, 17H)

„...věci nebo v rozhlase poslouchám různé pořady, kde mluví taková velice vzdělaní lidé, abych si něco odnesla zas pro sebe...“ (19,H)

➤ **Motivace**

... A co vlastně napomáhá (nebo právě naopak) k udržení aktivního přístupu, navzdory běhu času, navzdory hmotě:

„No tak povzbudit, povzbudit mě dovede každá maličkost, když se mi něco povede ... (smích), když třeba... následuje dlouhý popis o kysaném zelí... Už to roztahuju, že? (smích). (21,1K)...když mi někdo řekne nějakou radostnou věc...“ (24,2K)

„Motivovat? Motivovat mě dovede, když ze mě některá z nemocí odejde, tak to mě jako povzbudí (smích).“ (10,Ž)

Paní Vo. Považuje za povzbuzující i příchody pracovnic naší služby:

„Když dojdete vy, když dojdou děvčata. (9,Vo)...těším se na vnoučata, už jsou víc jak měsíc nemocní, takže sem nejdou vůbec.“ (10,Vo)

„Tak největší, největší radost by mě tak dělalo, kdyby mě tak aspoň dvakrát za týden dcerka našťívila... ona teď má jako ta její dcera jako snnn... moja snach... vnučka má dvě malé děcka, tak se tam věnuje víc jim a já su tady třeba i čtrnáct dní sama“ (10Vr)

U následujícího odstavce nezbyvá než žasnout nad vitalitou...

„Jelikož jsem se odjakživa ráda oblékala, tak baví mě oblečení i když už mám hodně roků, nikdy bych nešla neučesaná, neupravená ven, není mi jedno, jak bych vypadala a to mě velice povzbuzuje a stávají se případy u mě, i když to bude někomu připadat nenormální, ale já se totiž už večer hrozně těším na druhý den... (23S, 24S)

Paní H. po všech vyjmenovaných pořadech v televizi a rozhlase, ještě k motivačním prvkům přidala politiku:

„Politika. Politika. Já to sleduji, já, protože nemůžu v noci spát, mám to, ten rytmus od té manželovi nemoci, ten rytmus toho spánku mám narušený, a to nejde v žádném případě dát zpátky, víte. Ano, takže k té samotě, pomáhá k tomu všemu, co jsme řekli politika. Politika a já třeba v noci když nespím, já si potichu zapnu televizi a já do rána poslouchám poslance v poslanecké sněmovně, jo mě to baví“ (26,H)

➤ **Potřeba duchovního sdílení (doprovázení):**

„Tak... ráda o tom slyším, když v kostele vykládá velebný pán a když to rozebírá, ale sama o sobě o tom nějak tak do hloubky nepřemýšlím, ale v kostele si velice ráda poslechnu. (28,29K) Tož to by znamenalo mluvit o tom s někým, kdo chodí do kostela a s kým se znám jako z kostelních prostor, ale já když vyjdeme z kostela, tak při chůzi mluvit nemůžu, takže tady to nepadá tak moc ani jako v úvahu...“ (32,1 32,2K)

„...třeba s váma když vykládám, tak si povykládáme, že si rozumíme tím myšlením, nebo když třeba, jak jste říkala, že ta paní je nemocná a to pomodlit se za její zdraví, a poprosit Pána Boha, aby v tom něco udělal, aby pomohl, a to, když se shodnem, jako že se shodnem v tomhle, že tak to mi dělá dobře (smích).“ (33,34K)

Na panu Ž. bylo patrné při této otázce jisté napětí a bylo zřejmé i při jiných odpovědích, že povídat o příliš osobních niterných záležitostech se mu příliš nechce.

„Ne, tak o tomto si nepotřebuju popovídat, protože mám na to svůj názor a ten názor je, že nevěřím v nějaké, že se něco stane se mnou, něco jiného než tady na tomto světě...“ (21,Ž)

„Kdyby byl fajn, tak proč ne? (21,Vo)... Ne, nemám tady nikoho. Chodil za mnou, on býval tady na činžáku chlapec a on mě donesl aj ten zákon ten.“ (Bibli – Nový zákon). „Ano, hrozně ráda si s ním... on se za mě pomodlil. Hrozně ráda jsem si s ním vykládala, no a odstěhoval se...“ (20,1 20,2Vo)

„Já? Já bych si povídala o všem, co by mě zajímalo, ale opravdu s člověkem, s kterým by se to dalo mluvit jo? Ne tak takovým nějak, ona je no tak to je těžko.“ (14,Vr)...na přímý dotaz, jestli má potřebu rozebírat s někým ten závěr odpověděla paní Vr., že ne, protože jí to přijde takové smutné.

„Ne to bych neměla, protože to by mě ani nikdo v tomto nemohl poradit, musím si poradit sama, čili toto musím překonat a musím začít něco dělat.“ (38,S)

„Však my spolu občas o tom mluvíme.“ „Jo probíráme to.“ „Když já si Vám tak postesknou o něčem, tak Vy mě řeknete, no Pánbůh to všechno vidí a člověka ledasco zamrzí a já jsem se Vám s ledasčím svěřila, že?“ (36,H)

Poslední kód by se dal zevšeobecnit. Vyplývá z něj podstata duchovního doprovázení – že mezi lidmi vzniká vzájemná důvěra a pak není problém rozebírat i velmi osobní, niterné záležitosti. Poté může taková osoba působit jako uklidňující prvek, jako někdo kdo dodává naději.

V této kategorii vznikl nerozhodný stav, protože tři z dotazovaných řekli, že nemají potřebu probírat věci týkající se konečnosti jejich života a naopak tři dotazovaní by tuto možnost naopak uvítali.

Kategorie 4. – Životní filosofie

V popisu této kategorie, která z logiky věci vyplývala, nejvíce probleskovaly perličky na dně našich duší. Neboť všechny jsou ve své podstatě krásné, jen více či méně zadušené, kulantně řečeno, nepatřícnostmi našich povah...

➤ Hodnoty:

„No já si myslím, takhle. Když je člověk mladej, tak touží po všem. Po všem skoro a přizpůsobuje se jednak situaci na co má, kolik má peněz nebo takhle, ta hodnota těch, ta materiální, ta je v celým životě nutná, jo protože nebudete mít peníze a jste nahraná, nemáte nic, dneska zvlášť, dneska bez peněz je to zoufalý, a jak jdou roky a jak vám přibývají, tak to odpadáva tady to chtění... (6,3K)...zdraví, peníze, kdyby bylo víc, brala bych, ale není to nutný, já jen potřebuju... děcka jsme neměli... k nám domů se nikdy nic nenosilo, však nemají děti, nepotřebujou...“ (18,K)

„... jo netoužím po ničem a říkám si tak, aby jenom byl...“ (6,4K)...ve smyslu pouhé existence...

„Paní, tak za mlada jsem si myslel, že toho ještě jako udělám víc, jako v životě, že ještě dokážu víc. No a nakonec přesto, že jsem neměl vzdělání, jsem mohl být se svým životem nakonec spokojený...(4,Ž)...No tak v práci ano, ale taky v zábavě, jenomže ono na stáří se už to překazí. (5,1Ž) „Ještě aspoň chvíli tady ještě byl a aby mě netlačily samé nemoci jako k zemi, protože když bych měl být nemocný, tak to tu nemusím být.“ (6,Ž)

„Nebudu psát hodný manžel a hodné děcka, když je po nich prd. Nevím, co bych teď řekla. Spokojenost, zdraví a měli jsme se lepší, jak se máme teď, měla jste práci...“ (5,Vo)

„Tedka nepovažuji za nic... nic za důležité a dřív jsem byla ráda, když jsem byla v práci, protože ta práce mě bavila. (5,Vr) Ano, největší důležitost a ne... bavilo mě to, strašně. Já když jsem odcházela do důchodu, já jsem si vzala ještě celé rok navíc... jako... takovou brigádu a to mě bavilo celkem.“ (6,Vr)

„...jsem byla na dvou operacích kloubních, tak do roka jsem prostě musela jít do invalidního důchodu a přestat pracovat. Bylo to pro mě strašně těžké, protože jak říkám byla jsem zvyklá mezi dětma, mezi lidma, a práce mě bavila a potom to byl šok pro mě... (8,S) ...nejdůležitější byla ta práce... (9,S) Peníze nebyly pro mě nikdy důležité, ty nebyly, ale vždycky jsem si dovedla dobře vydělat a nikdy jsem nerozhazovala. (9,IS)...pochopitelně ty nemoci, to zdraví, které mám...“ (12,S)

„...tak jsem opatrovala děti a vedla domácnost a to jsou moje nejkrásnější vzpomínky na ty malé děti, protože jsem je učila chodit, všechno jsem dělala, koupala jsem je prostě tak... (4,1H) Já vždycky jsem přikládala důraz na rodinu. I dřív i teď, pro mě je nejdůležitější rodina, bohužel teď to není vždy ideální.“ (8,H)

Na jedné z hlavních hodnot se shodli všichni dotazovaní jednoznačně, ať již přímo nebo to vyplynulo z celkového uvažování a tou je zdraví. Jedna dotazovaná dala důraz na materiální hodnoty, jako na nezbytnost našeho fungování. Čtyři dotazovaní uvádějí jako hlavní hodnotu práci, která ji nyní velmi chybí. Jedna dotazovaná uvádí jako nejdůležitější rodinu a následně vztahy, které v ní panují.

➤ **Stav smíření:**

„Tak... myslím si, aby nebyl moc náročnej, aby se učil skromnosti, aby si vážil i toho vedle sebe koho má, a aby nemyslel, že jeho já je to nejpravdivější, jo... Víte, vidět v tom druhým člověku také tu hodnotu jeho. Úcta k druhému člověku, to se mi zdá, že když chybí, že kdybych si nevážila druhejch lidí, že na každým je něco pěknýho. Každý člověk má nějaký chyby, nejsou lidi, kteří by chyby neměli, jenomže někoho nepřesvědčíte a myslí si, že ti druzí jsou všichni chybující, a von je ten pravej, kterej má pravdu... Není to pravda (36,1K) Za všechno prosit a za všechno děkovat. A bejt vděčnej. Bejt vděčnej. Komu chybí úcta k druhejm lidem, tak to je taky velkej nedostatek.“ (36,3K)

Odstavec nebyl zkrácen, ale přepsán kvůli jeho sdělení.

Oproti tomu pan Ž. byl podstatně lakoničtější, protože na dotaz, jestli je s konečností života smířený odpověděl: „*Ano.*“ (23,Ž)

„*No pokud' by to bylo tak, jak já to říkám, toš to ano...*“ (20,IVr.) Paní měla na mysli, usnout a nevzbudit se...

„*Velmi a vůbec se nebojím toho... (41,S)...nechtěla, abych moc trpěla třeba bolestmi...*“

„*No jistěže, každý musí umřít a jak budu umírat nevím, to neví nikdo, to ví jenom Pánbůh a já to musím přijat, hotovo (39,H) Tož pomáhá taky rodina a přesvědčení, víra a příprava... Na tu smrt, uvědomit si, že musíme umřít, že svět nestojí na tom, že já žiji, ale já jsem součást světa a musím umřít a to si musím uvědomit, na to by měli ti mladí více myslet, né jenom na radovánky a já nevím na sex...*“ (40,H)

➤ **Odpuštění:**

„*Odpustit jo, ale zapomenout se někdy dá velice těžko, ale odpustit se dá. To dávno, dávno vám vymizí z té paměti a říkáte si kdoví, proč to ten člověk tak udělal nebo tak, mohlo to bejt třeba jinak, ale jistě měl nějakej důvod, aj když je někdo zlostnej, až pukl zlostí, tak má třeba někde pozadí, které nutí k tomu, aby byl vzteklej, ale takový lidi nemám ráda. Ne, já si vážně vážím lidí, který jsou klidný.*“ (36,2K)

„*Odpuštění? No tak já jsem nějaké zlo nikomu nepáchal...(24,Ž) Tak prakticky nemám ani co někomu odpouštět, jo? Nemám...*“ (25,Ž)

A na dotaz, zda by měl někdo odpouštět jemu... „*Né, to né... to už je dávno všechno pryč a to zase nebylo tak zlé, to bylo víc jako domluva, dohoda a ták...*“ (26,Ž)

„*Já nevím, jestli su tak špatná, že by mě někdo neodpustil, já si myslím, že jsem nikomu neublížila...snať život jsem neměla lehký...*“ (29,Vo)

„*Tak já odpůštat dovedu, ale mockrát sem se setkala s tím, že só lidi opravdu aj bezcitní a neodpustij, takže co vám k tomu možu říct... (23,Vr) No pokud' uznáte, a člověk je takový trochu citlivější, a jedná se o nějakou věc, o kterou jde vyřešit dobrým slovem a prostě tak nějak klidně jo, tak si myslim, že je to dobré, ale pokud je nějaký ten člověk trucovitý a takový nějaký víte toto, tak to né.*“ (24,Vr)

V nedávné době měla paní S. špatnou zkušenost se sousedy, kteří jí částečně s něčím vypomohli, tak téma odpouštění pro ni bylo aktuální.

Tak i když to může říct skoro každý člověk, ale sama za sebe můžu říct i když mě bylo velmi ublíženo, tak nikomu ani těm lidem, kteří to udělali, nepřeju nic zlého, radši na to nemyslím, přestanu se s těma lidma stýkat nebo vyrovnám se s tím tak... (45,S)...na to už dál nemyslím a říkám si: To je jejich svědomí, jejich věc... (46,S)...a jsem si vědoma, když udělám nějakou chybu, ale nevědomě nechť a je to špatné, tak jsem sama na sebe velice kritická a nikdy se nezlobím na lidi, naopak jsem ráda, když mě to řeknou a to by měl každý tuto vlastnost...“ (48,S 49,I)

Paní H. nemá jednoduchou pozici v rodině syna, takže dobře ví, o čem mluví.

„Odpouští se velice těžko, když Vám někdo ublíží a snaží se nad Váma být a ponižovat, člověk si na to zvykne, víte, ale já si vždycky říkám: Pánbůh to vidí, každý si skládá na sebe (41,H) Ano, odpouštím. (42,H) Ano, nebrat ty věci prostě je to tak, stav je takový, já to tak беру a říkám, to jsem Vám říkala už jednou nebo několikrát, že si uvědomuju, že každý z nás si z toho Kristova kříže na svém hřbetě musí odnést aspoň třísku z toho Kristova kříže.... A to je takové krédo a to já беру a hotovo, jak ten život ide tak to беру, Pánbůh mě to uložil, tíží mě to, ale musím to snést.“ (43,H)

Na skutečnosti, že bychom měli být schopni odpuštění, se vcelku shodli všichni dotazovaní, ale zde docházelo k následně různým odlišnostem, způsobenými schopností pochopit kategorii odpuštění a také životními zkušenostmi – resp. jak moc bylo komu v životě ublíženo. Považuji tuto otázku za nejtěžší z rozhovoru. Nebudu ji příliš analyzovat, abych se vyhnula posuzování osobností dotazovaných. Mrzí mě, že již nebyl prostor na dotaz ohledně odpuštění sama sobě.

➤ **Víra:**

Paní K. byla vychována v římsko-katolické víře, je dodnes praktikující věřící.

„... ale na Pána Boha věřím stoprocentně... (26,K) Pořád. Pořád Pána Boha potřebuju, na každým kroku – jdu ze schodů a říkám si, ať nezakopnu, pane Bože, drž mě. Dybych neměla tu jistotu, že Pán Bůh je se mnou... tak já nevím, kolikrát si říkám: Chudá bych byla jak kostelní myš.“ (26,1K), „...ale pořád mám, ten Pán Bůh je furt se mnou a kdyby nebyl, tak mi chybí. Ať je to kterejkoliv, ať je to Pán Ježíš nebo Panna Maria“ (0,K)

Výběr pečovatelské služby se u paní K. řídil tím, že jsme církevní organizace.

„...už jsem si na vás tak zvykla, že je to sice jenom jednou za tejdén, ale já vím, že přijdete a že nějaký to slovíčko spolu ztratíme a těším se, jenom říkám, že je zázrak, že si vždycky berete takový, který vám, že pasujete dohromady do kolektivu a i když tá třeba když přišla Terezka, tak jsem se jí při příležitosti nějaký, jestli věří a ona nebo ne a ona říkala že né, tak jsem, vůbec jsem to přešla nepřesvědčovat, ona možná byla tam přece Jitka a taky nevěřila nebo co a pak chodily dvě Jitky, obě dvě na to posezení s velebným pánem a jak si medily – to musí přijít, to musí přijít, protože samo to nejde a říká se, že Pánbůh si vybírá, tak jak si vybírá kněze, já si vždycky říkám, kam ten Pánbůh na ty lidi chodí, jeden pěknější jak druhý, jeden schopnější jak druhý, a je to zajímavý - jsou.“ (34,1K)

Rodiče pana Ž. byli v římsko-katolické církvi, v neděli chodili do kostela. V pozdějších letech, tedy v dospělosti, po svatbě, tato tradice odezněla a pán s rodinou již do kostela nechodil. Charitní pečovatelskou službu si vybral pouze na doporučení souseda.

„Tož na toho Boha bych snad věřil, ale abych úplně pravdu řekl, tak nevím... poněvadž existují lidi kteří jsou nespravedliví a kdyby ten Bůh byl, tak by je asi to odsoudil a tak dále... nevím... jsem víc jako poměrně nevěřící... (17, 17,1Ž) Tak můj život tak skončí, jak skončí tak skončí, ale nevěřím na nic, že se může něco jako ještě jako obrátit nebo tak, tak to nevěřím... nevěřím na nějaké... že se budu mět někde lepší nebo... no nevěřím na to, poněvadž budu spálený, a ja povídám, tak si myslím, že to skončí tím pádem všechno a ani mě nebude nic bolet...(smích).“ (19,20Ž)

„Že se cosi změní, když zemřu nebo... nevěřím... možná, že je to blbé ode mě, ale nedává mi to smysl.“ (27,1Ž)

Paní Vo. Jak sama říká je věřící, praktikující přestala být v dospělosti. Výběr pečovatelské služby byl náhodný.

„Ale jo, jo...věřím. (16,Vo)...my jsme chodili do kostela, my jsme katolíci, pokřtění všeci... ale moje děcka pokřtěné nejsou, protože to bylo, že syn se narodil v sedmapadesátém roku a tenkrát to nebylo, tenkrát ty faráře vyházali...(17,Vo)

„Prosím Ho, aby mi pomohl.“ (18,Vo)

Paní Vr. se narodila na Hané a k víře ji vedli rodiče, s nástupem na učiliště tyto aktivity ustaly. V dospělosti po narození dětí po určitý čas chodila na nedělní mše, v čemž jí nyní zdravotní problémy brání. Naši Službu si vybrala z důvodů spojitosti s duchovním rozměrem organizace.

„No věřím, věřím v andělíčka strážníčka, protože já, když su na tom nejhorší, tak vždycky na něho se obracím a mockrát mně pomohl, je to pravda...“ (15,Vr)

Paní S. nebyla ve víře vychována, rodiče byli křtění, do kostela chodili o velkých svátcích – na Vánoce a Velikonoce.

„...tak přímo v Boha nevěřím, myslím si a určitě mám pravdu, že je to mýtus ze starých časů, třeba před dvěma tisíci lety a tak dále, ale věřím v jedno: Něco musí existovat a možná, že to je ten Bůh, ale něco musí existovat, protože když, když třeba kdybych já někomu ublížila vědomě, vědomě ublížila, to už je závažná věc, tak věřím, že by se to obrátilo proti mně, věřím tomu, že bych nakonec nemusela dobře dopadnout a to já se snažím nikdy nikomu neublížovat a věřím na svědomí to je teda pravda na svědomí věřím a vždycky si uvědomím, holka dávej si pozor, abys někomu aj neúmyslně ublížila, protože by se ti to určitě v životě mohlo vrátit, v toto věřím velice.“ (31, 32, 33, 34S)

O skutečnosti, že jsme církevní organizace věděla, nebyl to důvod, proč si nás vybrala, ale nezlobí se pro to na nás: *„Ano to jsem věděla a nikdy nikomu nemám za zlé, když jakoukoliv víru vyznává... ne, nebylo to hlavní, ale vždycky mám ráda lidi, kteří věří v něco, ať už je to pohan nebo prostě ve své svědomí a prostě mě to nevadí...“ (39,S)*

Paní H. byla vychována v římsko-katolické víře, po smrti otce se maminka již nevdala a na víru se upnula a předala ji dětem. Po celý život byla paní praktikující věřící. Charitní pečovatelskou službu si vybrala právě proto, že jsme církevní organizace.

„Věřím... No protože jsem tak byla vychovaná... No nemožu měnit nějak názory a říct já tomu nevěřím nebo tak... My jsme tak byli vedeni... Pořád stejně já jsem vždycky věřila a nesu to tak, že co mě pánbůh nalajnoval a vždycky říkám ten náš život nám dal Pánbůh už při početí, jak dlouho budeme žít...“ (27,2 29, 30,1 30,2H)

„A ted' Vám řeknu nevím, jestli to neměla byste vymazat, ten syn co je v Náchodě, ten lékař ten jí kdysi říkal, ona vždycky do kostela než šla, do kostela se tu stavila, z kostela zas a on jí jednou říkal: „Babino ty kdybys byla taková funkcionářka KSČ, jak jsi v kostele, tak už jsme byli všeci na ministerstvu.“ Ona totiž šla, ale vždycky o půl hodiny dřív do kostela, protože předříkala růženec.“ (27,3H)

Ještě některé její úvahy určitě stojí za zmínku: *„...octnu se před Pánem Bohem nebo odletí ta duše tým, že vydechnu a ten dech, to je ta duše, si kolikrát říkám... A já vydechnu a co*

bude, nic? A co to je to nic? Tak o tom přemýšlím, co to je to nic? Černá díra? Nebesa, říkají dneska astronomové, že snad jsou tři světy tři galaxie, tři světy rozumíte, nejenom jeden, když slyším, že se svět rozpadá, tak si říkám, vesmír, že se rozpíná, tak si říkám kam se rozpíná, když říkají, že je vesmír nekonečný, tak jak se může rozpínat a kam se rozpíná, nikdo neřekl...“

„A mně to v té hlavě bzouká víte, a já to poslouchám a pak o tom přemýšlím v noci třeba, když nespím a říkám si no, ale přece někdo to musel stvořit, a kdo to byl ten Bůh.“

„...ten Halík, jak byl s tím Dalajlámou na té meditaci, víte, a já si kolikrát říkám, když tak vzpomínám na svůj život a co se všechno událo a co sem kde sem mohla být lepší, že sem třeba, sem třeba manželovi řekla něco, co se mě nelíbilo, a pak sem toho litovala, a lituju toho, a protože on byl hodný člověk a já si říkám: Je to meditace? Já nevím, jestli je to meditace. Co to vlastně ta meditace je, jestli je to, že si člověk uvědomuje, co dělal dobrého a co někdy udělal zlého a že to neměl dělat, jestli je to meditace, to já nevím...“ (31-35, 1H)

U této kategorie se dala vysledovat míra intenzity prožívání života s podporou daru víry:

U dvou dotazovaných (K,H) je intenzivní a prolíná se i běžném praktickém životě a uvažování, u dvou dotazovaných (Vo,Vr) je intenzita prolínání do života nižší (lépe řečeno, se tak může jevit) a dva dotazovaní (Ž,S) uvádějí, že jsou nevěřící, ale následujícím pokračování rozhovoru tuto skutečnost do jisté míry zpochybnili.

Kategorie 5. – samostatná - Láska

Víceméně se budu snažit ponechat tuto kategorii bez komentáře, neboť samy odpovědi dotazovaných jsou vypovídající a rovněž pevně doufám, že budou jakousi tečkou za předěšlým rozborem a bude se v těchto úvahách zrcadlit celkové zaměření osobnosti jednotlivých respondentů...

Paní K.

„Láska, doprotivky je slovíčko nenávisť, ale nenávisť to vyškrtávám, protože říct o někom: Já ho nenávidím, to bych nikdy, to nebylo mojí zvykem, ale lidi jsem měla vesměs ráda. Protože když něco, tak jsem si právě říkala, to co jsem vám teď opakovala. Neviděla jsem nikdy důvod, proč je ten člověk je takověj, určitě tam nějaký důvod vždycky byl, ale jedna pravda je velká, že zlí bysme mohli být všichni, to nikomu Pánbůh žádnýmu nedrží ruce, že

*máme svobodnou vůli, můžem dělat, co chcem, že? Ale aby věděl ten člověk, co si kdy může dovolit, aby viděl hranice, aby si nemyslel, že může všechno a všechno mu musí projít nebo, že penězma zaplatí všechno, to taky není pravda. Úcta musí bejt a cit musí bejt. Nevím, jak bych to ještě, možná tam jsou ještě takový slova který na to líp jako sedí, ale teď mě momentálně nenapadá, ale já jsem teď, teď se mi stal jednou, to bude kratoučký, jak...“
následuje docela dlouhé povídání o příhodě z lékárny...*

„A jak nám to souvisí s tím tématem té lásky?“

„No to jsem na tom navázala, protože jsem říkala, že úcta k člověku, protože ta hubatá, té chyběl takt, chyběla jí slušnost, úcta k lidem a úcta k druhému člověku a v takových místech kde jsou lidi nemocní, tak tam by měli bejt, na těch místech lidí, který s nima cítí a né, který si myslí, že já jsem tady pro vás a ne vy pro mě, vlastně obráceně, nebo jak se to řekne, ale rozumíte mi, víme, víme, víme, o čem, rozumíte? Takže takhle (smích).“

Pan Ž.

„Že láska, to je nádherná věc, na lásku věřím... čili ale jako, musí být oboustranná, neexistuje láska jenom z jedné strany, musí být z obou... jako s manželkú a no a s tím manželem že? Jinak lásce jako věřím, to je... toš to je pro mě jako svaté noo tak... My jsme žili s manželkú dvaapadesát rokú a problémy jsme neměli... no jestli nějaké malé někdy, no tak to je všude...“

Paní Vo.

„No už bych nechtěla nikoho...“

„Takže láska z pohledu toho partnerského...“

„Ano....né“

„Jasně... A ještě nějaký jiný pohled na lásku?“

„Já mám keho milovat, já mám syna, dcérku, já mám vnoučata... sice trošku nevydařené ale...“

Paní Vr.

„Nemám otázku. Měla jsem tady přítela a tak, myslim tři nebo čtyři roky po manželově smrti a to byl přítel, kterým sme se znali ještě coby děcka, než šel na vojnu“

„Takže ta láska, taková ta partnerská jo je potřeba...?“

„Jóoo, jo, jo, jo, jo, jo, jo, jo, jo, jo, jo. No je potřeba pokud je to, ale teď už bych se aj na to nedala, né, né a už aj ten partner zemřel a je to myslím už tři nebo čtyři roky, takže nemám nikoho a mět nechcu už, protože mám co dělat sama se sebou.“

Paní S.

„Tak můj první manžel zemřel mladý, velmi mladý kolem čtyřiceti let a za rok jsem se vda-la znovu, neměli jsme děti, nemáme doposud, ani s mým druhým manželem jsem neměla děti, žili jsme pěkně, jak v prvním manželství, tak v druhém manželství a jinak v tomto jsem neměla problémy, rozuměli jsme si velice, v tomto jsem problémy neměla a na stáří kdy už člověk nemůže myslet na sex a na takové věci, tak jsem si velice cenila třeba u druhého manžela, protože můj první muž zemřel velmi mladý, tak jsem si cenila toho, že oba dva jsme si ještě daleko víc rozuměli, protože jsme byli už jenom přátelé, museli jsme jeden druhého šetřit, no už v těch sedmdesáti, manžel se dožil sedmdesáti osmi let, tak už ten sex.“

„Tak když ta partnerská láska potom přejde do přátelství.“

„...ano a to je ještě krásnější než ta pravá láska i když byla velmi pěkná, ale myslím si, můj muž to sám, kolikrát jsme o tom mluvili, hodnotil to, protože byl potom nemocný a bál se toho, že bych ho opustila nebo něco, ale málo lidí ve stáří se takhle změníjou v kamarády a když jeden z partnerů umře, tak to velmi těžko nesou, ale dá se to překonat, protože je to přirozené, musí se to překonat a vzpomínám na to velmi ráda, no to je pravda.“

Paní H.

„Láska prostě k lidem, které znám i které neznám, k řádnému člověku, který se slušně chová, mě je jedno, jestli je muslim, buddhista, islámec nebo, ale chovej se slušně a pak si tě budu ctít, víte, jak řekl, teď Vám řeknu citát, který jsem slyšela:

Važ si prostého upřímného člověka, vzdělance podlého od sebe žeň, víte? A to je moje, já nedělám rozdíly a vážím si každého, i ten kdo sbírá ty odpadky, jak tu chodí ti mladí a každá práce je v životě nutná, bez těch uklízeček by byla ve škole špína a všude rozumíte, takže ten doktor je důležitý i ta sestra je důležitá, ale je důležitá i ta uklízečka.“

„Takže láska ke všem je jedno...“

„Ano k dobrému člověku.“

Rozhovor s paní H. měl ještě drobný dovětek, potkaly jsme se před vánocemi, paní H. opět jela na kole. A ihned mi jedním dechem hlásila: „*Už vím co je to ta meditace – To je když děláte všechno dobře pro Boha..., prostě všechno, co děláte, jak vycházíte s lidmi....*“

3.5 Interpretace výsledků

V části „Interpretace výsledků“ se dostávám k „vyložení karet“ výpovědí dotazovaných osob.

Před zahájením rozhovorů byla zřejmá skutečnost, že dotazovaným osobám je téměř úplně jedno o čem si s nimi budete povídat, byť by to bylo o jejich smrti, hlavně, když jim někdo věnuje svůj čas, pozornost a bude jim naslouchat – pro výzkumníka skličující pocit. Někteří byli mírně nervózní, aby nic nepokazili a měli obavu, že nebudou „vědět“.

Z výpovědí zkoumaných osob vyplynulo, že jsou se svým životem spokojeni, určitě s minulostí, méně již se současným stavem, kdy jsou sužováni spoustou neduhů a nemocí. Z toho vyplývá, že uvedli zdraví jako hlavní hodnotu. Na něm se shodli přímo či nepřímo všichni dotazovaní, jako další uvedli rodinu – jeden přímo (na stejnou úroveň zdraví), tři nepřímo nebo to vyplynulo z výpovědí, dva rodinu nezmiňují, na třetím místě pomyslného žebříčku se umístila práce, jako aktivní náplň života. V kategorii hodnot dotazovaní uváděli pojmy konkrétní, žádná z dotazovaných osob nezmínila hodnoty abstraktnější jako např. spravedlnost, čest apod.

S pasivnější rolí a větším dílem samoty se všichni bez výjimky srovnávali hůře a déle si zvykali. Každý pak podle svého temperamentu a přirozeně fyzických možností resp. zdravotních omezení pokračoval v aktivnějším způsobu života - tři dotazovaní, nebo méně aktivním – rovněž tři dotazované osoby. Uvádějí, že stejně člověk nemá jinou možnost než si zvyknout a hledali způsoby, jak samotu překonávat.

V přístupu ovšem vstupuje do hry spousta faktorů, kdy by bylo potřeba hlubšího vhledu, co je příčina a co důsledek – temperament, životní okolnosti a události, blízcí lidé... atd.

Všichni dotazovaní uvedli, že jsou již se svou situací smíření, že jsou již smíření i se skutečností, že život za chvíli skončí. Přesto nebo právě proto tři z nich přímo uvedli, že by ale ještě odejít nechtěli.

Co se týká víry, s výjimkou jedné dotazované osoby, všichni byli vychováni v duchu římsko-katolické církve, přičemž dva dotazovaní zůstali praktikující i v tomto vysokém věku. U těchto dvou osob se uvažování o duchovních věcech často objevovalo v odpovědích, další dvě osoby se považovaly za věřící, ale z běžných odpovědí to již nebylo patrné a dvě osoby se zařadili spíše do kategorie nevěřící, což některými úvahami více či méně zpochybnili. Rovněž na výběr pečovatelské služby jako církevní organizace mělo vliv náboženské založení.

Na potřebě odpouštět se shodli všichni dotazovaní, ale dva dotazovaní měli výhrady k úplnému odpuštění všem.

Z rozhovorů vyplynulo, že potřeba hovořit o věcech závěru života, o jeho smyslu a o vlastní smrti je velmi individuální. V případě mého výzkumu vyplývá, že tři dotazované osoby by takové „duchovní doprovázení uvítali a tři osoby se k němu stavěly negativně, vztaženo k momentálnímu stavu a současné situaci. Bylo zřejmé, že o doprovázení by si nechtěl povídat s rodinným příslušníkem nikdo, samozřejmě u dotazovaných osob, u kterých byla rodina přiměřeně fungující. Daly by spíše přednost cizí osobě, ve kterou mají důvěru. Pouze jedna z dotazovaných osob, tyto záležitosti již se synem občas probírala.

Ohledně víry a duchovního vnímání bych se přikláněla k interpretaci, že tento prvek je pozitivním motivujícím faktorem. Hlavním určujícím pro konečné vyrovnání a smíření byl zřejmý ve dvou případech, u ostatních zkoumaných osob se nejevil jako zásadní nebo absentoval vůbec. Důvěrný vztah k Bohu usnadňuje prožívání stáří, v samotě posledního úseku cesty je nablízku Někdo ke komu se lze s důvěrou obracet. Ovšem v těchto souvislostech nelze nikoho posuzovat, protože do lidských srdcí nám není umožněno nahlédnout.

Dotazovaní, u kterých byla jejich výpověď o spokojenosti a smíření nejvíce uvěřitelná jsou rádi za možnost si o konečnosti života s někým promluvit.

Je předpoklad, že v terminálním stadiu může dojít ke změně vnímání vlastní spirituality, neboť z pozorování dotazovaných a ve druhém plánu rozhovorů byl leckdy patrné určitý stupeň vytěšňování nepříjemných životních událost, zkušeností i vlastního selhání. V konečném důsledku se může tento fenomén znovu ozvat a způsobit komplikace právě při vstupu do terminálního stadia. Taková skutečnost potom může umírání zpomalovat a prodlužovat. A právě tito lidé pak budou pravděpodobně potřebovat větší podporu doprovázejících. V tom také spočívá náročnost duchovního doprovázení.

Výzkum v rámci bakalářské práce mi potvrdil poznatky z práce pracovníka v sociálních službách, že čím je pocit životního naplnění, čistota úmyslů a svědomí větší, čím jsou i ty největší těžkosti života přijaté s pokorou a láskou, tím volněji člověk ve svém srdci a svědomí závěr života prožívá.

ZÁVĚR

Proces stárnutí a probíhající psychické změny v tomto období jsou popsány v odborné literatuře vyčerpávajícím způsobem a svým výzkumem jsem si některé poznatky mohla ověřit v praxi. Ovšem duchovní potřeby starých lidí stojí prozatím spíše v pozadí zájmu odborníků, snad pro svoji špatnou uchopitelnost a značně individuální charakter. Snad i z důvodů nešťastného zaměření společnosti na hmotné statky, a na „kult“ mládeže, který se smrtí příliš nepočítá.

Bakalářská práce byla vypracována se záměrem zmapovat uvažování lidí, kteří již prošli téměř celým životním úsekem a je jim dána, před konečnou fází, možnost zamyšlení a utřídění životních zkušeností ve všech úrovních lidské osobnosti. Alespoň částečně proniknout do myšlenkových pochodů starých lidí při běžných činnostech a jejich způsobů přemýšlení o posledních fázích života.

Hlavním cílem bakalářské práce pak bylo zjistit, jestli by dotazované osoby, takto uživatelé charitní pečovatelské služby, uvítali mít možnost rozhovorů o posledních věcech člověka. Blízká osoba, která by je byla schopna doprovázet, být pomocí a prostředníkem při urovnávání zbývajících, neklid způsobujících, dluhů v duchovní úrovni člověka.

Po provedeném výzkumu nemohu jednoznačně říci: „Ano, všichni by doprovázejícího člověka potřebovali.“ Člověka, ke kterému by cítili důvěru tohoto typu. Navíc vzhledem k malému počtu dotazovaných osob nelze z výzkumu dělat zevšeobecňující závěry. Z výzkumu, tak jak byl nastaven, vyplývá, že k povídání si o tématu konečnosti vlastního života inklinují osoby, které víru v Boha prožívají intenzivněji a v delším časovém životním úseku, ti, kteří jsou věřící ve smyslu, že ví o nepřetržitém bytí duše i po smrti fyzického těla.

Jedna věc z pozorování a okolností výzkumu vyplývala jednoznačně – aby starým lidem bylo nasloucháno, zúčastněně, s pochopením. Přece potřeba sdílení je nezbytná pro nás pro všechny a staří lidé jsou v tomto směru více odsouváni.

Další z motivací a cílů v druhém plánu bylo zjištění spokojenosti uživatelů s našimi službami, a zda výběr naší organizace jako poskytovatele služeb se při rozhodování řídil skutečností, že fungujeme pod hlavičkou církve s tím, že tento prvek mohou využít jako podporu pro sebe. Výzkum potvrdil pozitivní odezvu dotazovaných.

Doporučení pro praxi by bylo následující: Výraznější orientace na duchovní rozměr seniorů, neboť jak říká paní doktorka Svatošová, duše může onemocnět a velmi trpět z výčitek svědomí (volná parafráze z přednášky 12. 4. 2012 – Rajhrad). Podporovat a zajišťovat profesní růst pracovníků, kteří péči o seniory zajišťují. Větší návaznost a spolupráce terénních služeb.

Hlavní naplnění cíle práce vidím v potvrzení moudrosti starých lidí. Jenom v naší úspěšné době si nechceme dát tu práci a trpělivost naslouchat životní zkušenosti. Nedáváme si tu práci ptát se po důležitých věcech a předpokládáme pouze nářky na „zdraví, počasí a dnešní mládež“. Ale kdo jiný nám může pomíjivost všech věcí připomínat důrazněji než lidé, kteří ji již vidí a vědí, že sebou si neodneseme vůbec nic, jenom přetvořené srdce - když budeme chtít.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BRABEC, Ladislav. *Křesťanská thanatologie*. Praha: Gemma89, 1991. ISBN 164-004-91.
- [2] FRANKL, Viktor E. *Lékařská péče o duši*. Brno: Cesta, 1996. ISBN 80-85319-50-0.
- [3] GRÜN, Anselm. *Umění stárnout*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7195-316-6.
- [4] HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama, 1989. ISBN 80-7038-158-2.
- [5] HAŠKOVCOVÁ, Helena Haškovcová. *Thanatologie: Nauka o umírání a smrti*. Praha: Galén, 2007. ISBN 978-80-7262-471-3.
- [6] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- [7] HERMANOVÁ, Marie, Jiří PROKOP a Kamila ONDRÁČKOVÁ. *Vybrané kapitoly z péče o seniory*. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů, 2008. ISBN 978-80-7013-478-8.
- [8] JAKOBY, Bernard. *Tajemství umírání*. Liberec: Dialog, 2005. ISBN ISBN 80-86271-42-8.
- [9] KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1994. ISBN 80-04-26059-4.
- [10] KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie nemoci*. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0179-0.
- [11] KŘIVOHLAVÝ, Jaro a Stanislav KACZMARCZYK. *Poslední úsek cesty*. Praha: Návrat domů, 1995. ISBN 80-85495-43-0.
- [12] KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie moudrosti a dobrého života*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2362.
- [13] KÜBLER-ROSS, Elisabeth. *Odpovědi na otázky o smrti a umírání*. Praha: H+H Jinočany, 1995. ISBN 0-02-089150-4.

- [14] MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Havlíčkův Brod: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4.
- [15] PACOVSKÝ, Vladimír. *O stáří a stárnutí*. Praha: Avicenum, 1990. ISBN 80-201-0076-8.
- [16] STUART-HAMILTON, Ian. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-274-2.
- [17] SVATOŠOVÁ, Marie. *Hospice a umění doprovázet*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-7195-307-4.
- [18] SÝKOROVÁ, Dana. *Autonomie ve stáří: Kapitoly z Gerontosociologie*. Praha: Slon, 2007. ISBN 978-80-86429-62-5.
- [19] ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. A KOL. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [20] VÁVROVÁ, Soňa. *Doprovázení v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0087-1.
- [21] VIRT, Günter. *Žít až do konce: Etika umírání, smrti a eutanazie*. Praha: Vyšehrad, 2000. ISBN 80-7021-330-2.

Časopisy:

- [1] NEUMANNOVÁ, Jarmila. Spirituální péče v závěru života. *Sociální služby*. 2012, roč. 14, č. 1, s. 2. ISSN 1803-7348.
- [2] ŠTOJDL, Filip. Spirituální potřeby umírajících uživatelů sociálních služeb. *Sociální služby*. 2011, roč. 13, č. 12, s. 1. ISSN 1803-7348.

Standardy:

- [2] Členské státy Evropské unie. O organizaci paliativní péče: Doporučení Rec (2003) 24 Výboru ministrů Rady Evropy členským státům. In: Praha: Cesta domů, 2004.
- [2] ŠPINKOVÁ, Martina a Štěpán ŠPINKA. ZAHRANIČNÍ MATERIÁLY + TÝM DOMÁCÍHO HOSPICE CESTA DOMŮ. *Standardy domácí paliativní péče: Podklady pro*

práci týmů domácí paliativní péče. Praha: Hospicové občanské sdružení Cests domů, 2004. ISBN 80-239-4329-4.

Internetové zdroje:

[1] *Ministerstvo práce a sociálních věcí* [online]. 2011 [cit. 2011-03-14]. MPSV. Dostupné z WWW: <[www.mpsv](http://www.mpsv.cz)>.

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I: Zařazení kódů do kategorií

PŘÍLOHA P II: Transkripce rozhovoru „K“

PŘÍLOHA P III: Transkripce rozhovoru „Ž“

PŘÍLOHA P IV: Transkripce rozhovoru „Vo“

PŘÍLOHA P V: Transkripce rozhovoru „Vr“

PŘÍLOHA P VI: Transkripce rozhovoru „S“

PŘÍLOHA P VII: Transkripce rozhovoru „H“

PŘÍLOHA P I: ZAŘAZENÍ KÓDŮ DO KATEGORIÍ

Kategorie:

1. ŽIVOTNÍ FILOSOFIE

2,1K Hodnota – důraz,

6,3K Přístup k hodnotám

6,4K Přístup k hodnotám

18.K Hodnota –finan., děti

22K Minulost – vzpomínky

26.K Víra

27.K Životní postoj-Bůh

29.K Myšlenky o konečnosti

34,1 Církev.org. –k víře

35,1 Zpětný úhel pohledu

37.K Úhel pohledu-láska

36,1K Stav –smíření

36,2K Odpuštění

36,3K Stav - smíření

4.Ž Hodnota-vzdělání

5,1Ž Hodnota

14.Ž Minulost

17,1Ž Víra

23.Ž Smíření

24.Ž Úhel pohledu

25.Ž Postoj-náhled

26.Ž Postoj-úhel ophledu

27.Ž Úhel pohledu-láska

27,1 Víra-posmrt.život

28.Ž Svobodná vůle-názor

19.Ž Přesvědčení-postoj

20.Ž Víra – zjednodušení

1.Vo Úhel pohledu na stáří

5.Vo Hodnoty – dříve, ne nyní

16.Vo Víra

18.Vo Přání – touha-víra?

31.Vo Životní filosofie

32.Vo Láska

33.Vo Blíženecká láska

34.Vo Láska k rodin.příslušníkům

36.Vo Láska

5.Vr Hodnota

6.Vr Přístup k hodnotě

15.Vr Víra

21.Vr Všeobecně lidstvo

23.Vr Živ.Postoj

24.Vr Odpuštění – názor

22.Vr Životní postoj

25.Vr Blíženecká láska

51.S Přátelství vyšší hodnota než
manželská láska

26,1S Minulost

50.S Blíženecká láska

47,2S Tolerance

46.S Postoj k odpuštění

45.S Postoj k lidem

41.S Postoj –Odvaha (smrt)

40.S úhel pohledu -minulost

39.S Tolerantnost

34.S Víra ve spravedlnost

33.S Postoj-vědomí spravedlnosti

32.S Víra – rozpor

31.S Víra

28.S Hodnota, minulost - práce

12.S	Hodnota -Zdraví	28.H	Vtip – na závěr
14.S	Empatie (nesobectví)	29.H	Víra – životní filosofie
9,2S	Svoboda	30,1H	Výchova
10.S	Minulost – svoboda	30,2	Životní postoj
9,1S	Hodnota – peníze	32.H	Filosofická úvaha
7.S	Minulost	33.H	Úvaha-víra
8,1S	Hodnota – práce	35,1H	Minulost-zpytování svědomí
4,1 H	Minulost - vzpomínky	35,2H	Úvaha o dobru
4,2 H	Hodnota – rodina	37.H	Vnímání řádu
7.H	Názor na zakončení života	39.H	Přijetí – odevzdání sebe
8.H	Hodnota, blízcí – rodina	40.H	Vyrovnaní – přístup
14,1 H	Životní filosofie	41.H	Odpuštění – vyšší spravedl.
23.H	Víra	42.H	Přístup – odpuštění
24.H	Postoj-vděčnost	43.H	Přijetí – pokora
25,1H	Minulost i současnost	44.H	Vnímání – utrpení, soucítění
27.H	Minulost – práce	45.H	Láska
27,2	Víra		

2. EMOCE

3.K	Strach-z nemoci duševní,	22.Vo	Emoce-zvědavost
1,1 K	Strach z nemoci duševní	24.Vo	Odvaha-emoce
6,2K	Strach z nemoci	27.Vo	Přání – touha
6,5K	Emoce – nerada	30.Vo	Emoce –Stesk
36.K	Stav – spokoj., vyrov.	3.Vr	Emoce – vnímání stáří
35.K	Stav spokoj. (živ.postoj)	17,1Vr	Přání, touha
3.Ž	Emoce-radost	17,2Vr	Emoce - Strach
6,1Ž	Emoce-neradost	19.Vr	Emoce -smutek
16.Ž	Emoce –Lítost	20,1Vr	Přání –pocit
17,2Ž	Nejistota-víra	20,2Vr	Emoce – Strach z bolesti
18.Ž	Pochybnost	4.Vr	Vnímání – nespokojenost
14.Vo	Přání – touha	2.S	Emoce-smutek
18.Vo	Přání – touha	3,1S	Přání-všeobecné
19.Vo	Přání-emoce	44.S	Přání – touha

8,2S Pocit – vnímání
25,2S Emoce-radost ze života
26,2S Emoce -Smutek
29,1S Emoce - stesk
36,2S Smutek

4.S Negativní vnímání
6.S Přístup – touha, přání
11.S Přijetí – pocit
38.H Spokojenost – přijetí

3. SOUČASNÉ OKOLNOSTI

0.K Něčí přítomnost – samota,
1.K Kvalita života,
2,2K Pomoc,
4.K Zdraví – omezení,
5.K Schopnost – omezení
21.K Potřeba – klid-samota
6,1K Podpora, pomoc -něčí
7.K Samota
8.K Zátěž
9.K Přízpůsobivost na způsob života
10.K Omezení
11.K Zjištění reality
12,1K Omezení – chtění
13,1K Omezení fyzické
15.K Samostatnost
15,1K drobné radosti
21,1K drobné radosti
32,2K Příležitost k setkání
30.K Možnosti komunikace
1.Ž Kvalita života
2.Ž Omezení-dušev. zdraví
5.Ž Stav-současný
7.Ž Režim dne
8.Ž Naše služba
9.Ž Stav-současný

13.Ž Rodina
2,1Vo Zdraví – omezení
2,2Vo Závislost na někom
3.Vo Omezení- zdravotní
4.Vo Zdraví
6.Vo Režim dne -Stereotyp
7.Vo Náplň dne
8.Vo Zdraví
15,1Vo Drobné radosti
15,2Vo Všední věci
12.Vo Stav – rozpoložení
13.Vo Situace-samota
20,1Vo Autorita
23.Vo Ano
2.Vr Názor na stáří
1.Vr Kvalita života
7.Vr život.situace – samota
8.Vr Náplň dne
9.Vr Společenské kontakty
11.Vr O mezení zdraví
12.Vr Samota- přístup
16.Vr Součas. Situaci
3,2S Potřeba-Zdraví
13.S Omezení-věkem, zdravotní
15.S Režim dne
27,2S Omezení fyzické

1.S	Vnímání reality	10.H	Samostatnost-hrdost
19.S	Náplň dne	12.H	Omezení-zdravotní
27,2S	Omezení fyzické	15.H	Režim dne
1.H	Životní situace	20.H	věk
2.H	Samota	22.H	Samota
6.H	Zdraví – omezení	11.H	Přístup k samotě
9.H	Součas. situace -zklamání		

4. PŘÍSTUP K SITUACI

12,2K	Přístup k životu	15.Ž	Současný stav-hodnocení se- be
13,2K	Aktivní přístup	25,1Ž	Přesvědčení o sobě
14.K	Zásady	21.Ž	Potřeba-sdílení
16.K	Přístup – vůle	22.Ž	Potřeba-ne
16,1	Aktivní přístup	8,1Vo	Přístup k situaci
17.K	Nezávislost -potřeba	9.Vo	Blízký člověk – motivace
19.K	Přístup – nestěžovat si	10.Vo	Potřeba sdílení-Pocit
20.K	Potřeba kontaktu	11.Vo	Potřeba-sdílení
21.K	Potřeba – klid-samota	17.Vo	Prožívání-minulost
28.K	Autorita	20,2Vo	Potřeba-sdílení
31,1K	Autorita	21.Vo	Potřeba-důvěra
32,1K	Blízká osoba	25.Vo	Současný stav-nespokoj.
33.K	Sdílení s blízkou osobou	28,1Vo	Potřeba–radost-špatné pomě- ry ve společnosti
34.K	Důvěra k blíž. Člověku	28,2Vo	Nespokojenost
23K	Potřeba-sdílení	29.Vo	Vnímání sebe
24K	Oblasti komunikace	35.Vo	Potřeba sdílení
24,1K	Komunikace o špatných vě- cech-odpor	10.Vr	Potřeba kontaktu s blíž.os.
24,2	Povzbuzení	13.Vr	Potřeba kontaktu
25.K	Empatie	14.Vr	Potřeba kontaktu-sdílení
31,2K	Příležitost	18.Vr	Potřeba sdílení
10.Ž	Přístup k součas. stavu	17.S	Aktivita, aktivní přístup
11.Ž	Rozpor-samota	18.S	Zájem o dění
12.Ž	Samota-potřeba sdílení		

20.S	Potřeba aktivní	49,1S	Hodnocení sebe
21,1S	Potřeba sdílení	52.S	Vnímání ztráty
1,2S	Blízký člověk	53.S	Aktivní přístup
22.S	Potřeba samoty	3.H	Vnímání stáří
23.S	Zájmy	5.H	Přístup – odevzdání, smíření
24.S	Aktivita, přístup – pocit	13.H	Přístup – smíření
25,1S	Přístup k denním činnostem	14,2 H	Nesobecký přístup
27,1S	Aktivní současnost	16.H	Aktivní zájem
16.S	Přístup – nastavení dne	17.H	přístup-nepovrchnost
29,2S	aktivní přístup	18.H	Přístup-aktivní
30.S	Sdílení s blízkou osobou	19.H	Rozvoj osobnosti-zájem
35.S	Přístup ke smrti	21.H	Potřeba – komunikace
36,1S	Potřeba sdílení	25,2H	Vztahy-důraz
37.S	Ztráta motivace	26.H	Aktivní přístup – zájem
38.S	Potřeba samostatnosti	27,1	Vnímání sebe
42.S	Přístup – dříve	31.H	Přístup – přemýšlení o konečnosti
43.S	Přístup nyní ke smrti	34.H	Potřeba komunikace – blízký člověk
47,1S	Povahová vlastnost	36.H	Důvěra – blízký člověk
48.S	Vnímání sebe		
49,2S	Přijetí kritiky		

PŘÍLOHA P II: TRANSKRIPCE ROZHOVORU „K“

...Vím, že jsem večerní modlitbu nedodělala a usnu zas třeba jo, ale pořád mám, ten Pán Bůh je furt se mnou a kdyby nebyl, tak mi chybí. Ať je to kterejkoliv, ať je to Pán Ježíš nebo Panna Maria. A když třeba někde jsem jako na ty poutní místa, tak jsem ráda i trochu sama ne pořád sousedku někoho mět ,spoluceštujícího za sebou a to, když někdo je vedle, tak to se na to nemůžete tak soustředit a každéj pro to nemá pochopení. Voni lidi jezdí na poutní místa a řeknou, byla jsem na pouti a vidíte po ní, že jí to nic nedalo. A já to mám dlouho v sobě. I kázání, když je nějaký, lituju lidi, který neslyší, protože já slyším každý slovo, na sluchu mi Pán Bůh neubírá. (smích) A je to fakt, když tady na někoho třeba mluvím, já jsem tady mezi samýma hluchýma sousedama, skoro každéj je tady hluchej nebo ne úplně hluchej, ale prostě už to stáří, na mě třeba působí stáří tím, že zrak mi ubývá místama, ale ne zas natolik, že by mi to mělo vadit.

Takže já se zrovna zeptám teda k tomu stáří (k tomu divnému názvu), co jsou teda ty pozitivní stránky tady tohoto období?

Pozitivní se myslí jako špatný?

Jako dobré stránky, co je na stáří dobrého, takhle zjednodušeně řečeno

No když vám fungujou smysly, protože nejvíc se bojím toho, švagr zemřel, mě se mate, jak se to jmenuje... (**dementia?**) no tak, kolik je těch počkejte, já jsem si chtěla vzpomenout na jednoho filmového herce a teď, vím bezpečně, že ten to měl.

Parkinson nebo Alzheimer

No, no, To jsem taky byla, jela jsem v autobuse tam nějaká paní, ne v sanitce, a ta si furt vykládala a já jsem si říkala, jakási pomatená to jsem ještě nevěděla, že ta nemoc existuje.

Takže když zůstane člověk duševně čilý tak to je důležité.

Ano, ano to je hodnota veliká. To je hodnota veliká, protože nepotřebujete kolem sebe nikoho ale, jakmile se ztratí paměť nebo něco, toho se bojím, to je to právě to co vám říkám, jdu pro něco a přijdu tam a nevím a musím se vrátit.

Takže to je to co by člověk mohl smazat...

Ano, ano, čeho by se minul

A co ještě by mohlo být plusové na tomhle období?

Pohyb, pohyblivost, abyste mohla, když si chcete stoupnout, tak si stoupnout a nehrbatit se takhle,

Takže ty plusy jsou jenom v tom zdraví?

Ano, no hlavně ve zdraví, to myšlení a to. A s touhle myšlenkou se pořád obírám, když něco, tak, prosím Pána Boha, aby tohohle mě vyvaroval. Protože to je zoufalý no.

Tak teď ty životní priority, jak jsme se bavily. Ty životní hodnoty, jaké jste měla dřív a jaké máte teď, jestli se vám změnilo. Jestli ve vyšším období jsou ty hodnoty jiné. K čemu jste přikládala větší důležitost předtím, čemu teď.

No já si myslím, takhle. Když je člověk mladej, tak touží po všem. Po všem skoro a přizpůsobuje se jedné situaci na co má, kolik má peněz nebo takhle, ta hodnota těch ta materiální ta je v celým životě nutná, jo protože nebudete mít peníze a jste na hraně, nemáte nic, dneska zvlášť, dneska bez peněz je to zoufalý, a jak jdou roky a jak vám přibývají tak to dopadá tady to chtění, abyste měla no nebo mít všechno co mají ti druzí když jsou straší, jo netoužím po ničem a říkám si tak aby jenom byl a co nemám ráda nemám ráda nervózní a vzteklý lidi, ne však do do kontaktu s někým kdo je strašně nervózní tak pokud možno utíkám,

Jak teda vypadá váš den?

Jak máte poskládaný ten den?

Pardon ať vám to nepohnu.

Ne, dobré.

To je když jste sama, tak nevládně staráte sama o sebe jenom pořad protože to je taky nějaký plus, protože kdybych měla ještě někoho doma tady, tak to je starost. Ale jako mladší bych bejvala braly kdybychom byli porad dva, ale dneska už když s odstupem toho času ja už jsem osmnáct roku vdova tak už jsem si zvykla na tu samotu, ale říkám si možná kdybych někdy byla puša nakřivo u toho druhýho, protože muži nejsou tak trpělivý jako ženy, někteří jo, protože víš třeba už jenom taková koupelna když se jde umejvat protože když jsme byly oba?, tak šel první Mirek a já vždycky druhá, protože aby ta koupelna vypadala zas tak jako vypadala, on nemusel nic on se umyl a šel, ale ženská ta musí dodělat ten úklid, aby to bylo...

Jo, všechno dotahlé...

...a dneska když já si tam mužu v tý koupelně v klidu a všechno úplně v klidu, tak si říkám Mírku, nezlob se, kdybys tady byl, nebylo by to takový, ... nebylo. On byl nervózní a řekl by si, co tam tak dlouho děláš, nebo tahle jo jak už máte roky už to nejde tak rychle, mě když říkala švagrova tobě se zdá - ona byla asi o pět roků starší jako já - co jsem dělávala hodinu, dělám teď dvě, tři a já jsem si vždycky říkala, propánajána a co tak může dělat tak dlouho a já teď vidím dneska, že je to pravda.

Takže jak to tedy poskládáte od toho ranního vstávání. V kolik stáváte.

No, nerada spím dlouho, ale teď poslední dobou se mi nechce vstávat, ale vstanu, dneska třeba jsem vstávala, bylo půl šestý, když jdu k doktorovi vstávám v pět, protože musím, abych to stihla trvá mi všechno strašně dlouho, ale tak ještě než snídani, po snídani po sobě musíte uklidit nic nesmí zůstat, tak aby to zůstalo ležet a však to udělám, až dojdu, to ne, to ne. Protože já si vždycky říkám, nevím, co se může přihodit, jo, někoho potkám, cestou pak ho vezmu k sobě domů a teď je mi hanba za to. Ještě se vždycky rozhlížím, co se týče plynu,

to jsem taky nervozní dvakrát všechno obcházím, jestli je všechno vypnutý. Víím, že nežiju tady sama, že jsou na mě závislý sousedi, že žijí tady vprostředku, kdyby se něco přihodilo, aby netrpěli za mě. Když zamknu tak si říkám páni drazí, zamkla jsem? Jsem u branky, tak se kolikrát ještě vrátím, jdu ven, já potřebuju dvě hole, zamknu a teď už jsem dole ze schodků a chci jít a říkám ale člobrdo, kde je kamarád? (smích...) Vracím se zpátky, vždyť ty nemůžeš zůstat doma, my musíme jít všichni, to jsou - takový jsou to maličkosti, ale když jdu na autobus tak už tyhle maličkosti už je zádrhel, takže než se vymotám tak si říkám já jsem nevíprava, to je strašný...

Tak vraťme se ještě ke skladbě toho dne, vaříte si sama?

Vařím si sama a tak říkala jsem sama, že po obědě zůstanu přilepená tady u stolu (smích...), někdo dá hlavu na stůl a ne já takhle sedím a já zavřu oči a říkám si už pudu a strašně ráda mám, když je od masa jídlo, jo, decinko piva, to pivo však děvčata ví ony mi kupujou někdy potřebuju, tejdně jedno, někdy dvě, jak kdy, to nadstavuju takhle že ale jen když je slaný jídlo, když je sladký tak ne... štávu a to...

A po tom odpočinku, po tom obědě?

To pivo mě právě asi mám takovej dojem že to mě tady přilepí, že to je důvod proč zůstanu sedět, že já se na to pivo těším, že až dojím tak si to decinko, ale deci jenom, ani ne deci, já mám to pivo tady u stolu a noha u stolu je široká, tak já tu flašku dám zato, takže když někdo přijde tak aby to neviděl (smích...) a aby když už sedám k obědu, abych nemusela zas ještě jít do komory pro pivo...

Když se vám pak podaří vstát od toho oběda tak si zase...

No tak umeju nádobí a těším se, že až to okape, jdu si sednout a to už zase přemýšlím že bych se měla pomodlit tu korunku milosrdenství, jo, jenomže pak to někdy zamítnu a říkám si že teď by to nebylo dobrý, že bych u toho usnula, takže až se vydřím, tak teprve tak takhle...

A do té zahrádky?

No, teď jsou horka, takže do zahrádky nemůžu za horka, to se taky na večer těším, že si tam budu trošku... to se nedívám na strany, jestli je tam soused nebo ne, hledím si svýho a dělám, taky neudělám všechno najednou, nesmím se potrhat, něco musí zůstat i na příště tak se snažím, aby to trochu vypadalo, he he he.

No a ta televize?

Ta televize, televizi tu by mi mohl někdo ukrást tyk bych vůbec neplakala...mě se tam nic nelíbí co by za něco stále je hodně pozdě a to už ne, stejně se nevybatolím brzo spat, já chodívám spat. Včera jsem už byla na sebe zlá, o půl jedenáctý to je normálně pravidelně, že se dostanu do postele. Umejvám se až před spaním a to mě právě zdržuje, protože než to tam všechno dám do pořádku a tím že mi taky karma zhasla tak mě to taky zlobí tak tři dni už jako studená voda, vracím se zpátky do dětských let (smích...), možná že to taky není na škodu, ale byla bych ráda, kdyby pan Srnec večer přišel a spravil mi to

Tak já skočím k otázce číslo tři, myslíte, že vám něco schází?

No akorát to zdraví, peníze, kdyby bylo víc, brala bych, ale není to nutný, já jen potřebuju... děcka jsme neměli, nepotřebuju nikoho takhle a po rodině co jsou děti takový vzdálenější od tech neteře, já nevím jak bych to nazvala abych někde neudělala chybu od těch druhých rodin jako i z Mirkovej strany se vždycky rozdávalo, k nám domů se nikdy nic nenosilo, však nemají děti, nepotřebujou, a vyznání nechtěli a takže... je jasný že dřív se mi dejchalo lepší, teď už musím počítat, protože všechno stoupá, elektrika, plyn... co tak musím spravit pračka mě stála 1200,- teď jak ju spravili, mám léky na nohu, protože ta noha mě zlobí chodím na převaz, mám to takový miniaturní a nechce se mi to zahojit, tak paní doktorka mi nabídla nějaký náplastě, to stálo necelý čtyry stovky takže to sou takový velký položky, že...Ale nenaříkám he he.

Zeptám se na to jak často nebo jak ráda se stýkáte s lidmi nebo máte radši tu samotu, jak člověk vyhledává ten lidský kontakt

No říkala jsem že na střídačku, protože pořád aby mi třeba s paní sousedkou mě stačí když my se vidíme, jak vyjde ona na schodky a já na schodky a my a na sebe zavoláme, já ji chodím vždycky ráno pozdravit a říkám, jak se vyspala dneska jsem tam nebyla teda, ale v sobotu, v neděli ji volám telefonem, to je bezplatný, mě tam připočítávají tarifní balíček 80 Kč, takže to mám tak na rozprach, když je ta sobota neděle a mám pevný telefon tak to je taky velká položka...

Takže říkáte, že na střídačku, třeba když je člověk rád sám...

Ale někdy když jsem hodně unavená tak si přeju klid, říkám buďte všeci tam a nechodte teď...cha cha cha návštěva když dojde nějaká taková jako... jsou tady třeba rodina ve Skašticích z Mirkovej strany u těch mě trochu zlobí, jsem se teďka domlouvala, zvoní telefon a jí přijdu k tomu telefonu a tam slyším, Mařenko, já jdu do sprchy a za půl hodiny jsme u tebe. A já do toho skočím a já ještě nemám třeba nádobí umytý, jo, ještě jsem nejedla nebo takhle, protože oni v takovej čas zrovna kdy jim to pasuje, a Božula říká, však já se jen osprchuju, to trvá chvíli to se uklidniš..já jsem byla třeba na tom kopci u toho pana doktora...

S kým trávíte nejvíc času paní ...

Hmmm..., tak momentálně, když mám čas a jsem schopna tak s knížkou ...**takže sama...** nebo s časopisem, sama, přečtu si radši něco.

(tím pádem vynechávám otázku, co jí pomáhá samotu zvládnout...)

Potřebovala bych se zeptat, co vás dovede povzbudit nebo motivovat?

No tak povzbudit, povzbudit mě dovede každá maličkost, když se mi něco povede...(smích) když třeba, co bych vám tak řekla, jsou to hlouposti, no ale jsou to třeba domácí věci, měla jsem koupenu kysaný zelí, jo a už jsem věděla že je to projitý, tak jsem si říkala to už přijde vyhodit, protože to se tam vždy vytvoří taková bílá pěna, no a já jsem tam včera večer šla, já jsem přišla z kostela byla jsem včera v kostele a říkám si co si tak

dám k večeři a já jsem si koupila onehdy vakuovaný zabijačka půl kila, tak jsem šla ukrojila půl jitrničky, brambory zůstaly od oběda, tak udělám, jo.... Už to roztahuju, že? (smích)

Tak teď mám, pokud jste sama, tak čím se v těch myšlenkách, k čemu se nejvíc vracíte, čím se nejvíc zaobíráte myšlenkami, když je člověk sám, kam mu ta hlava utíká

Někdy vzpomínám na mládí, jak to bylo pěkný...na všechno možný to vám tak ten život jak kdyby film, nepotřebuju ani televizi (smích...) a dělím to mezi modlitbu a tak a vykládám s Pánem Bohem, někdo by si řekl, ta je hloupá a tak, ale ne mě to dělá dobře.

A pokud jste s někým, tak jaké téma hovoru máte nejradši, co si tak vybíráte

Čemu se vyhýbám je nemoc, nemluvit o nemocích, nesnáším to...i když jdu na polikliniku a jsem v tom prostoru, kde mám přehled do té čekárny tak honem očima hledám kde je kdo, abych ho neznala, protože pokud máte známýho tak první je svěřit se co mě bolí tohle a teď se to rozebírá a to nesnáším, nemám ráda. Takže hovor o nemocích vůbec ne... o počasí tak to je taková běžný, ale spíš snesu, když mi někdo řekne nějakou radostnou věc, ale nemám ráda tragédie, když mi někdo vykládá, když se svěruje, když si chce ulevit, jo, tak to je to taky potřeba že člověk potřebuje někdy ten odliv toho špatného, aby mu to někdo pomohl nýst ale to mi dělá zle na nervy.

Další otázku tu mám takovou, kterou jste mi už několikrát odpověděla, jestli věříte ve Vyšší moc, nebo něco co nás přesahuje...

No tak na Duchy jak někdo tak to ne, ale na Pána Boha věřím stoprocentně.

A k víře vás vedli rodiče?

Ne, ta babička.

Babička?

Babička.

Takže od dětství vás...

A vzpomínám na to dodnes. Babička se dožila sedmadvadesáti lét.

Jéj...

No, no. A při zdravým rozumu. Já nevím, ale možná že tenkrát byli lidi vůbec zdravší, protože ta strava... dneska máte ve všem nějakou umělinu a není to, jak by to mělo bejt a tenkrát...jedli kafe chleba a takový a pochudě všecko, já jsem vyšla z chudých poměrů, nebylo tenkrát dohromady žádněj přepych nic a vůbec mi to nevadilo (smích...).

A obracíte se k Bohu v tomto věku častěji?

Pořád. Pořád Pána Boha potřebuju, na každým kroku – jdu ze schodů a říkám si ať neza kopnu, pane Bože drž mě. Dybych neměla tu jistotu, že Pán Bůh je se mnou...tak já nevím, kolikrát si říkám chudá bych byla jak kostelní myš.

Jak teda v této souvislosti nebo vůbec vnímáte tu naši konečnost?

Tak...ráda o tom slyším, když v kostele vykládá velebnej pán a když to rozebírá, ale sama o sobě o tom nějak tak do hloubky nepřemýšlím, ale v kostele si velice ráda poslechnu, když jsou ty kázání zrovna je to období, kdy se tady tohle jako probírá tak to poslouchám velice pozorně

Máte potřebu mít vedle sebe někoho, s kým by se dalo o tom to tématu hovořit o tady této konečnosti toho života?

... no tak to

Jestli...

Nějakou velkou možnost nemám...

No jestli tu potřeby máte, aby tu byl takový člověk, s kterým byste toto mohla probírat.

No možná že by mi to udělalo dobře, ale nemám tu příležitost, málo příležitosti. Když jdem z kostela, tak spěcháme honem každá domů a po cestě nevím, no

A takže a existuje někdo takový, s kým byste o tomto tématu ráda mluvila, znáte někoho takového?

Já jsem chodívala až donedávna na seniory, jak je tady v kostele, to je jednou za měsíc a tam se právě do hloubky vykládá o takovejchle věcech, bejvá tam někdy otec, on tam přijde vždycky na závěr a tam se to velice dobře poslouchá, ale takhle s laikem nějakým nemám příležitost

Ted' tady mám, nevím, ted' ta moje formulace ...hmm... Jestli ta potřeba o tomto tématu hovořit, jestli to vychází z nějakého strachu nebo obav co bude, co bude následovat...

Ne, to nee, nepřipouštím si takový...to mi ještě jako nepřišlo tak možná, že nejsem ještě v tomto stadiu, ha ha ha.

A mluvilo by se vám o tom líp s někým, na koho nejste citově vázaná jako z rodiny, jako kdo nepatří do okruhu těch blízkých, s kým si dovedete představit, že by se vám o tomto tématu dobře hovořilo?

Tož to by znamenalo mluvit o tom s někým, kdo chodí do kostela a s kým se znám jako z kostelních prostor, ale já když vyjdeme z kostela tak při chůzi mluvit nemůžu, takže tady to nepadá tak moc ani jako v úvahu...

Takže spíš člověk, který by přišel za váma nebo byla byste v kontaktu v nějakém jako prostředí na to vhodnějším

No když přišla - paní Budínovou znáte ne?

... No, jménem...

Ona taky chodívala na ty služby při Charitě, ona už je v důchodu, ale v kostele má veliký plus protože ona má hodně těch funkcí, a hodně na starosti kostel Svatýho Michala ten je v její kompetenci ona vůbec se o to stará, a když přišla sem tak to jsme si povykládaly

Mohl by na toto téma být vhodný i pracovník pečovatelské služby, někdo z nás z pečovatelek co sem chodí?

Tak jo, však která je, třeba s váma když vykládám, tak si povykládáme že si rozumíme tím myšlením nebo když třeba jak jste říkala, že ta paní je nemocná a to pomodlit se za její zdraví, a poprosit Pána Boha aby v tom něco udělal, aby pomohl a to, když se shodnem, jako že se shodnem v tomhle, že tak to mi dělá dobře. Ha ha ha.

Takže další dotaz: Dávat přednost, když je ta pečovatelka věřící nebo nevěřící?

No no, není v mojí kompetenci, abych někoho přesvědčovala, a nerada přesvědčuju, ale spíš bych řekla, že je dobrý když má člověk vliv na toho druhýho svým chováním a když může bejt nějaká střelná jenom myšlenka řečená nahlas, ale nějaký takový, víš, ty bys měla a bylo by dobrý to ne.

Já jen jako jestli ta pečovatelka, která sem, jestli je vám jedno, jestli je věřící nebo nevěřící nebo upřednostňujete...?

No téma nevymýšlím a přednost nedávám žádný, protože nakonec každý má svoje přesvědčení a někdy je to přesvědčení toho nevěřícího kolikrát lepší jako toho co jako věří.

Proč jste si... eh jejda... Řeknu tu otázku doslovně, teď si nejsou jistá jestli ji mám dobře formulovanou: Důvod, proč využíváte pečovatelskou službu je provedení domluvených úkonů?

Provedení domluvených úkonů?

Jestli fungujeme, jen abychom tady odpracovali a ...

No tak nutně jsem vás potřebovala po těch operacích, to jste tam ještě nebyla, tak to jsem potřebovala nutně protože jsem nebyla schopná ledacos udělat a byla jsem vděčná za každou pomoc, jedna sestra je u Moravy a jedna je pod nadjezdem a to bylo všechno z ruky a žádná neměla možnost aby tady se mnou byla takže já jsem za to byla vděčná že to tak bylo a pak až už jsem se trochu postavila na nohy, to jsem brala i obědy a že jsem se postavila na nohy a už jsem ledacos mohla paní Budínová mi obstarala pračku a pomohla mi při tom všechno, protože já bych nebyla bejvala schopná všechno oběhat a telefon, telefonem taky všechno nevyřídíte a ona byla velice ochotná a pak když už jsem mohla tak vás využívám na takový věci kde nedošáhnou bojím se na schodky a tak dál, možná že bych na to našla taky někoho kdo by mi pomohl že bych nemusela zrovna vás mít, ale už jsem si na vás tak zvykla, že je to sice jenom jednou za tejdén, ale já vím že přijdete a že nějaký to slovíčko spolu ztratíme a těším se, jenom říkám, že je zázrak, že si vždycky berete takový, který vám že pasujete dohromady do kolektivu a i když tá třeba když přišla Terežka tak jsem se jí při příležitosti nějaký jestli věří a ona nebo ne a ona říkala že né, tak jsem vůbec jsem to přešla nepřesvědčovat, ona možná byla tam přece Jitka a taky nevěřila nebo co a pak chodi-

ly dvě Jitky obě dvě na to posezení s velebným pánem a jak si medili – to musí přijít, to musí přijít protože samo to nejde a říká se, že Pánbůh si vybírá, tak jak si vybírá kněze, já si vždycky říkám kam ten Pánbůh na ty lidi chodí, jeden pěknější jak druhý, jeden schopnější jak druhý, a je to zajímavý - jsou.

Takže zohledňovala jste při výběru pečovatelské služby ten duchovní rozměr organizace, protože jsme vlastně církevní organizace...

Ano.

Takže ano. Tak... á... teďka když se podíváme ještě do minulosti – jste se svým životem paní Kotounová spokojená, jak ho hodnotíte?

Jsem spokojená, ale už bych nechtěla bejt mladá (smích...) protože ti mladí to nemají dneska lehký.

Takže pokud je ten člověk s tím životem spokojený, dospěje k pocitu vyrovnání a smíření, je to potřeba?

No tak...nevím jak bych vám na to odpověděla, ale když se tak hodnotí život zpátky tak byly by tam taky některý věci o kterých si myslím, že bych dneska udělala jinak, protože rozum člověka ve dvaceti letech nebo ve třiceti letech je jistě jinej jako rozum jako když už máte život pomaloučku v závěru, ale že bych si něco jó vyčítala, že tak to nemělo bejt a bylo by to jinačí, tak to ne.

A pokud člověk je... nemyslím vás... to je čistě jako rada pro mě, pokud člověk třeba je s tím životem nespokojený, je takový na nervy v tom závěru, co by mu mohlo pomoci, aby k tomu klidu nějakému dospěl?

Tak...myslím si aby, nebyl moc náročnej, aby se učil skromnosti, aby si vážil i toho vedle sebe koho má, a aby nemyslel že jeho já je to nejpravdivější, jo, nebo takovýho nejccennější, protože někdy člověk má myšlenku, myslí si to mám pravdu přece, tak proč mě přesvědčuje a není to pravda, může mít pravdu i ten druhý. Víte vidět v tom druhým člověkově také tu hodnotu jeho. Úcta k druhému člověku, to se mi zdá že když chybí, že kdybych si nevážila druhéjch lidí, že na každým je něco pěknýho. Každý člověk má nějaký chyby, nejsou lidi, kteří by chyby neměli, jenomže někoho nepřesvědčíte a myslí si, že ti druzí jsou všichni chybující, a von je ten pravej, kterej má pravdu... Není to pravda.

Zeptám se na váš názor na odpuštění.

Odpustit jo, ale zapomenout se někdy dá velice těžko, ale odpustit se dá. To dávno dávno vám vymizí z té paměti a říkáte si kdoví proč to ten člověk tak udělal nebo tak, mohlo to bejt třeba jináč, ale jistě měl nějaký důvod, aj když je někdo zlostnej, až pukl zlostí tak má třeba někde pozadí které nutí k tomu, aby byl vzteklej, ale takový lidi nemám ráda. Ne, já si vážně vážím lidí, který jsou klidný. I když jdete kolikrát něco vyřizovat a když jdete s hubou, nikdá nemůžete pochodit tak dobře jak když pudete a slušně, s prosíkem, poděkovat. To jsou dvě vlastnosti, na který se nemá nikdy zapomenout. Za všechno prosit a za

všechno děkovat. A bejt vděčnej. Bejt vděčnej. Komu chybí úcta k druhejm lidem tak to je taky velkej nedostatek. A dneska-dnešek je tak chabavej v tomhleto že.

A co láska, pani K.?

... Láska?

Poslední otázka...

A to myslíte jako co?

Nechám na Vás, jak to uchopíte...

... Láska, doprotivky je slovíčko nenávist, ale nenávist to vyškrtávám, protože říct o někom já ho nenávidím, to bych nikdy, to nebylo mojim zvykem, ale lidi jsem měla vesměs ráda. Protože když něco, tak jsem si právě říkala, to co jsem vám teď opakovala. Neviděla jsem nikdy důvod proč je ten člověk je takověj, určitě tam nějaký důvod vždycky byl, ale jedna pravda je velká, že zlí bysme mohli bejt všichni, to nikomu, Pánbůh žádnýmu nedrží ruce, že máme svobodnou vůli, můžem dělat, co chcem, že? Ale aby věděl ten člověk, co si kdy může dovolit, aby viděl hranice, aby si nemyslel, že může všechno a všechno mu musí projít nebo, že penězma zaplatí všechno, to taky není pravda. Úcta musí bejt a cit musí bejt. Nevím jak bych to ještě možná tam jsou ještě takový slova který na to líp jako sedí, ale teď mě momentálně nenapadá, ale já jsem teď teď se mi stal jednou, to bude kraťoučký, jak jsem byla v lékárně jak mi paní doktorka napsala ty náplasti tak tam byly dva nedostatky, málo sem, paní doktorka nevysvětlila úplně doslova všechno protože neměla čas a já jsem se jí na podrobnosti neptala a mě stačilo co mi řekla já jsem byla v místnůstce kde obvazovala a ošetřovala když jsem potřebovala předělat ten obvaz a ona byla v té svojí ordinaci a tam přišla na to že by mi mohla dát ty náplasti, který by mi možná mohly pomoci i když byly drahý, tak se přišla ptat jestli si to vezmu, že to musím zaplatit jako, no tak je to pro mě chcu bejt zdravá no tak jo, a ona za chvílečku došla a říká tak pujdete do lekárny tam se zeptáte kdy si pro to máte dojít kdy to přijde, a já jsem měla zato, že ona to už asi objednala už v tý lékárně. Přišla jsem do lékárny a tam byla magistra kterou jsem ještě ani neviděla, taková jakási černá, kterou jsem ještě neviděla – ony jsou dvě tady na poliklinice v Otrokovicích – a ta černá byla jako když kápo, a já jsem ještě náhodou se tam se mnou setkala bývalá spolupracovnice z továrny z bufetu a teď chtěla vykládat, ještě z obchodního domu, já jsem dřív byla na obchodním domě ještě než jsem šla do bufetu a já jsem teď byla na váhách odpovědět jí, byla hluchá špatně viděla, dcera jí vezla na vozíčku a já jsem byla taková jakási no rozrušená z toho že ona mě vyrušovala a já říkám malý moment já se jen zeptám na tady tohleto a hned se vám budu věnovat, a magistra ta mě ... ta potřebovala někoho zdeptat, jo, a přišla jsem jí do rány, že ona o ničem neví a že jestli paní doktorka volala jestli si to objednala, já říkám to já nevím ona byla v ordinaci, já jsem byla v tý místnůstce vedle kde obvazovala, kde mi to dělala a pak šla do tý svojí ordinace nemůžu vědět tady tohle, a ona na mě byla hubatá že udělala ze mě nulu a jí jsem pak jenom poděkovala a šla jsem, a ta druhá co byla u druhýho ta byla dřív slušná a když viděla že ta je pevná v kramflíkách tak se k ní přidala tak obě dvě tohle a nakonec to dopadlo tak že ta druhá mě říkala, tak já se jdu zeptat, šla k telefonu, objednala to a říká že dneska odpoledne

to ještě dojte tak já říkám že ráno si pro to dojdu. A na druhý den už tam byly i jinačí obsazení a ty už byly slušné.

A jak nám to souvisí s tím tématem té lásky?

No to jsem na tom navázala, protože jsem říkala, že úcta k člověku, protože ta hubatá, té chyběl takt, chyběla jí slušnost, úcta k lidem a úcta k druhému člověku a v takových místech kde jsou lidi nemocní tak tam by měli bejt na těch místech lidi který s nima cítí a né který si myslí, že já jsem tady pro vás a ne vy pro mě, vlastně obráceně, nebo jak se to řekne, ale rozumíte mi, víme, víme, víme, o čem rozumíte? Takže takhle, cha cha cha cha

A jsme na konci, paní

Na konci? Na konci aj s dechem, že? (smích...)

Tak já moc děkuju za rozhovor.

Není zač, jestli to stálo, za to?

PŘÍLOHA P III: TRANSKRIPCE ROZHOVORU „Ž“

Takže začínám nahrávat,

Prosím

Děkuji teda, že jste se uvolil mě vyslechnout a odpovědět, začnu hned první otázkou. Budeme si povídat o období, kterému jsme si zvykli říkat stáří. Chci se zeptat, jestli na tomto období vidíte něco pozitivního. Něco o čem můžete říct to je fajn.

Stáří je krásné, ale musí být člověk zdravý. Jak je nemocný tak už to stáří za moc nestojí...

A co je na tom teda teda fajn, co je na tom prima, když pomineme...

Prima na stáří no absolutně není nic, poněvadž jak člověk stárne tak upadá, upadá vědomí a všechno a...

Takže vůbec nic pozitivního se nedá najít?

Tak poctivého no tak...poctivého jestli poctivě

Ne - pozitivního - jako kladného...

Tož akorát, že je radost z toho, že se člověk dožil ještě tolik let no a jinak nemám k tomu co říct.

Pokud byste měl srovnat, pane..... svoje životní priority nejdůležitější jo, dřív a teď-ka, čemu jste přikládal větší důležitost za mlada a čemu teďka.

Tož toto je otázka...

To je teda

Paní tak za mlada jsem si myslel, že toho ještě jako udělám víc jako v životě, že ještě dokážu víc. No a nakonec přesto, že jsem neměl vzdělání, jsem mohl být se svým životem nakonec spokojený...

To je fajn, že to říkáte, protože to je další otázka, protože jsem se chtěla zeptat, jestliže se díváte do minulosti, jestli jste se svým životem spokojený.

Ale jo, jsem spokojený, jenomže teď mě překvapila ta nemoc, když já ještě jsem měl další jako sny, co bych ještě chtěl udělat.

Takže tu důležitost vidíte v práci,

No tak v práci ano, ale taky v zábavě, jenomže ono na stáří se už to překazí.

Co je teda důležité teď na stáří, co je pro vás teď důležité?

Ještě aspoň chvíli tady ještě byl a aby mě netlačily samé nemoci jako k zemi, protože když bych měl být nemocný, tak to tu nemusím být.

Jinak k tomu nemám co říct.

Děkuju, děkuju...

Dobře díky bezva dobře takže A o tom negativním už jsme mluvili to je vlastně to zdraví nebo je tam ještě něco špatného co vidíte?

Špatného... no tak na stáří nevím, no tak kdybych byl zdravý tak bych vůbec po sobě nepozoroval, že stárnu no, ale jak jste už nemocná tak... už vás ten život nebaví...

Ano... aha... dobře... Pak teda přeju k další otázce a zeptám se, jak vypadá váš den? Jak to probíhá? Co děláte? Takový popis.

Můj den?

No...

Můj den je absolutně nudný

Tak mi ho trošku mi ho popište

No tak co tož: Ráno přijdu za mnů holky tak mě poumývají, pooblékají...

Které holky? Holky?

Tož od vás jako no.

Jo děkuju no ano.

No a tož mě poumývají a pak zase ležím na lůžku a chvíli ležím a pak zase vstanu a pochodím trochu a zase lehnu no a poněvadž nevydržím ani ležet ani sedět ani chodit, no a to je všechno co bych k tomu mohl říct.

Perfektní můžeme jít teda dál. Takhle, a co vám v tom dnu nejvíc schází, kromě teda zdraví. Zajímá mě, co nejvíc postrádáte?

Tož prakticky nepostrádám nic, poněvadž se o mě všichni dobře starají, tak nepostrádám nic.

A co vás dovede povzbudit nebo motivovat?

Motivovat? Motivovat mě dovede, když ze mě některá z nemocí odejde tak to mě jako povzbudí.(smích)

Jasně a máte radši společnost lidí nebo vyhledáváte samotu?

Samotu... společnost mám rád, ale nemám rád takové, aby bylo třeba dvacet lidí nebo ták, to je... poněvadž já neslyším, špatně slyším, takže já se nemožu do té debaty zapojit a tak tím pádem mě stačí akorát jeden člověk, když je se mnou a...

Jo. S kým trávíte nejvíc času? S kým tak nejvíc toho času...

Nejvíc času strávím sám se sebou, jinak nemám nikoho...

Ani s rodinou když bydlíte spolu?

Dcera přijde z práce dom co půl čtvrté je, jo? Šak ste ju teď potkala a toš nemá čas za mnů chodit no nějak. No to je všechno co bych k tomu řekl.

Perfektní perfektní výborné. Zeptám se dál. Pokud jste sám, čím se nejvíc v těch myšlenkách zaobíráte? Kam vám nejvíc ty myšlenky utíkají?

No tak zabývám se různými myšlenkami, poněvadž už jsem zapomněl, kdy se narodil můj bratr a sestry a to a pak sem si vzpomněl na čtyřadvacátý ročník který by dal...byl darovaný Hitlerovi tak se sestra se narodila..nejmladší sestra se narodila v tom čtyřadvacátém ročníku na a toš..tak jsme si vzpomněl na tu druhou sestru a na bratra.

Takže...

A jinak vzpomínám, tož tak takové blbosti mám v hlavě jo různé no

Které pane Ž. řekněte, které ještě další? (smích) Ale samozřejmě můžete, nemusíte joo?

Co bych já asi dělal, kdybych byl mladší... no tak takové věci mě napadají ale to je už zbytečný protože mládí už se nevrátí...

Jasně jasně... A to je všechno co byste k tomu dodal... dobré. Zeptám se, věříte v nějakou vyšší moc? V něco co nás přesahuje? Dejme tomu, když budem říkat v Boha?

Nějakou vyšší moc myslíte?

Myslím Boha, jestli na toto věříte?

Tož na toho Boha bych snad věřil, ale abych úplně pravdu řekl tak nevím... poněvadž existují lidi kteří jsou nespravedliví a kdyby ten Bůh byl tak by je asi to odsoudil a tak dále...nevím....

Takže k tomu Bohu se obracíte někdy? Přemýšlíte o tom?

No, málo...Jsem víc jako poměrně nevěřící...

Jasně jasně A můžu se teda zeptat, jak třeba vnímáte svoji nebo vůbec naši tu lidskou konečnost? Že jsme tady vlastně po určitý čas?

Nekonečno snad... nekonečno si vůbec neuvažuji protože...

Ne nad konečností, to že ten život náš jako končí, že z tadyma musíme...

Tak můj život tak skončí... jak skončí tak skončí, ale nevěřím na nic, že se může něco jako ještě jako obrátit nebo tak tak to nevěřím...nevěřím na nějaké...že se budu mět někde lepší nebo...no nevěřím na to, poněvadž budu spálený a ja povídám tak si myslím, že to skončí tím pádem všechno a ani mě nebude nic bolet...(smích).

A máte teda třeba potřebu mít někoho s kým si o tady těchto věcech joo toho konce života chcete povídat? Potřebujete si o těchto věcech povídat? Máte takovou potřebu?

Ne tak o tomto si nepotřebuju popovídat, protože mám na to svůj názor a ten názor je že nevěřím v nějaké, že se něco stane se mnou něco jiného než tady na tomto světě...

Jasně jasně...takže není potřeba mít někoho člověka, s kým toto probíráte?

Ne ne.

Ne jasně. Takže zohledňoval jste při výběru tady té naší pečovatelské služby to, že jsme církevní organizace, že tam je nějaký duchovní ten rozměr? To to bylo v... nebo co vás vedlo k tomu, že jste si nás vybral jako pečovatelskou službu?

Tak pečovatelská služba je pro mě prakticky všechno, protože pro mě dělají to, co jako můžou, že a no a já su nadmíru spokojený... Nemám k tomu víc co říct.

Ne výborné to stačí... Já teďka tu jednu otázku... Takže takhlens: To konečno toho života berete prostě... zkuste.

Jako že nic neexistuje...

A jste s tím srovnaný?

Ano

Jo?

Ano

Nemáte s tím problém?

Ne (smích).

A co si myslíte o odpuštění, pane Ž.?

Odpuštění? No tak já jsem nějaké zlo nikomu nepáchal.

Ano?

Tak prakticky nemám ani co někomu odpouštět, jo? Nemám...

Jo.

Páč já jsem nikomu žádné zlo nepáchal. Nikdy jsem žádné zlo nespáchal na nikom a... ani na zvířeti

Jasně a někdo vám? Že třeba vy byste mu...

Né, to né... to už je dávno všechno pryč a to zase nebylo tak zlé to bylo víc jako domluva dohoda a ták

Ano jasně... Vy jste šťastný člověk, pane Ž. (smích). A ještě poslední otázka... Zeptám se a co láska? Co soudíte o lásce?

Že láska to je nádherná věc na lásku věřím... čili ale jako musí být oboustranná, neexistuje láska jenom z jedné strany, musí být z obou... jako s manželkú a no a s tím manželem že? Jinak lásce jako věřím... to je ...toš to je pro mě jako svaté noo tak... My jsme žili s manželkú dvaapadesát rokú a problémy jsme neměli... no jestli nějaké malé někdy no tak to je všude...

Kdo to nemá že?

No tak to by bylo co bych k tomu řekl všechno...

Takže já děkuju za rozhovor... byla to bleskovka.

No prosím.

DODATEK:

Že se cosi změní, když zemřu nebo... nevěřím... možná že je to blbé ode mě ale nedává mě to smysl

Jasně. No však každý to cítí jinak, každý...

Jestli vy věříte tak....

To je můj problém, jo? To já se ptám...

Každý člověk si může věřit, čemu chce že...?

Jasně, jasně.

Aaaa, tak to je všechno jako?

Je to všechno.

No toš to je dobrý.

Měl jste obavu?

No né, já jsem neměl obavu.

Ne né, určitě. Nebolelo to (smích).

Paní chcete zákusek nějaký?

Né děkuju, děkuju, já musím frčet.

Já vám dám něco...

PŘÍLOHA P IV: TRANSKRIPCE ROZHOVORU „VO“

Takže začneme rozhovor. A já teda děkuju, že jste se zase uvolila mě poslechnout a odpovědět mi, a přejdu hned na první otázku – budeme si povídat o období, kterému jsme si zvykli říkat stáří, a chci se zeptat, jestli na tomto období vidíte něco pozitivního, něco o čem můžete říct, to je fajn.

Ne...

Vůbec?

Ne, já jsem si stáří představovala jinak.

Noo... jak?

Že budu moct... kolem sebe... jako chodit, ale abych byla nekemu na obtíž...

To je nepříjemné, jasně...

To ne...

Jaký víte rozdíl v tom, jak o tom člověk přemýšlí v mladším věku a jak na to stáří nahlíží teďka?

Když jsem byla mladá, tak jsem nad tím nepřemýšlela vůbec, nad stářím, teď je to horší

Ano, teď už se člověku honí v hlavě kde co, že

Nebojím se smrti nebo kde něco vůbec... ale... .. není to fajn.

Není. Tak už jste mi v podstatě odpověděla další otázku, co se vám na tom stáří zdá negativního, nedobré...

Že nemůžu. ...

Pokud byste měla srovnat své nejdůležitější životní priority (hodnoty) dříve a nyní, čemu jste přikládala důležitost dříve a čemu nyní?

Tenkrát bylo důležité zdraví a teď bych ho potřebovala taky.

Jenom zdraví?

Nebudu psát hodný manžel a hodné děcka, když je po nich prd. Nevím, co bych teď řekla. Spokojenost, zdraví a měli jsme se lepší, jak se máme teď, měla jste práci...

Takže ty hodnoty máte stejné?

Stejně, no co...

No, na tom není co dodávat. Tak ještě se teďka zeptám, jak vypadá váš den, jak probíhá, co děláte, trošku mi to můžete popsát...?

No tak to ráno vstanu, umyju se, pichnu se, poberu si léky, no a čekám na oběd (smích).

Takže jenom...

Potem se dívám na televizi a jak vezmu tych pět prášků?, však jich mám hen, bala sem se at' si jich nevysipu v kupelce, anó, a to já dycky usnu, jak vezmu ty prášky tak je konec, já spím, já možu spát pořád, aj v noci...

Jo, to tak zas každý nemá takovou kliku, někdo má se spaním problémy...

No tak já mám ty nohy, to mě bolí hrozně v noci, v noci. Teď ještě šmatlu jakš takš, takže v noci je...

Takže to zdraví je na tom v podstatě to nejhorší,

Je...

Takže se díváte odpoledne na televizi, a pak se chystáte, zase večer se ukládáte...

No tak já se dívá hrozně ráda třeba na to vaření, jak probíhá a na, tak dívám se na televizi, no.

Jasně.

Nachystám si něco pojest a...

Co vás dovede, paní V., povzbudit nebo motivovat k dalšímu žití?

Když dojdete vy, když dojdů děvčata.

A ještě něco, ještě je tam něco?

Těším se na vnoučata, už jsou víc jak měsíc nemocní, takže sem nejdou vůbec

Ano. A co vám udělá největší radost?

Když jich uvidím.

Tak. Takže ty děti, vnuci, že to je paráda. Máte potřebu spíš vyhledávat společnosti, nebo máte raději samotu, čemu dáváte přednost?

Tak su hrozně ráda, když za mnou někdo dojde, ale tak jak tá chodila, to ne...

Jo, vím, vím, jasně. Takže jste spíš společenský tvor, že dáváte přednost té společnosti...

Su ráda, když jsem nějdo dojde, to bych lhala, ale že bych toužila vyhledávat někeho...

Takže tak přiměřeně rozdělené, ta samota i ta společnost...

Já už su zvyklá, sama, já mám hen mojeho. (komentář – paní má manželovu urnu na polici)

Jo, jasně... a necháte si pořád doma, neuvažujete, že si ho...

My máme kolumbárium, enomže...

Tak pokračuju... s kým trávíte nejvíc času?

Sama...

Takže jo, tady není co řešit...

Ne... tady není co...

Takže pokud jste teda sama, čím se v myšlenkách nejčastěji zaobíráte?

Mám vám to říct upřímně?

No jak jinak...

Že bych šla nejrady za Karlem.

Jo, za manželem, že ano. A ještě něco jiného? Nejen takhlens... a když teda sama nejste, o čem si nejraději povídáte?

O vnoučatech, o vaření.

O tom jak je venku? (smích)

To už mi tak ani nezajímá...

Jasně, jasně... teď taková otázka..věříte paní v nějakou vyšší moc, v něco co nás přesahuje, jako v Boha...?

Ale jo, jo... věřím.

Vedli vás k víře rodiče, nebo tak sama jste v tom...?

Rodiče, my jsme chodívali do kostela, my jsme katolíci pokřtění všeci, ale moje děcka pokřtění nejsou, protože to bylo, že Pavel se narodil v sedmapadesátém roku a tenkrát to nebylo, tenkrát ty faráře vyházali, a můj Karel dělal na dráze a chtěl jako pokřtít děcka, no a tak toho kněze dovezl až sem, on s ním dělal a on řekl, že oni nepotřebují lidi v církvi.

No však jasně, však byla taková doba, takže jste praktikující věřící, nebo chodila jste do kostela nebo chodíte?

Chodila jsem u přijímání, všechno...

I jako v dospělosti jste pokračovala ve víře?

No tak jak jsem začala dělat už velice ani né.

A... obracíte se k tomu Bohu v tomto věku častěji?

Ano.

A proč? Z jakého důvodu?

Prosím ho, aby mně pomohl.

Jak se teda díváte na tu naši konečnost, že ten život končí, moju, vašu, jak to vnímáte...?

Temu nerozumím...

Jestli o tomto tématu často přemýšlíte?

Moc... přála bych si abych usla a už se nevzbudila

Máte potřebu paní... mít někoho s kým si tady o tom tématu té konečnosti toho života můžete povídat?

Ne, nemám tady nikoho.

A máte tu potřebu si o tom povídat, chtěla byste si o tomto povídat?

Chodil za mnou, on býval tady na činžáku chlapec a on mně donesl aj ten zákon ten.

Jako Bibli? Nový zákon?

Ano, a hrozně ráda si s ním... on se za mě pomodlil. Hrozně ráda jsem si s ním vykládala, no a odstěhoval se do Kvasic a ten Libor a...

Takže kdyby někdo takový kdo by to mohl teda být ještě jiný člověk, s kterým byste si o tom to tématu chtěla povídat?

No snad ne, tá...

Ne, paní dobrovolnici to už je historie, to už neřešme...spíš cizí člověk nebo někdo příbuzný?

Příbuzný ti se mnou moc nevybavujů, ti mě tak nanejvýš nadajů.

Takže by to mohl být i někdo od nás z pečovatelské služby?

Kdyby byl fajn tak proč ne?

A zohledňovala jste při výběru tady té pečovatelské služby, že jsme vlastně církevní organizace, že jsme vlastně spojení s tou duchovní oblastí?

Ne, to jsem nevěděla...

Jo jasně

Já jsem to tenkrát vyčetla z novin otrokovských.

Nám tam vyšel článek že...

No a tak jsem vám zavolala a už to bylo...

A už to bylo, už jsem tady... Přemýšlela jste někdy během života, jaké to bude, až se ten konec přiblíží?

Ne, ale su hrozně zvědavá...

Jo, jako zajímá vás, co bude následovat? To je paráda... Hmm, hmm takže zvědavost jo?

Jo...

Jo, já to беру, já to mám taky tak... a nebojíte se teda?

Ne...

Ne? To je dobře.

Nebojim.

Jestliže se podíváte do minulosti, jste se svým životem spokojená?

Teď ne, teď ne.

Hmm... Ale v minulosti, když se podíváte.

Já jsem se měla dobře.

Jestli jste spokojená s tím, jak jste žila a co jste dělala?

Tak, nadělat jsem se nadělala moc. Dělal jsem v koželužnách s těma kravským kožama, pak jsem dělala vrátnou, tam byla velká zodpovědnost..., ale v podstatě jsem se měla dobře, oba jsme měli práci.

A myslíte si, že jste s tou konečností života smířená, vyrovnaná?

Tak kdybych byla upřímná tak ještě bych nechtěla umřít, no ale, kdyby to přišlo tak...

...co naděláme, že? Tak je to v... jo. Co by nám obecně, jako lidem, mohlo pomoci k tomu pocitu vyrovnání s tady tou konečností?

Měť nějaký pocit štěstí radosti, ale né to co s nama dělajů teď, ta naša vláda slavná.... Z čeho mám měť radost, když v televizi čtu jenom, co bude dražší, co bude, léky, všecho, já dávám tak hrozné peníze za léky, že já kdybych šla na charitu, tak mě nezbude ani na léky.

No to musí, to zbyde paní Vo.

Né, počítala mě to, Jitka.

To vám potom vysvětlím, jak by to fungovalo zas, to je zbytečné mít obavu... tam potom fungujou určité principy, to potom ještě zase mimo... a co si myslíte paní... o odpuštění?

Já nevím, jestli su tak špatná, že by mě někdo neodpustil, já si myslím, že jsem nikomu neublížila...snať život jsem neměla lehký, můj syn měl rád pivo a roby ... takže on, on byl strašně hodný, on když si jel na pivo, tak on... já budu v hmm... kecat, on kdyby utratil stovku, tak mě za ty peníze dovezl zas to, co já jsem měla ráda, jako nějak chlapi propijů a na manželku se...

Jo jasně, nedají žádné peníze.

To ne to nikdy, ale...

No ale odpustila jste mu to?

Dávno... Co bych dala za to, kdybych ho měla...

Takže to odpuštění tam je potřebné nebo co myslíte

Je... dávno...

Že by bylo dobré, kdybychom si uměli odpouštět, že?

A zas Pavlinka mě říká babi, všecho zlé je na něco dobré... kdovíjaký by byl na stáří...

Hmm, ano...

Nevím...Milovala jsem hrozně rodiče, já jsem měla zlaté rodiče...nevím.

Tak mám tady poslední otázku která nám tak pěkně navazuje, mám tady: A co láska? ... nechám vám to tak volně, takovou otázku, vždycky čekám, co mě lidi odpoví...

No už bych nechtěla nikoho... (ticho).

Takže láska z pohledu toho partnerského...

Ano... né.

Jasně... A ještě nějaký jiný pohled na lásku?

Já mám keho milovat, já mám syna, dcerku, já mám vnoučata... sice trošku nevydařené ale...

Ony se spraví...každý se spraví.

Ta malá ne... ta má držku nabrušenú jak...Pavlinka tá stejně... se ale bojím když pujdu když bych šla do toho Brna, co tam se mnů budu dělat?

Toš starat se o vás budou, pečovat o vás...

Nevěřím temu moc... moc naděje si nedělám.

Tak já už vám poděkuju za rozhovor paní, jsu strašně ráda že jste mě vyhověla...

Nic jsem vám velice neřekla...

To stačí, bylo to pěkné, děkuju.

Takže ještě se trošičku nelogicky zeptám poslední otázku – co vám pomáhá tu samotu zvládnout?

... já nevím, co jsem řekla...

Ech... to... to je jedno... já jenom... odpovězte, co vás teďka napadá.

... televiza a láska.

Láska ke komu?

K vnoučatom, děťom...Sice mám děti na hovno, ale... (šeptem).

(Smích)... a večer?

Večer se podívu na televizu, vezmu si léky, povečeřám a du spat.

Tak... tak děkuju, děkuju...

A celú noc chodím na záchod.

No nedá se, to už je s věkem. Hmm, díky.

PŘÍLOHA P V: TRANSKRIPCE ROZHOVORU „VR“

Takže zahajuju nahrávání, jo? Děkuju, že si můžeme povídat.

No není za co...

A přejdú k první otázce, protože si budeme povídat o období, kterému se říká stáří nebo kterému jsme si tak zvykli říkat a chci se zeptat: Vidíte na tomto období i něco pozitivního? Něco o čem se dá říct, to je fajn?

Já si myslím, jak pro koho...Někdo řekne, to je fajn, ale někdo řekne: To stáří už snad by ani byt nemělo, protože někdo je bídne na tom, jo? Někdo opravdu si na to naříká. Já mám kamarádku...

A co vy, co vy osobně na tom vidíte jako dobrého, pozitivního, je tam něco takového? Vy! Jako váš, váš...

Není.

Ne?

Ne, nejsu ráda. Jednak teďka nevím právě, kolik mě toho důchodu, kolik mě přijde... joo? Jak jsem to změnila a jednak su tu sama, je mě kolikrát smutno, nikdo za mno nedonde, protože tady jsou vesměs mladí lidi, který neznám, oni neznají mě, takže víte, sedíte tu sama a to ven jít teď zrovna nemožu kvůli kostrči, takže víte, ten život tady se mě už přestal líbit.

Jasně, jasně.

No...

Takže tak.

Tak.

Takže přejdú na další.

Ano.

Pokud byste měla srovnat takové ty životní priority, ty hodnoty, které, který, jako dřív a nyní čemu jste dávala přednost? Co jste považovala za důležité dřív a co považujete za důležité teďka?

Teďka nepovažuju za nic...nic za důležité a dřív jsem byla ráda, když jsem byla v práci, protože ta práce mě bavila. V práci jsem byla dokonce odměněná od mojího ministra pošty, takže tak mě všechno bavilo a prostě tam nás bylo 120 na jedné řadě takže...

Takže ta hodnota je jako práce.

Ano.

Té jste dávala...

Té jsem dávala největší takovou...

Jako důležitost?

Ano, největší důležitost a ne... bavilo mě to, strašně. Já když jsem odcházela do důchodu, já jsem si vzala ještě celé rok navíc... jako... takovou brigádu a to mě bavilo celkem. A vůbec, aj to chování těch lidí teďka to je hrozné, prostě a vůbec chování... Já myslím třeba ti mladí, jak kradó, zabíjajó a podobně, jo? Tehdy to nebývalo, možná že...

Co se vám zdá na stáří teda jako to špatné, to negativní?

To zas vám řeknu jako u koho někdo to stáří...

U vás ne, ne, ne! Jako co váš pocit?

Můj?

Ano!

Tak...já si stěžuju na to, že su tady sama už léta, co manžel zemřel...roku devět né devate-náctset... nevím, no je to už asi pomaly osmnáct roků, tak a celó dobu su sama, takže to už se mě to, jak žije člověk sám, to už se mě nelíbí a potom teďka já rok a půl...

Tak se...

S tem s tou kostrčou tentuju...takže mě se teď nelíbí vůbec nic.

Ano. Tak se ještě zeptám: Jak probíhá váš den, jako co běžně děláte?

Co běžně dělám? Vůbec nic, krom toho, tady co chodí kolem baráku, tak ráno si udělám normálně snídani, potom už čekám na oběd, umyju náčinní, chvilku si tu zdřímnu, podívám se na televizu a čtu. Tady má fůru knížek od snachy a jinak tady nemám takovou nějákou zabávu, co by mě bavilo, nic... Já jsem spíš...

A když jste s někým, s kým trávíte nejvíc času?

Ale chodí tady za mnou jedna paní, tady ze zdola, jenomže ona není zdravá, víte? Já su ráda že přinde a poplka, něco co doma se u nich je vy...tak su ráda, že ju aspoň slyším ju, když přinde a jinak, jinak nemám tady nikoho. Říkám vám tu sou samí mladí lidi. Co tu bývali se mnó, ti staří a to, to se všecko odstěhovalo...

Jo... Co vás dovede povzbudit a motivovat k dalšímu žití? Co vám dělá největší radost?

Tak největší největší radost by mě tak dělalo, kdyby mě tak aspoň dvakrát za týden dcerka naščítivila..ona teď má jako ta její dcera jako snnn... moja snach...vnučka má dvě malé děcka tak se tam věnuje víc jim a já su tady třeba i čtrnáct dní sama

Takže to vás dovede povzbudit jo?

No to mě nedovede právě povzbudit.

Né že sem za váma přijde dcera?

Ano, nooo to ano, to jo, to jo, to jo, to jo, to...

Ták a pokud jste sama, čím se v těch myšlenkách nejčastěji zaobíráte. Co vám nejvíc táhne hlavou?

Proč su furt s tým, s tou kostrčou proč se to furt ne prostě nehojí a nakonec přindete, až už su skoro vyhojená jo? Až už skoro chodím bez berle, toš, toš, jssss se vám stane takové tento, jak teďka se mnó s tým křeslem.

Jenom mi řekněte třeba, co vám samotou pomáhá zvládnout?

Pomaličky si za ty léta, co už žiju sama, já si pomaličky na tu samotou zvykám jo? Jinak mám tech knížek všelijakých, takže když su na tym nejhůř, tak si vyberu nějaký takový to, sou tam knížecí rodinka a takový víte, takový co mě zajímá a to, ta, ten, to tesklivo takový víte, to že člověk je sám a to tak to jako tým pádem, že čtete takový zajímavý knížky, tak vám to odende... myslíte na něco jiného, takže jinak dřív, ešče dokud toto, tak jsem háčkovala, vyšivala, plétla...

A když jste teda sama nebo takhle. Když nejste sama, o čem si nejraději povídáte?

Noo toš jak se naskytne řeč, toš s tó cérkou si tady co za mnó chodí, moc ne ne to, ta chodí buď za mno: Nemáš tabletku tu a tu?

Jo ta sousedka?

Jo to je ona. A nemáš? Půjč mně deset korun.

A o čem vy si nejraději povídáte?

Já? Já bych si povídala o všeckym co by mě zajímalo, ale opravdu s člověkem, s kterým by se to dalo mluvit jo? Ne tak takovým nějak ona je no tak to je těžko.

Věříte v nějakou vyšší moc? V něco co nás přesahuje? V Boha?

No věřím, věřím v andělíčka strážníčka, protože já když su na tom nejhorší tak vždycky na něho se obracím a mockrát mě pomohl je to pravda a jinak teda když zvoní to poledně a nedělu a to toš člověk úplně je to nemože jít do toho kostela, sem z teho nešťastná (náběh na slzy).

Že se nedostanete.

No...

A k víře vás vedli rodiče nebo jak?

No.

Už od mala že?

Ano.

A byla jste praktikující věřící? Chodila jste do kostela?

Aaano!! Chodila jsem z Troubeku do Zdounek, chodila jsem do Sborovic jsem musela chodit, až se dovíš... do teho jak jsem vyšla ze školy toš potom už jsem se dostala do Brna do učiliště...takže už potom to přestalo, tam už nebylo možnost jako ale jinak.

A můžu mít teďka, mět takovou choulostivou otázku? Jak teda, jakým způsobem vnímáte konečnost naši a našeho svého života jako jak o tom přemýšlíte?

Nejraději bych usnula, a víc se nevzbudila, to by bylo nejradši. Já bych nechtěla moc trpět nebo něco podobného protože to mám po tatínkovi teho třeba jenom zub trochu bolel a už bylo hrůza...ano? A já bych, říkám já bych tak nejradši opravdu takhle chtěla skončit víc se nevzbudit a hotovo

No a máte potřebu nebo chtěla byste si o tomto s někým povídat? Máte takovou potřebu?

Ále né...

Ne-e že?

To je takový smutný...

Jo jooo.

Ani né.

A když jste vybírala pečovatelskou službu, tak zohledňovala jste to, že jsme vlastně církevní organizace?

Ano.

A že jsme jako spojeni s tou duchovní oblastí?

Áno, áno věděla jsem o vás. Věděla.

I to že jsme spojeni s tou duchovní oblastní?

Ano.

Jo? Takže...

Ano všechno to, to jako to.

Že to tam hrálo roli?

Jo všechno to jsem o tým jsem všechno věděla..to nakonec tady kdysi bývala taková paní, která jako nevím teď už ani jak se jmenovala je to dost dávno, však my už se dost dávno známe že takže to jsem měla od ní no tak a potom jsem se s tým svěřila s dcé... dcérce no a tak jsme to jako vyřešili že jsme se teda na vás obrátili

Když se podíváte do minulosti? Jste ze svojím životem spokojená?

Byla jsem... teď né. Úplně v krátkosti vám to řeknu...byla jsem moc protože

Takhle jasně teďka jo jo...

Teď né teď né teď nejsu teď máte jenom samý léky, na který vždycky platím přes tisíc korun a tó... to je prostě těžko

Jo a s tou konečností toho života...s tou jste tak nějak srovnaná, vyrovnaná?

No pokud' by to bylo, tak jak já to říkám, toš to ano...ale trpět bych nechtěla, opravdu, já se já, já se úplně bojím toho, kdyby mě měli něco takového, sice už jsem byla na operaci jako toto, ale ležet v nemocnici já nedovedu, nevydržím ležet dlouho, teď třeba bych měla taky odpočívat... pokud odpočívá ta kostrč tak nebolí tolik jo?

A můžu se zeptat? Co by nám jako všem obecně mohlo k tomu pocitu vyrovnání a smíření pomoci? Co by to mohlo být?

To by to muselo být pochopení všech lidí všech. Nejenom těch bohatých a týchto protože těch chudáku a vůbec těch je moc.

Takže aby byl člověk vyrovnaný a smířený se svým životem, tak by potřeboval co?

Takové prostě základní život, aby tak prostě mohl žít, né spokojeně, ale prostě tak jak se má žít no. Já, já myslím tak, aby třeba mu vystačilo peníze na jídlo, aby mohl se třeba někam podívat, nebo já nevím, no toš, ale né.

Já jsem myslela vyrovnání a smíření s tou smrtí s tím s tou konečností

Já... nooo... Aha...a co ste tím myslela.

Á, ehm.

S tím vyrovnáním..no toš já s tím souhlasím říkám ale tak jak si to bych si to přála já né, né prostě tím způsobem že bych měla ležet hen ze dva měsíce v nemocnici a nakonec stejně nedondete už dom.

Co si myslíte o odpuštění?

A já já. Já odpušťat dovedu, ale só lidi kteří...

No já se ptám jenom na vás jenom na vás jo?

Tak já odpušťat dovedu ale mockrát sem se setkala s tím, že só lidi opravdu aj bezcitní a neodpustijó..takže co vám k tomu možu říct... Aj tady v tomto bytě.

Je to dobré nebo?

Toš není to dobré...no tak.

Ne, jako je to odpuštění dobré je to potřebné?

No pokud' uznáte a člověk je takový trochu citlivější a jedná se o nějakou věc, o kterou jde vyřešit dobrým slovem a prostě tak nějak klidně jo, tak si myslím, že je to dobré, ale pokud je nějaký ten člověk trucovitý a takový nějaký víte toto tak to né.

Jo jasně. A co láska paní Vrtalová? Poslední otázka.

Nemám otázku... měla jsem tady přítela a tak myslím tři nebo čtyři roky po manželově smrti a to byl přítel, který sme se znali ještě coby děčka než šel na vojnu tak si vzal Slovenku on byl nekde na Slovenksu totok, a ona mu zemřela na tu cukrovku, neee jak se to co to je teďka za nemoc, na co se umírá teďka?

To je jedno.

Rakovina! No a tak tak jsme se jako v telefoně.

Takže ta láska taková ta partnerská jo je potřeba?

Jóoo, jo, jo, jo, jo, jo, jo, jo, jo, jo, jo. No je potřeba pokud je to, ale teď už bych se aj na to nedala, neee, nee a už aj ten partner zemřel a je to myslím už tři nebo čtyři roky takže nemám nikoho a mět nechcu už, protože mám co dělat sama se sebou.

(Smích) Tak jo tak já vám děkuju.

A to je všechno?

To je všechno.

PŘÍLOHA P VI: TRANSKRIPCE ROZHOVORU „S“

Takže začneme rozhovor, já zase děkuju, že mi to umožňujete. Takže budeme si, je to taková první otázka, budeme si povídat o období, kterému jsme si zvykli říkat stáří. Vidíte na tomto období něco pozitivního, něco o čem můžete říct, že je to fajn?

No tak já Vám přesně dobře nerozumím.

Je to o stáří o tom období, které teď prožíváte, jestli můžete říct, je na tom něco fajn?

Ano...

Něco zkuste najít...

Tak určitě ano, protože každý člověk si musí, ať už je věk 70 nebo 80 nebo i víc...

Ale mluvte o sobě, nemluvte o každém člověku, co Vy osobně vidíte?

No dobře, já to prožívám tak. Já si uvědomuju, jaký mám věk a rozhodně i když nejhorší je podzim anebo začínající jaro a pro mě., protože to jsou většinou plískanice atak dále a člověk je smutnej je doma, nemůže ven a to se daleko hůř snáší jako když je léto a můžu každý den vyjít ven.

Ještě Vás trochu navedu, co si myslíte, že je na tom stáří pozitivního dobrého o čem právě co by se tak dalo vypíchnout, že je prima. Nemusí to být nic, nemusíte nic najít za každou cenu.

To se těžko odpovídá na toto, protože nikdo nechce stárnout. Na toto vám nevím jak bych odpověděla, no pro mě to prima není prostě radši bych byla kdybych byla zdravá a kdybych měla o 20 roků méně, protože jsem byla zvyklá cestovat a tak dále prostě byla jsem zvyklá chodit mezi lidi a jelikož už jsem dost závažně nemocná tak mi to prostě zdraví nedovoluje a ještě navíc mám dost vysoký věk kolem osmdesátky no já mám přes osmdesát a no tak toho pozitivního moc není, ale snažím se denně chodit ven snažím se to překonávat, protože si uvědomuju, že kdybych zůstala sedět doma brečela bych a začala mít nějaké mojí vinou mindráky připouštěla bych si to nepěkné stáří a nepřipouštěla bych si že taky je to i krásné když člověk no nevím jak bych to...

Ano, ale co je na tom to krásné, když člověk jo?

Prostě chce se mi žít a stále si uvědomuju, že... Toto je velice těžká otázka, velice těžká.

Tak dobře, pojďme dál, ono to třeba vyplyne z těch dalších odpovědí, protože Vy jste to začala moc pěkným způsobem, to se mi líbí, ta úvaha, je to zajímavé půjdeme dál. Pokud, byste měla srovnat své nejdůležitější životní priority, hodnoty dřív a nyní čemu jste přikládala důležitost dřív a nyní, hodnoty majetek, peníze, láska nevím.

To můžem všechno říkat toto ... to je zas problém toto. Ještě jednou mi zopakujete tu otázku? Ale to už když jsem byla v důchodě.

Ano dřív jako před důchodem třeba v 30 – 40 letech a teď v tom důchodovém.

Tak já jsem byla dřív zvyklá, jelikož jsem učila na Lidové škole umění pohybovou výchovu, tak byla jsem zvyklá hrát měla jsem ráda děti, byla jsem zvyklá mezi lidma stále, tak abych to tak hodnotila a není když a jelikož jsem potom velmi brzy v pětačtyřiceti naráz rychle kloubně onemocněla a do roka jsem byla na dvou operacích kloubních tak do roka jsem prostě musela jít do invalidního důchodu a přestat pracovat. Bylo to pro mě strašně těžké, protože jak říkám byla jsem zvyklá mezi dětma mezi lidma a práce mě bavila a potom to byl šok pro mě, když jsem zůstala doma a najednou jenom v té domácnosti i když mě domácnost vždycky bavila já jsem byla takový oboustranný člověk byla to dřív pro mě umělecká práce tu jsem podle hodnocení jiných lidí velmi dobře vykonávala no a potom když jsem zůstala doma, tak to byl pro mě problém, ale uvědomovala jsem si, že to jinak nejde tak jsem začala se zabývat jinýma koníčkama to znamená...

Takže ta práce byla dřív důležitá ta práce ano?

Nejdůležitější byla ta práce, to mě strašně bavilo a prostě když jsem potom zůstala doma no tak jelikož jsem uměla na sebe trochu šít a ledacos si výtvarně vytvořit v bytě a tak dále tak jsem se začala soustředit na to...

Tak byla to v pozdějším věku, ale zase práce, akorát trošku jiná.

No nepracovala jsem...

Ale zase jste tu energii šupla zase do nějaké pracovní činnosti prostě věnovala jsem se koníčkům. Ale já se trošku ptám na hodnoty takové, buď ty materiální nebo takové ty abstraktnější vztahové, přátelství jo, co je pro člověka v životě důležité když je mladý a potom k stáru.

Peníze nebyly pro mě nikdy důležité ty nebyly, ale vždycky jsem si dovedla dobře vydělat a nikdy jsem nerozhazovala, ale jelikož jsem se odjakživa ráda oblíkala měla jsem ráda v bytě pěkný byt, tak prostě to co bylo potřeba v bytě udělat upravit, aby ten byt vypadal pěkně, aby mě to doma bavilo, tak jsem ty peníze použila na toto. Potom jsme s manželem rádi cestovali, manžel byl taky učitel měli jsme 2 měsíce prázdniny já už jsem byla v domácnosti jako invalidní no tak jsme hodně cestovali ven, jezdili jsme do těch socialistických států, manžel znal anglicky, německy dobře já ne, částečně německy tak prostě pokud to šlo jsme cestovali když on měl volno, já jsem byla pořád už doma tak jsme cestovali a potom už skončilo i toto a teď když to skončilo, velmi těžko jsem si zvykala už jenom nikde nejet jen zůstat doma a prostě co teď, tak...

No já teďka přejdu k další otázce. Co se Vám na stáří zdá to negativní to nedobré?

No tak v první řadě pochopitelně ty nemoci, to zdraví, které mám.

Co ještě i když ono se to odvíjí?

No tak potom mě velmi mrzelo, že nemůžu ani na jeden den třeba s penzistama jet na nějaký zájezd to už prostě všechno padlo. Mohla jsem být jenom doma, chodit ven do města si zajet prostě už neexistovalo něco takového, protože ty lidi v zájezdu by měli se mnou jenom problémy

Já se zeptám, jak vypadá Váš den, co děláte v takovém běžném dnu, trošku mi ho popsat?

V každém případě jdu večer brzo spát a z toho důvodu jsem ráno už ve tři hodiny vyspaná, někdy i dřív, no já vstávám pravidelně v půl třetí někdy i ve dvě v noci a vstanu, ale jelikož mám velké problémy než se rozhodím s kloubama a s páteří a začnu něco dělat vím, že ten den ráno třeba v devět hodin budu muset buďto k lékaři nebo jsu objednaná někde jinde tak já už si nachystám třeba na vaření všechno a potom pustím si radio potichu poslouchám zprávy ty mě zajímají nejvíc rozhodně mě zajímá situace jak politická, tak to co prostě vysílají no a přitom já si chystám a třeba si už navařím i kolem šesté hodiny už se i najím já tomu říkám ráno naobědvám a potom až dojdu dom si zehřeju jídlo no a potom jdu kolem osmé, deváté hodiny buďto jsem někde objednaná nebo nakoupit, ke kadeřnici a to je vždycky jednou za čas.

A odpoledne?

Odpoledne přijdu dom naobědvám se no a většinou jdu vždycky tak za hodinu až za dvě spát to musím tak aspoň na hodinu abych hodinu spala, protože jsem unavená ze zdravotních důvodů no a potom vstanu a když mám to si vlastně hned ráno pročtu co je v televizi zaškrtnu si to v programu a když něco dělám v domácnosti, tak prostě potom když je čas pustím si televizi to co mám zaškrtnuté, zajímá mě hudba, zajímá mě dobrý program a nebo nějaké ty seriálové věci pořady a nebo si pustím rádio no a odpoledne je to to samé když nejdu ven jsem doma už nejdu ven a nebo se pustím do šití do spravování atakdále.

V kolik chodíte spat večer?

No tak když už teďkon mám přes těch osmdesát jelikož už su vzhůru ve tři hodiny nejpozději tak to už jsem unavená, chce se mě spát, tak jdu buďto, někdy jdu v šest, někdy v sedm, někdy v osm někdy v devět, ale ráda se dívám na pořady třeba Ulice ta je o půl sedmé o půl osmé potom jsou zprávy no a musím říct že bych potřebovala aby byl den každý o půl dne delší protože to nestíhám a mrzí mě, že se nemůžu dívat na program. Jejda, vy se budete zlobit, ta tam už vykládá moc. (smích)

Máte potřebu vyhledávat lidi, nebo máte ráda samotu?

Toto je lehká pro mě otázka. Mám radši samotu. Mám jednu velice dobrou přítelkyni, se kterou se znám tento rok už čtyřicet let bydlí naproti taky v činžáku, tak že máme blízko k sobě a jinak nemám ráda moc lidí kolem sebe, chaos, mám ráda svůj klid mě to nevadí, já se nikdy nenudím, nikdy nenudím.

Otázka, s kým trávíte nejvíc času? Tak s tou přítelkyní?

Tak s tou přítelkyní protože je to nutné pomáhá mi má holku nemocnou tak buďto jí hlídám tu holku a ona jde na nákup, než se vrátí za hodinu, za hodinu a půl a ona zase ke mně.

Co Vás dovede nejvíc povzbudit, motivovat k dalšímu životu i když to vyplývá z odpovědí.

Jelikož jsem se odjakživa ráda oblékala, tak baví mě oblečení i když už mám hodně roků, nikdy bych nešla neučesaná, neupravená ven, není mi jedno jak bych vypadala a to mě velice povzbuzuje a stávají se případy u mě i když to bude někomu připadat nenormální, ale já se totiž už večer hrozně těším na druhý den, dejme tomu když je léto co si vezmu na sebe a hned ráno honem to stihnu, protože jsem odpočatá přes noc honem to stihnu všechno nachystat udělat a už abych byla venku ráda se obleču a du ven mezi lidi přitom si nakoupím prostě mám radost ze života, že žiju.

Pokud jste sama, čím se zaobíráte v myšlenkách?

No tak v myšlenkách já Vám rozumím. Pokud nemám problémy nějaké (zdravotní) tak vzpomínám na manžela velmi vzpomínám na manžela, už mi není smutno, protože jsme žili velmi pěkně no a prostě to co vím ten den mám naplánované, mám udělat tak myslím na to, udělám to snažím se i když to někdy nestíhám, protože třeba musím ulehnout a musím odpočívat, ale toto není ono...

Ale ne, ne mě se to líbí, je tam manžel, takže minulost i ...

No vzpomínám na LŠU, velmi, ale tak nějak moc ani ne prostě pořád mám doma co dělat, pořád činnost, tu činnost tu můžu říct

No tak ne, to už jsme probrali, ještě mám tu otázku, co Vám pomáhá tu samotu zvládnout, ale vy jste tak akční, že to svojí aktivitou takhle zvládáte ne?

No, velmi často se stává, že si taky pobřečím, ale jinak snažím se to překonat a musím to překonat a nejvíc mi k tomu pomáhá to, že prostě těším se, až se obleču, půjdu ven a to je to nejdůležitější a doma až už je čas jak se práce udělá, tak se práce udělá, ale takové ty drobné, ne těžké to už děláte Vy to prostě chci dělat, dříve mě to bavilo, ale dneska už nemůžu zvládnout to, co jsem dělala dřív.

O čem si nejraději povídáte, když nejste sama?

Tak třeba s tou mou přítelkyní. Ona má svoje starosti já svoje tak když přijde, tak si řekneme, rozumíme si, ona si postěžuje, já ji povzbuzuju, povzbudím a jinak ona není založená hudebně, ona nemá hudební sluch ona je čistě žena no zdravotní sestra, žena v domácnosti teď.

Věříte paní v nějakou Vyšší moc, něco co nás přesahuje? Dejme tomu v Boha?

Můžu říct pravdu? **(no jenom pravdu (smích))** Tak přímo v Bohu nevěřím myslím si a určitě mám pravdu, že je to mýtus ze starých časů třeba před dvěma tisíci lety a tak dále, ale věřím v jedno : něco musí existovat a možná, že to je ten bůh, ale něco musí existovat protože když, když třeba kdybych já někomu ublížila vědomě, vědomě ublížila, to už je závažná věc, tak věřím, že by se to obrátilo proti mně, věřím tomu, že bych nakonec nemusela dobře dopadnout a to já se snažím nikdy nikomu neublížovat a věřím na svědomí to je teda pravda na svědomí věřím a vždycky si uvědomím, holka dávej si pozor abys někomu aj neúmýslně ublížila, protože by se ti to určitě v životě mohlo vrátit v toto věřím velice.

Jak vnímáte teda naši vlastně i svoji tu konečnost toho života jakým způsobem o tom přemýšlíte?

Tak já ani o tom nepřemýšlím, kdyby nebylo těch potíží, hlavně kloubních když se člověk, chodím už o hůlce, kdy člověk, kdybych toto neměla, tak bych se cítila na dobrou padesátnici, je mě 82 let. Na dobrou padesátnici a ještě bych dokázala, jak se říká jenom tak skály lámat

Takže o té konečnosti nepřemýšlíte?

Nepřemýšlím ne.

Máte tím pádem vůbec potřebu o tomto tématu si s někým povídat?

No tak, někdy ano když na mě přijde, to víte, když přijde podzim zima, tak většinou jsem doma už to nejde jako v létě jít ven každý den tak jdou na mě takové smutné takové stresy začínám třeba ráno vstanu, a nic mě nebaví mě vůbec nic, ani ta práce doma, která mě baví třeba šít, nebo něco upravovat v bytě aby to bylo hezčí...

Takže v těchto obdobích, by jste měla potřebu si o té konečnosti života si s někým povídat?

Ne to bych neměla, protože to by mě ani nikdo v tomto nemohl poradit, musím si poradit sama, čili toto musím překonat a musím začít něco dělat.

Zohledňovala jste při výběru pečovatelské služby, že jsme vlastně církevní organizace, která je spojena s nějakou duchovní oblastí?

Ano.

Ano, to jste zohledňovala?

E jakou chcete odpověď nebo...

Né, ja chcu co takhle ještě to jednou přečtu zohledňovala, že jsme vlastně spojeni s tou duchovní oblastí s tím Bohem, jestli tohle jste věděla?

Ano to jsem věděla a nikdy nikomu nemám za zlé, když jakoukoli víru vyznává pokuje to...

Ale nebylo to, to hlavní proč jste si nás vybrala?

Ne to nebylo to hlavní, ale vždycky mám ráda takové lidi, kteří věří v něco ať už je to po-han nebo prostě ve své svědomí a prostě mě to nevadí.

Když se podíváte do minulosti, jste se svým životem spokojená?

To rozhodně, to co bylo v minulosti to jsem spokojená.

S tím tématem s tou konečností života s tím, že umřeme, jste s tím jako smířená vy-rovnaná?

Velmi a vůbec se nebojím toho kdyby třeba kdybych se v noci probudila mám zlý sen a třeba se mě zdá o tom třeba já jak umírám nebo v nějaké situaci jsem tak i když se probu-dím nemám strach a nikdy dřív to existovalo u mě začala jsem se bát když se mě něco zdá-lo, ale teď co su sama tak najednou se to změnilo prostě nebojím se a nebojím se smrti kdyby přišla, jenom bych nechtěla, abych moc trpěla třeba bolesti. To je ale pravda.

Já Vám věřím, to je poznat jak to říkáte. Co soudíte paní..... o odpuštění?

Jako já? (**Ano Vy, vy**) Tak i když to může říct skoro každý člověk, ale sama za sebe můžu říct i když mě bylo velmi ublíženo, tak nikomu ani těm lidem, kteří to udělali, nepřeju nic zlého, radši na to nemyslím, přestanu se s těma lidma stýkat nebo vyrovnám se s tím tak.

Takže jim to odpustíte?

Ano vůbec na to už dál nemyslím a říkám si to je jejich svědomí, jejich věc a nechci s tímto nic mít, nepřeju nikomu nic zlého, protože jsem sama prožila závažné věci, závažné chvíl-ky a zaplat' pánbůh, jsem z toho venku a

Takže, myslíte, všeobecně je odpuštění potřeba?

Měli by ano, ale už nikdy jestli to možu ale říct (**možete**) už bych nikdy nechtěla se s těma lidma setkat, ne pokud by mě požádali a omluvili se mě to je něco jiného, tak by jsme si to vyříkali, a prostě možná, že bych je i po tom i zdravila,ale jinak já nevím ...

Ale myslíte, že někdo by měl něco odpustit i Vám?

Já jsem typ, takový typ, že já jsem vždycky trpěla spíš méněcenností, i když jsem v životě ve své práci, byla to umělecká práce, i když jsem měla práci velmi dobrou to si můžu dovo-lit říct, protože to říkali, hodnotili druzí výsledky jsem měla, ale vždycky jsem trpěla méně-cenností nikdy jsem netrpěla nadřazeností a nesnáším to ani u druhých lidí to je teda pravda a abych to neztratila...

Jestli někdo i Vám by měl něco odpouštět?

... a jsem si vědoma, když udělám nějakou chybu, ale nevědomě nechť a je to špatné, tak jsem sama na sebe velice kritická a nikdy se nezlobím na lidi, naopak jsem ráda když mě to

řeknou a to by měl každý tuto vlastnost i když bohužel nemá každý člověk, ale měli by mít lidé ale to je opravdu u mě tak a ráda jsem si dala poradit v čemkoliv a velice dneska se mi stává i v tom nejvyšším věku, že třeba se dovídám něco co jsem nikdy dřív neviděla, jsem hrozně ráda, když mě druhý na to poukáže, řekne a říkám si holka tak člověk se musí do smrti učit. Toto jsem nevěděla a jsem ráda, že jsem se to od někoho dověděla.

Můžu skočit na poslední otázku? Ta je taky zas taková filozofická, tak nechám na Vás jak se k tomu postavíte. A co láska?

Ve stáří?

Všeobecně nechám to na Vás. Jak toto slovo vnímáte.

Tak můj první manžel zemřel mladý velmi mladý kolem čtyřiceti let a za rok jsem se vdala znovu neměli jsme děti, nemáme doposud ani s mým druhým manželem jsem neměla děti žili jsme pěkně, jak v prvním manželství, tak v druhém manželství a jinak v tomto jsem neměla problémy, rozuměli jsme si velice, v tomto jsem problémy neměla a na stáří kdy už člověk nemůže myslet na sex a na takové věci, tak jsem si velice cenila třeba u druhého manžela, protože můj první muž zemřel velmi mladý, tak jsem si cenila toho, že oba dva jsme si ještě daleko víc rozuměly, protože jsme byli už jenom přátelé, museli jsme jeden druhého šetřit no už v těch sedmdesáti, manžel se dožil sedmdesáti osmi let, tak už ten sex

Tak když ta partnerská láska potom přejde do přátelství.

ano a to je ještě krásnější než ta pravá láska i když byla velmi pěkná, ale myslím si, můj muž to sám kolikrát jsme o tom mluvili, hodnotil to, protože byl potom nemocný a bál se toho že bych ho opustila nebo něco, ale málo lidí ve stáří se takhle změní v kamarády a když jeden z partnerů umře tak to velmi těžko nesou, ale dá se to překonat, protože je to přirozené, musí se to překonat a vzpomínám na to velmi ráda, no to je pravda.

Tak a já děkuju za rozhovor.

No jo jenže já jsem Vám o polovině nevyhověla nějak.

Bylo to úplně přesné, přesně jak jsem potřebovala, moc děkuju.

DODATEK NA PŘÁNÍ PANÍ.....

Ted' bych Vám chtěla říct toto: I když jsem sama, když mě manžel umřel přesto žiju hrozně ráda to se netýká tady toho případu těch lidí jako, kdyby se mi to nestalo příkladně s těma lidma. Pro člověka je nejdůležitější, aby když jeden s partnerů umře a zůstane sám jako třeba mě se to stalo a stává se to každému, to je běžné to je normální, tak vidím potkávám svoje bývalé žákyně to jsou ženy ve věku třeba jsou sedmdesát roků nebo pětadesát chodili ke mně cvičit a ted' zestárlí a říkají paní Sovová jak vy to děláte potkávám Vás a vy se vždycky pěkně oblíknete a to a i když jste sama tak vždycky prostě vidím na Vás, že vás

baví život a to víte mě umřel manžel začnou naříkat atakdale. Člověk když zůstane už sám a i když má liž zdravotní problémy musí si najít nějakou zálibu musí se na něco takového upnout protože když to neudělá tak dejme tomu budu mluvit o ženě, tak taková žena zůstane sedět doma kolikrát celý týden nevyjde ven třeba jednou jenom na nákup a život ju nebaví a to což u mě je teda úplně obráceně, mě se chce žít, já se těším každý den až vyjdu ven, až se obleču zajímá mě všechno to co vidím kolem sebe co slyším potkám svoje bývalé známé a přitom si nakoupím udělám prostě splním tu potřebu ať jdu kamkoli do obchodu k lékaři všude potkávám lidi a přijdu dom jsem v pohodě nikdy se nenudím, chybí mi ještě to co jsem si na ten den naplánovala tak zdravotní stav mě v tom brání tak prostě nesplním to co, ale mě to nevadí, udělám to na druhý den, to je právě to nejhorší, že počítám takových sedmdesát procent třeba žen co znám tak prostě nevíjou, nebaví je nic a to což u mě se nestává.

PŘÍLOHA P VII: TRANSKRIPCE ROZHOVORU „H“

Jdeme na to, jo? Takže první otázku: Budeme si povídat o období, kterému jsme si zvykli říkat stáří jo, vidíte na tomto období něco pozitivního, něco o čem můžete říct, že je to fajn?

No, pokud se týká mého případu, tak ne, protože manžel těžce onemocněl, měl 59 let a já jsem měla 54, o pět let jsem byla mladší, takže my sme důchodu vůbec neužil, i když on 8 roků byl těžce nemocný, no a potom ta samota, víte, jak člověk opravdu zůstane sám, můžete mět, kolik chcete dětí, oni mají svoje starosti, svoje závazky, svoji rodinu a povinnost ke svým dětem a ke své rodině a na ty, na nás staré prostě dneska není čas, není čas a není ani vůle, protože každý se žene za nějakou...

Ale berme to vždycky jenom jako o Vás, jestli tam nenajdeme něco dobrého.

No, tak i když byl manžel nemocný, tak ze začátku jsem vždycky, když byli naši v Tatrách a na atestaci, tak jsem opatrovala děti a vedla domácnost a to jsou moje nejkrásnější vzpomínky, na ty malé děti, protože jsem je učila chodit, všechno jsem dělala, koupala jsem je prostě tak, zastávala jsem... **(a teďka v tomto období?)**

No, v tomto období už jsem sama, už se odevzdávám do vůle Boží, ať to dostane, jak se dostane, protože člověk čím víc stárne, tím víc chátrá a ubývá mu sil a má různé nemoci, kterým nelze zabránit, protože každý musí umřít nemocný, nikdo neumře zdravý přesně tak.

Takže já se zeptám na druhou otázku, pokud byste měla srovnat svoje nejdůležitější životní priority a hodnoty, čemu jste přikládala důležitost dříve a čemu teď?

Já vždycky jsem přikládala důraz na rodinu. I dřív i teď pro mě je nejdůležitější rodina, bohužel teď to není vždy ideální. **(Ano já to vím.)** Vy to přece dobře víte a nevím, kdyby tu byli ti z Náchoda, jestli by to bylo lepší, to nevím, víte, staří když bývají s mladýma, tak ty názory teďka, oni velice mě zvou a my pro tebe přijedeme, my tě rádi vidíme, my tohle, my se celá rodina sejdem a i s těma ženama, víte, a s tím druhým manželem té první ženy a děti přijedou, ale já už se tam ani necítím dobře, ale to je takové kdyby jo, to ano, ještě když jsem byla mladší, jsem tam ráda jezdila, ale teď už né, protože... **(tak už je to takové cizejší)** ...ne cizejší, ale já se cítím, oni kolem mne rádi chodí, ale to mě dělá zle... **(Ahá)** ...víte a já se musím přizpůsobit a v mém věku, když jsem doma, já už mám svůj režim rozumíte a mě už ani ta samota tak nevádí, to si člověk zvykne, já se ráda dívám v televizi na sport, třeba teďko pořád pozoruju tenis takže já si najdu své záliby, éé škoda že nemůžu číst, nemůžu číst, to mě velice vadí, ale jaksi na tu televizi, to si sednu, tady blízko televize a mě baví ten tenis a atletika a takové ten sport, to není tak záludné jak ta dnešní doba.

Ano, takže jste mi teď odpověděla na otázku, co se Vám na tom stáří jeví to negativní, to nedobré?

No to nedobré no, já nevím no, člověk si musí zvyknout, víte, člověk si musí zvyknout a mě třeba potěší, když se potkám a hlásí se ke mně, třeba moji bývalí žáci, kteří už jsou dědečky a babičky, už mají vnuky a oni mě to všechno povykládají a mě to tak potěší, že nezapomněli, víte, vždycky říkají, my si na Vás tak vždycky vzpomínáme a člověk musí v životě dělat vždycky tak, aby ho lidi rádi viděli, aby nikomu neublížoval, aby nebyl nějaký arogantní, i když je to dítě rozumíte, aby prostě se dovedl přizpůsobit těm dětem a taky když je ve společnosti nějaké, tak té společnosti nepoukazovat jen já, já, na sebe raději poslouchat a brat si co je pěkného a užitečného pro č... pro svoji, pro svoji jako, jak bych to řekla, duševní obohacení (**Hm, krása, zvonek...**).

Tak to byla pauza díky pošťače, tak se teďka zeptám, jak vypadá váš den. Jak to tak probíhá, co tak běžně děláte?

Tak ráno vstanu, především si udělám hygienu, že? Prostě obleču se, no a první co, udělám si snídani, po snídani jako uklidím hrnek od kávy a tácek, no a potom si ustelu, tady vyvětrám, ustelu si a pak pomaličky, protože si přitápím, tak si vyberu popel z předcházejícího dne, nachystá se do sporáku, no a to tak pomaličky uběhne, poslechnu si zprávy, podívám se v televizi, já se dívám ráda na přírodu anebo je tam pořad History a to je velice zajímavé, to je třeba jak byly budované kostele anebo Michelangelo, jak maloval Sixtínskou kapli a různé ty stavby nebo je tam májové jak žili ty pyramidy, potom průzkum pyramid, třeba v Egyptě a mě takové poučné pořady mě zajímají, víte? Třeba já se vůbec, já jsem se ještě nedívala na Ulici, na ten program, nic, já Růžovou zahradu, to mě nezajímá, to je, zdá se mi, pořad všechno dokola takové násilné, víte? Tak vyumělkované, to mě nebaví.

Takže potom si dáte oběd asi...

Počkám, tak si počkám, tohle, proto než vyberu ten popel, než si nachytám, tak už mě bolí záda, třeba ráno, když su, jsem ještě fit, když vstanu jako udělám tu hygienu a všechno si udělám, tak si třeba operu kalhotky, den předem si to vyvařím, nechám to do rána a ráno si to vyperu, to není špinavé, jenomže prostě u starých osob a tak, to dělám pravidelně dvakrát týden, mezitím třeba si operu, co mám na sobě, že? Nebo když chodím někde ven, převleču se, tak si musím vyprat nějaký svetr, nějakou halenu, prostě takové věci, které nemůžu dát vám do pračky, hlavně ty svetry a ty jemné haleny, to prostě nejde a já to nějak špinavé nemám, protože na tu hygienu velice dbám.

Potom třeba odpoledne?

Po obědě, no tak donesou mě oběd, já si to zehřeji v mikrovlnce, poobědvám to, poslechnu si polední zprávy, no a pak si chvilku lehnu, protože v noci špatně spím. Nemůžu spát od té doby, jak ten manžel byl nemocný, tak já jsem spávala třeba nejvýš čtyři hodiny denně a

bylo to něco náročného, velice a tak abych to všechno stíhala a to prádlo každý den převlékala i dvakrát a prostěradla.

Pojďme ještě k tomu režimu teďka toho dne.

Tak den tak...

Odpoledne když si odpočnete...?

Odpočinu si třeba v jednu hodinu, když si jdu něco koupit do pekařství, že takové koláčky dva jmenuje se to koule, je to s tvarohem, není tam hodně těsta, protože mám cukrovku, tak to nemůžu, ale pan doktor říkal že je spokojený, tak že si mužu někdy dovolit, no tak jdu do pekárky nebo do na nákup takový drobnosti, do drogerie musíte si kupovat šampony na tu, pro tu hygienu..všecko...

A potom, potom jste už doma?

Ano, to už jsem doma, no a to tak, to tak uteče, že zas musím udělat svačinu, no a než to zas po sobě všechno pouklízím, tak mi to trvá, no a potom už se zas dívám na televizi, protože bohužel nemůžu číst, tak to je jediná moje kultura, ta televize, proto si vybírám takové věci nebo v rozhlase poslouchám různé pořady, kde mluví, takoví velice vzdělaní lidé, abych si něco odnesla zas pro sebe.

Jenom tam takovou vsuvku to nemám v otázkách, jenom mě řekněte paní H., kolik máte roků, jenom mi to tam řekněte...

Teď budu mět 17. Listopadu, budu mět osmdesát osm let.

Tak děkuju, to potřebuju, aby mě věřili, že jste tak čínorodá... Takhle máte potřebu vyhledávat společnost lidí nebo máte raději samotu? Čemu dáváte přednost?

Já už jsem si odvykla, já, někdy přijde sousedka, ona je taky velice nemocná a ona mi vykládá ledasco a ona vidí z okna, tak ten šel, ten šel, mě to nezajímá, mě tak mě už takové ty...

Ta společnost lidí není už tak důležitá?

Ne, ne, mě stačí, když se s někým potkám a ten člověk a ti lidi se mnou promluví nebo řeknou, pojď, spolužačka, pojď, sedneme si u kostela na lavku pod lipou co je a povykládáme si a mně to stačí tak.

A s kým trávíte nejvíc času?

Sama.

Hotovo dvacet, jdu dál... Co vás dovede povzbudit, motivovat k dalšímu životu, ale vy už jste mi to v podstatě téměř zodpověděla no...

K životu takové moudrosti, které slyším od různých vzdělaných lidí, v televizi a rádiu a prostě taková jakási víra, vy to víte, že jsem věřící... víra... a vždycky si vzpomenu na lidi když je mi těžko... proč já mám takový život, a pak si řeknu, nerouhej se pánu Bohu. Vidím v televizi, jak jsou lidi strašně nemocní, malé děti, jak je rodiče opatrují, nemají peníze, teď jim peníze ještě berou, tak si říkám, dyť jsou lidi na tom tak strašně zle, ty se máš a říkám si Pane Bože děkuji ti, já se mám velice dobře...

Děkuju. Pokud jste sama, čím se nejvíc v těch myšlenkách zaobíráte?

Čím? Celým mojí životem víte? Vztahem k dětem, vztahem k vnoučatům, vztahem ke snachám, víte, prostě rodinný život, maminku jsem měla nemocnou, tu jsem opatrovala, ležela tu rok a půl u mě a já to považuju za samozřejmost, kdežto dneska mladí lidi nemají zájem, ale pro mě to byla samozřejmost, když bych měla padnout...

Máme i spoustu rodin, kde se ti mladí lidi o rodiče starají, není to jenom, že dneska..

Ano, ano, jsou takové případy dneska a já jim to přeju těm babičkám, ale říká mě paní, já nevím, jestli ji můžu jmenovat, pedikérka tak ona nemenuje, ale tak když tak vykládáme taky o tom životě, ona řekne paní H., jsou lidi, kde staří lidi, kde je děti bijí.

Pojdmě od...

A to je velice smutné...

To je smutné, no já se zeptám, co Vám pomáhá samotu zvládnout, ještě něco, na co jste zapomněla, protože vy už jste mi toho řekla, tolik krásných věcí...

No krásné, já nevím, jestli je to krásné...

Vlastně jste mluvila o té víře, tam toho bylo víc, co...

No já vám...

(zvoní telefon) Pardon pardon...

Co jste říkala, že Vás to ještě baví?

Politika. Politika. Já to sleduji, já, protože nemůžu v noci spát, mám to, ten rytmus od té manželovi nemoci, ten rytmus toho spánku mám narušený, a to nejde v žádném případě dát zpátky, víte. Ano, takže k té samotě, pomáhá k tomu všemu, co jsme řekli politika. Politika a já třeba v noci když nespím, já si potichu zapnu televizi a já do rána poslouchám poslance v poslanecké sněmovně, jo mě to baví. **(Jo paráda.)** To je záliba nebo já nevím, jestli to nazvat zálibou nebo jak to nazvat, že lidi se když to někomu řeknu, a když mě někdo řekne,

ale já k volbám nepůjdu nebo o to, a já říkám, no a poslouchejte, sledujete politiku, dejte mě pokoj s politikou, no jo, tak co ty lidi chtějí, tak musí tu politiku trochu a rozlišovat, abych vám řekla pravdu, mě by bylo jedno, která strana by zvítězila, ale já bych tam chtěla moudré lidi.

Jo, no to by jsme chtěli všichni.

Moudré lidi, odborníky, kteří nechamtí jenom po tom majetku, po těch penězích.

Jo, jdeme dál, to by jsme se rozčílili.

No, já se nerozčílím, ale konstatuji to.

O čem si nejraději povídáte, když nejste sama?

No, spomínám třeba, když se setkám s kolegyní, jak to bylo ve škole, jak jsme se měli všeci rádi, jak tam nebylo žádné, é, já sem lepší nebo ty si lepší nebo závisti, já sem vždycky měla štěstí na dobrý kolektiv, ať jsem pracovala, kde sem pracovala, vždycky sem měla dobrý. Takže o té práci vlasně. No, tak jak jsme žili, co sme dobrého zažili a tak nebo když sem pracovala ve válku jako účetní, tak zas tam byl výborný můj vedoucí a kolegové že, tak vždycky sem dobře vycházela, já totiž nemám ráda nepříjemnosti... (**Hmm, no to nikdo.**) ...A já se neumím hádat. Když mě někdo řekne něco, aby mě ponižil nebo urazil, já na to neodpovím, já neřeknu ani slovo, já se nebráním, ale já to mám zapsané v srdci a v mozku.

K tomu se ještě vrátíme, jo, já na toto ještě navážu. Já tady mám další otázku: Jestli věříte v Boha a něco, co nás přesahuje, to už jste mi v podstatě odpověděla, to je tu-tovka.

Věřím.

K víře Vás vedli rodiče?

Ano, maminka byla, protože ve 33 letech ovdověla a nikdy se nevdala. K nám žádný strýček nebo kamarád nechodil, celá rodina jí pomáhala, se semkla a řekla, my jí musíme pomoci, když zůstaly dvě děcka a ona se upla na tu víru a my jsme byli malé děti, tak my jsme to převzali.

Jasně. My jsme tak byli vedeni. A teď Vám řeknu, nevím, jestli to neměla byste vymazat, ten syn, co je v Náchodě, ten lékař, ten jí kdysi říkal, ona vždycky do kostela, než šla do kostela, se tu stavila, z kostela zas a on jí jednou říkal: „Babino, ty kdybys byla taková funkcionářka KSČ, jak jsi v kostele, tak už jsme byli všeci na ministerstvu.“ Ona totiž šla, ale vždycky o půl hodiny dřív do kostela, protože předříkala růženec.

A vy jste byla praktikující věřící? Praktikovala jste, chodila jste taky do kostela?

No jistě. A teďka ještě? No, já už tam nevydržím sedět, mám strach z nachlazení, je tam chladno a tak.

A obracíte se k Bohu v tomto věku častěji, s větší naléhavostí?

Pořád stejně, já jsem vždycky věřila, a nesu to tak, že co mě Pánbůh nalajnoval, a vždycky říkám, ten náš život nám dal Pánbůh už při početí, jak dlouho budeme žít, a vždycky říkám, o co ubral mojemu manželovi ty roky, o to přidal mě. Zrovna tak to bylo s maminkou, tatínek umřel, měl 35 roků, maminka 33 roků vdova a dožila se 82 let.

A proč, z jakého důvodu se k tomu Bohu obracíte?

No protože jsem tak byla vychovaná. **(Hm jasně.)** No nemožu měnit nějak názory a říct: „Já tomu nevěřím,“ nebo tak a taky se hodně dívám třeba, když mluví pan profesor Grygar, on je astronom a já se dívám taky na ty pořady o vzniku země, a jak to tam vypadá, víte, a kolikrát je mi z toho, co lidstvo dělá těžko, když slyším, jak jaké smetí tam zůstává po lidstvu tak si říkám: „Panebože, my si tak ničíme zemi, místo abychom si ji opatrovali a jako tu ctili.“ Ten život náš, jako toho rostlinstva, toho zvířectva, aby to bylo všechno v souladu, a ty skládky, to mě dělá strašně zle, vite, lidi nebo když vidím ...

Tak já Vás zase trošku popošupnu, jo? Jak teda vnímáte naši konečnost, že ten život je konečný, jakým způsobem o tom přemýšlíte?

Nevím... **(Nebo ten svůj i)** ...nevím, s tím se nemůžu jako... když slyším, já se zajímám o všechno...

Já potřebuju vědět Váš pocit, jak vy to cítíte, že vlastně ten náš život skončí, můj, Váš jak o tom přemýšlíte jako sama za sebe jo, že...

Já nevím, na to Vám konkrétně nemožu odpovědět, éé, octnu se před Pánem Bohem nebo odletí ta duše tím, že vydechnu a ten dech, to je ta duše, si kolikrát říkám? A já vydechnu a co bude nic? A co to je to nic?

Takže takhle o tom přemýšlíte?

Tak o tom přemýšlím, co to je to nic? Černá díra? Nebesa říkají, dneska astronomové, astrologové, že snad jsou tři světy, tři galaxie, tři světy, rozumíte, nejenom jeden, když slyším, že se svět rozpadá, tak si říkám, vesmír, že se rozpíná, tak si říkám, kam se rozpíná, když říkají, že je vesmír nekonečný, tak jak se může rozpínat a kam se rozpíná, nikdo neřekl, nikdo nám neřekl, kdo stvořil ty plyny, z kterých se potom, jak oni říkají, stal velký třesk nebo tak říkám, no něco musí být, někdo tu musí být, jak to říkal pan profesor Grygar, když se ho ptali, jestli je věřící a on řekl, ano a věříte v Boha, o on říká, podívejte se, já nevím, někdo říká příroda, někdo říká Bůh, někdo říká, é, teď si nemůžu...

To jsou jeho názory, ale mě zajímá to Vaše.

A mně to v té hlavě bzouká víte a já to poslouchám a pak o tom přemýšlím v noci třeba, když nespím a říkám si no, ale přece někdo to musel stvořit, a kdo to byl ten Bůh.

A máte potřebu si o tomto tématu, o té konečnosti života, si s někým povídat, o té svojí konečnosti, jako, aby se Vám ulevilo?

No, to s tym mojim synem, co je v Nachodě, on se dost tak, stýká s panem profesorem Halíkem, víte.

Takže máte potřebu si s nim o tom povídat, se synem jo?

No on tady ne, ale on mě třeba teď řekl, Halík byl v Australii nebo kde a oni, on mluví třeba ten Halík, jak byl s tím Dalajlámou na té meditaci, víte a já si kolikrát říkám, když tak vzpomínám na svůj život a co se všechno událo a co sem kde sem mohla být lepší, že sem třeba, sem třeba manželovi řekla něco, co se mě nelíbilo a pak sem toho litovala a lituju toho a protože on byl hodný člověk a já si říkám je to meditace? Já nevím, jestli je to meditace. Co to vlastně ta meditace je, jestli je to že si člověk uvědomuje, co dělal dobrého a co někdy udělal zlého a že to neměl dělat, jestli je to meditace, to já nevím, a to až mi telefonoval, my pro tebe přijedeme, až bude troch zamrzlé a já bych se ho chtěla zeptat, co to je ta meditace, co vlastně, jak to má v těch myšlenkách, to na co má člověk myslet a co má dělat.

Tak a tady o té konečnosti života mohl by na ten rozhovor o tomto tématu přicházet i v úvahu i my jako pracovníci pečovatelské služby?

Však my spolu občas o tom mluvíme. Jo probíráme to. Když já si Vám postesknu o něčem tak, Vy mě řeknete no Pánbůh to všechno vidí a člověka ledasco zamrzí a já jsem se Vám s ledascím svěřila, že?

Ano, ano. Hodně důvěrných věcí. To jde jenom do mě a už nikam jinam.

Já vím, ale Vy mě řeknete no, jak to Pánbůh, vzpomeňte si na pana Boha já třeba říkám nemůžu si zapomenout a říkám, proč ten můj muž tu není, já bych ho pořád opatrovala, ale pak si uvědomím, jak bys ho opatrovala, když si skoro na umření máš sama svoji. Pánbůh to tak zařídil a dobře, a vždycky si říkám, proč já musím tak to všechno snášet, ale pak si řeknu, Pánbůh dobře věděl, proč povolal napřed jeho a ne mě, on by tu samotou nesnesl. A teď mě volal syn, onehdá, taky mě řekl...

Můžu zase pokračovat ještě? Takže zohledňovala jste při výběru pečovatelské služby to, že jsme vlastně církevní organizace a že jsme spojeni s tím duchovním.

Ano, ano.

Stačí mě, děkuju, a jestliže se podíváte do minulosti jste se svým životem spokojena? Ono už to tam trošku zaznělo.

No tak, jak mi to pánbůh nalinkoval, tak jsem to brala. Jsem byla, vdala jsem se sice už dost brzo, ale měli jsme rodinný život jako pěkný, žili jsme jeden jak druhý pro rodinu, postavili jsme si domek, manžel se nadřel zahradu on se staral o zahradu, o údržbu domu, o zvelebování domu a já jsem měla na starosti pořádek v bytě, měli jsme pěkný rodinný život.

A jste s tím, s tou konečností života jako smířená a vyrovnaná?

No jistěže, každý musí umřít a jak budu umírat nevím, to neví nikdo, to ví jenom Pánbůh a já to musím přijat, hotovo.

Krásna hotovo dvacet. Co byste nám k tomu pocitu vyrovnání usmíření s tou konečností smrti, co by nám pomohlo?

Tož pomáhá taky rodina a přesvědčení, víra a příprava. Ano a jaká? Na tu smrt, uvědomit si, že musíme umřít, že svět nestojí na tom, že já žiji, ale já jsem součást světa a musím umřít a to si musím uvědomit, na to by měli ti mladí více myslet, né jenom na radovánky a já nevím na sex no to je pro mě v dnešní době něco tak nepochopitelného, že to bylo vždycky za mého života a za života mých rodičů taková intimnost rozumíte a já jsem dávala přednost né sexu v manželství, ale pohodě, porozumění a to u mě bylo druhořadá věc a můj manžel to prostě my jsme byli takoví, že my jsme dávali přednost jiným hodnotám, jiným věcem.

Co soudíte o odpuštění paní

Odpouští se velice těžko, když Vám někdo ublíží a snaží se nad Váma být a ponižovat, člověk si na to zvykne, víte, ale já si vždycky říkám Pánbůh to vidí, každý si skládá na sebe.

Takže odpouštíte. Ano, odpouštím, já su třeba ráda, že tady je klid, že žijou spolu, že se mají rádi, že mají pěknou rodinu, děti, ale prostě ty vztahy já vždycky říkám jednu věc, matka, která nemá dceru, není na stáří matka, je vždycky jenom tchyně.

Takže je potřeba hodně odpouštět, že?

Ano, nebrat ty věci prostě je to tak, stav je takový, já to tak beru a říkám, to jsem Vám říkala už jednou nebo několikrát, že si uvědomuju, že každý z nás si z toho Kristova kříže na svém hřbetě musí odnést aspoň třísku z toho Kristova kříže.

Ano, aby ten život byl naplněný.

A to je takové krédo a to já beru a hotovo, jak ten život ide tak to beru pánbůh mě to uložil, tíží mě to, ale musím to snést a onehdá jsem si říkala, když jsem viděla sochy a ty záběry ze Sixtinské kaple a z různých kostelů a ty sochy tak jsem si říkala proboha tá hrůza, když Vám dají trnovou korunu narazí na hlavu to ten Kristus musel strašně vytrpět, víte, a koli-

krát si říkám jednadvacáté století a já slyším jak lidi ve věznicích jak jsou mučeni, jak je to možné? Copak jsme středověk?

Ano, to už zase uhýbáme do problému lidstva.

Dobře, ale to je to, nad čím já přemýšlím a co mě třeba trápí si říkám, to přeci není možné, aby se tak lidi k sobě chovali. Anebo k dětem hlavně no já bych no to mě dělá strašně zle , když vidím, přijdou vnučky takové malé 4 a 3 roky a já je vidím a říkám, jak takovému dítěti někdo může ublížit takové nevinnosti no víte to jsou moje takové myšlenky.

Tak já už mám poslední otázku, takovou všeobecně filozofickou a co láska? Nechám na Vás, co k tomu řeknete.

Láska k rodině?

Jakákoliv, jak kterou vy cítíte jako tu nejsilnější nebo...

Láska prostě k lidem, které znám i které neznám, k řádnému člověku, který se slušně chová, mě je jedno jestli je muslim, buddhista, islámec nebo, ale chovej se slušně a pak si tě budu ctít, víte, jak řekl, teď Vám řeknu citát, který jsem slyšela **(to bude taková pěkná tečka jo)**

Važ si prostého upřímného člověka, vzdělance podlého od sebe žeň, víte? A to je moje, já nedělám rozdíly a vážím si každého i ten kdo sbírá ty odpadky, jak tu chodí ti mladí a každá práce je v životě nutná, bez těch uklízeček by byla ve škole špína a všude rozumíte, takže ten doktor je důležitý i ta sestra je důležitá, ale je důležitá i ta uklízečka.

Takže láska ke Všem je jedno....

Ano k dobrému člověku.

Tak já moc děkuju za rozhovor.

DODATEK NA PŘÁNÍ PANÍ.....

Když se mně po nějaké době potkám nějaké známé a ptají se mě jak se mám co dělám a že ještě jedu na tom kole a ty ještě čilá já říkám no jo, ale když tak špatně vidím, nepoznám lidi, ale já už nemůžu dělat všechno jak jsem dělala, ale děkuju pánu bohu, že je tady charita, charita mě velice pomáhá pravidelně mě berou prádlo vyprat umyjí mě okna třikrát do roka nebo čtyřikrát sundají mi záclony, pověsí mi záclony co potřebuji třeba potahy na pohovku co mám nebo závěsy mě vyperou, co potřebuju, tak mě vyperou **(taky pokecáme že?)** ano to je velice... děkuju Pánu Bohu, že ta charita je a jak nebudu moct, tak panebože ať mě vezmou do charity.

To zní paní jako propagační materiál naší Služby, děkuju. No né, ale já to tak cítím, víte, protože co já bych si počala, našla jsem Vás jenom tak, že jsem nesla prádlo do prádelny, a prádelna byla zrušená, tak teď jsem si říkala, co já budu dělat? Kdo mě to prádlo bude prát? Já už na to nestačím, načež mě někdo řekl no co, zeptej se v charitě. Tak jsem šla, narazila jsem v charitě na Vás, vy jste řekla ano domluvili jsme se aby to bylo co možná aspoň každý měsíc něco taková pravidelnost jednak pro Vás a jednak i mě abych já měla jakýsi program kdy, co mám udělat, kdy mám převléct prádlo, kdy se mají umývat... a tak dále navlečete mi jehly a já ty knoflíky popukuju popaměti jak to cítím v rukou ty dírky na a to je pro mě nepřekonatelná pomoc. Tak a teďka neprojdou dveřma, jak budu domýšlivá. Ale nebudete. To se směju samozřejmě. To říká víc lidí, víte, já když se ptám, třeba u ke Kelnerům chodím nebo ke Gazdošům za Jarkou nebo mluvila jsem s Věrou Pavelkovou je ta moje spolužačka Vyslíchová a oni vždycky říkají, máme se tu dobře, to říká každý, a proč já bych se tam měla špatně, když se mají všeci dobře, tak se budu mět dobře i já.

Tak jo, tak moc děkuju.

Není za co.